

FOLKMAGAZIN

Széki népzene I-II.
Olsvai Imre emlékezete
Göcseji históriák és ételek
Faragott sírjelek szemiotikája

1989
JITNYUSZAIK
MÁRCIUS 14
MÉHAGAT
JÁNOS KI
SZÜLT 1910
SZEPTEMBER 14 ÉN
MÉHAGAT
1989 ÉN
MÁRCIUS 14
MÉHAGAT

A TARTALOMBÓL:

6. Salföldi Akadémiai Napok
Kóka Rozália – Gulyás János
8. Nantes-ban mindenki muzsikál
Fehér Anikó
10. RÉGIEK SZERELME
Válásom története
Kóka Rozália rovata
12. Változások a Néprajzi Múzeumban
Grozdzits Károly
16. ELHIVATOTTAK A VÉGEKEN
Bede-Fazekas Zsolt története – II.
Kóka Rozália
18. CD-ismertető
Tallabille, Csík, Pál Eszter, Parapács
20. Búcsú Olsvai Imrétől
22. Szólótáncfesztivál Pécsen
Molnár Péter – Oberhofer Csenger
24. Széki népzene I–II.
Virágvölgyi Márta
29. Táncháznapi üzenet
Sebő Ferenc
30. SZÉKI TÖRTÉNETEK
Minya báty' furujál
Kocsis Rózsai – Juhos Kiss Sándor
32. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Göcseji históriák és ételek
Juhász Katalin
36. TALLÓZÓ
Maglehetősen elfogult előszó
Sándor Klára
39. Egy moldvai csángó hegedűs – III.
Lipták Dániel
42. MAGTÁR
Noszlopi Botond versei
44. Nem lecserelni, támogatni!
Kutszegi Csaba – Majnik Zsolt
48. A színpadi néptánc kritikához
Dreisziger Kálmán
50. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

„Ály meg o halando, tekincs e fejfára...”

Kalotaszegi és székelyföldi fából faragott sírjelek szemiotikája

Amagyar nép szimbólumrendszere rendkívül gazdag. Az ősi szimbólumok üzeneteket közvetítenek számunkra, amelyeket mi már egyáltalán nem, vagy csak részleteikben, bizonytalanul értünk. „Szinte a teljes klasszifikatorikus, illetve taxonomikus gondolkodás jelosztályokra épült, a maga módján szemiotikai rendszert alkot. Színek, ünnepek, betegségek tünetei, mítoszok, elnevezések stb. ebből a szempontból egyformán jelek: bennük egy N rendszer valamely M rendszert képvisel egy meghatározott P rendszer összefüggései szerint.” (Voigt, 1976.) Ezeknek a jeleknek a kommunikáción belüli diakron mozgása, egy sajátos szimbólumrendszer társadalmilag determinált, kultúraspecifikus üzenete dolgozatomban témája a kalotaszegi és székelyföldi református temetők fából faragott sírjeleinek leszűkített tartományában. A vizsgálat a jelek leírásán túl tartalmazza azok eredetét, használatát, hatását, jelentését és egymáshoz való viszonyát is, tehát az etnoszemiotikai kutatásnak van pragmatikája, szemantikája és szintaktikája. (Hoppál, 1977.) Dolgozatomban a szempontok alapján vizsgáltam Erdély fából faragott sírjeleinek néhány csoportját.

*

PRAGMATIKAI ELEMZÉS

Az emberi gondolkodás kialakulásától kezdve találkozik a nonverbális jelek megfejtésének problémájával. A nyelv tökéletesedése során egyre nagyobb jelentőségre tett szert ugyan a verbális kommunikáció, de soha nem szorította ki teljesen az egyre inkább erre épülő másodlagos szemiotikai rendszereket, amelyek a verbális infrastruktúrában alapulnak. Ebbe a makrostruktúrába tartoznak a társadalmi interakció olyan közismert formái is, mint az ünnepek vagy a temetés. (Voigt, 1976.) A temetők fából faragott sírjeleinek mint néprajzi jelenségnek egyik funkciója az írásbeliség előtti korokra és a kezdetleges közösségekre jellemző közvetlen, konkrét és jelképes közlés. (Kós, 1972.) Ennek dekódolásához elengedhetetlen a sírjelek eredetének vizsgálata, amelynek részletezése előtt célszerű a sírjelek alapformák szerinti csoportosítását is elvégezni. A szakirodalom három kategóriát különböztet meg: vannak ember alakú és csónak alakú fából faragott sírjelek, valamint kopjafák. Természetesen léteznek átmeneti formák és keveredések, mégis szembevetően

egy-egy földrajzi terület hagyományörzése. (Zentai, 1977.)

Az ember alakú sírjelek elnevezéséből is kiderül, hogy feltűnően hasonlítanak az emberi test felépítésére. Sok vidéken ismert a fejfa részeinek antropomorf elnevezése: Kalotaszegen, Magyarvalkón a fejfa homlokáról, törzséről, lábáról (Nagy, 1942.), a Felső-Berettyó vidékén fejről, nyakáról, válláról és mejjéről (Major, 1978.), Nádudvaron homlokáról, arcáról, lábáról, kontyáról (Zentai, 1977.), a Szilágyságban fejről, sisakjáról, koronájáról, szemöldökéről, nyakáról, kalárisáról, hátáról, mejjéről és lábáról beszélnek. (Kós, 1974.) Nemcsak ezek az elnevezések, de a sírjelek kiképzése, mérete, nagysága és vastagsága is a fejfa bálvány eredetére, egy őskultuszbeli halott-képmással való kapcsolatára utal. Őseink hitvilágában a plurális lélekhit szerint az emberben több, legalább két lélek van. Van egy olyan lelkünk, amely a halállal nem semmisül meg, hanem még sokáig hazajár, erre az időre hozzátartozói készítenek számára egy otthoni pihenőhelyet is: ez a halott bábuj, egy szellembáb, amelynek csak arcát faragják meg elnagyoltan, testét pedig az elhunyt ruháiba öltöztetik. Ez a szellembáb csak akkor veszíti el jelentőségét, amikor a lélek a túlvilágra indul, mert onnan már soha többé nem térhet vissza. Ekkor a szellembábot egy utolsó halotti tor keretében kiviszik a temetőbe, és a halott fejéhez állítják. (Soly-mossy, 1937.)

Hogy elődeink életében milyen fontos szerepe lehetett a bálványoknak, arra keleti, szibériai népek halottkultuszában is találunk adatokat. „Mind áldozó helyeiken, erdők mélyén, ligetekben, mind pedig a lakásokban, kamrájukban helyezték el a különféle szellemeket megidéző bálvány-alakjait.” (ifj. Kodolányi, 1976.) Az inbati osztják-szamojédok sámánjainak temetéséről szóló leírásban arról olvashatunk, hogy „a sámán halottas állványára emberi alakra faragott deszkát állítanak, melynek törzsrésze madárformát mutat. Temetése alkalmával bálványbábuit is szánra helyezik és bőrökbbe kötöztve a sír mellé helyezik.” A kirgizek régebben embert vagy állatot ábrázoló szobrokkal jelezték az elhunyt fekvőhelyét, melyek előtt sajátos áldozatokat tartottak. A jakutok és az északi osztjákok a halott emléké-

Címlap: Magyarvalkói kopjafa • Belső borító: Nyárszói kopjafa (fotó: Sáfrány József)

re fabábut faragnak, amely az elhunyt alakját ábrázolja, és amelyet a jurta mögött állítanak fel, száját zsírral bekenve és hússal érintve gyakran megvendégelik. Rubruquis Vilmos minorita szerzetes pedig, aki IX. Lajos francia király követeként 1253-ban járt Mangu kánnál Karakorumban, a következőket jelenti: „*A kunok nagy sírbalmot készítenek az elhunyt fölött és arccal keletnek fordított szobrot emelnek neki, mely kelyhet tart kezében a köldök előtt.*” (Munkácsi, 1896.)

Ezek az adatok alátámasztják azt az elképzelést, mely szerint a fejfa állításának szokása valamilyen őskori bálványkészítésből eredhet, a különböző népcsoportok szokásainak hasonlósága pedig arról vall, hogy közöttük a történelem bizonyos pontjain nagyon erős lehetett a szinkron kommunikáció. A fejfa kettős funkcióval bír: egyrészt tájékoztat a földben pihenő test gazdájának kilétéről, másrészt szolgálja a két szféra közötti kapcsolat fenntartását, vagyis van egy tájékoztató és hagyományozó jellege, valamint a túlvilág felé irányuló kommunikációs feladata.

Fából faragott sírjeleinknek egy másik csoportja erősen emlékeztet a csónak formájára. Főleg a Tiszántúlon fordul elő nagy számban Sárrétről, valamint a Nyírségből, a bőrvelyi, abádszalóki, szatmárcekei és nádudvari temetőkből származnak róluk adatok. Ezek a fejfák legépebb formában az ország azon helyeiből ismeretesek, amelyek a múltban folyók árterében, mocsarak között feküdtek. A sárréti fejfák faragása azokat a csónaktípusokat utánozza, amelyek itt használatosak voltak: a tompa végű nagy bödönhajót és a hegyes orrú kisebb fajtát. A hátuk is olyan, mint ezeknek a feneké: lapos vagy domború, él nélküli. Eredetük azzal magyarázható, hogy a rokonok fából szellembábut, bálványt faragtak, mely a csónakban fekvő halott kezdetleges ábrázolása volt, és amit a házuknál tartottak abban a hitben, hogy az elhunyt lelke, amíg bizonyos ideig visszajár, ebben tartózkodik. Egy idő elteltével a lélek végképp a másvilágra költözik, ekkor a bábut kivitték a sírhoz és a földbe szúrták. Így a csónak alakú fejfa a csónakba temetkezés szokásának és az idobábukhoz fűződő kultusznak lehet emléke. (Szűcs, 1948.)

A harmadik nagy csoport a kopjafáké. A kalotaszegi temetőkben is szép számmal megtalálhatók, de leggyakoribb előfordulási helyük a Székelyföld. Sokáig nem különült el egymástól a fejfa és a kopjafa elnevezés, pedig a két sírjel sem eredetét, sem jellegét tekintve nem azonos. Kopjafákat csak református temetőben találunk, ebből Solymossy Sándor arra következtet, hogy legfontosabb feladatuk a katolikusoktól eltérő sírok jelölése. Mivel a fejfaformákra erősen hat-

nak a török kopjajelek, ezért szerinte kopjafáink nem lehetnek idősebbek a hódoltság koránál. (Solymossy, 1930.) Ezzel az állítással ellentétes Viski Károly véleménye, aki a kopjafák eredetét a honfoglalás előtti kopjás temetkezésre vezeti vissza. (Viski, 1941-43.)

A kopjafás temetkezés eredetének megjelöléséhez is találhatók források, leírások. Herodotosz a szkítákról történeti könyveiben a következőket írja: „*Azután a halottat a sírban egy emelvényre teszik, kétfelől lándzsákat szúrnak le, póznákat tesznek rájuk és náddal befödik.*” Az angol Johannes de Montevilla 1356-ban így ír a tatárokról: „*Ha valaki beteg, a földbe egy lándzsát szúrnak, amidőn pedig meghalt, elemetik azonnal a lándzsával együtt.*” Charuzin leírása egy mai kirgiz temetési szokásról szól: „*Amint a kirgiz meghal, az ő sátrában azonnal fölállítják sajátásgos módon az ő najza-ját, azaz hosszú rudas kopjáját, melynek hegye a halott fiatal, közép vagy öreg kora szerint vörös, fekete vagy fehér zászlócskával ellátva a sátor tetején részútos helyzetben kiemelkedik. Így marad a najza egy évig s még tovább bizonyos emléktörig, amidőn kettőtörve néha a sír fölé szúrják reá*

helyezve az elhunyt kedvelt lovának koponyáját.” (Munkácsi, 1896.) Feltehető, hogy a kopjafák állításának eredeti jelentését a forrásokban közölt kopjákban és lándzsákban kell keresnünk.

*

SZEMANTIKAI ÉS SZINTAKTIKAI ELEMZÉS

„*A fejfák csoportja, a temető felfogható egy olyan jelrendszernek, amely tárgyi jelközlés útján, nyelvi segédeszköz nélkül is tükrözi az illető közösség szokásrendszerének, társadalmi állapotának egy körülhatárolható, a közösség által legfontosabbnak ítélt részét.*” (Zentai, 1972.) Eredetileg a sírjeleken nem volt írás, az információkat a fejfákon és a kopjafákon található faragások és díszítések rögzítették a közösség számára. Az írásbeliség megjelenésével a tárgyi információ leszűkül ugyan, de nem szűnt meg, kiegészítette a sírfelirattal közölt tartalmat, vagy megismétléssel nyomatékosította azt. Sebestyén Károly már 1905-ben felteszi a kérdést: a fejfákon látható kettős és hármas osztás, az egymástól különböző végződéses nincsenek-e összefüggésben a halott korával és nemével. (Sebestyén, 1905.) Két évvel később, 1907-

IRODALOM

- Balassa Iván - Ortutay Gyula:** *Magyar Néprajz.* Corvina Kiadó, Budapest, 1980.
- Bátky Zsigmond:** *Adatok a kopjafához.* A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője, 1902.
- Csalog József:** *A sárközi református temetők ember alakú fejfái.* Néprajzi Értesítő, 32. évf., 1940.
- Csalog József:** *Újkőkori időljaink arcformájának kérdéséről.* Archeológiai Értesítő, 84. kötet, 2. szám. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957.
- Dr. Kós Károly:** *A székely sírfák kérdéséhez.* In: Népelet és néphagyomány. Tíz tanulmány. Bukarest, Kriterion Kiadó, 1972.
- Dr. Kós Károly:** *Szerelem és halál a szilágysági magyar népművészetben.* In: Népelet és néphagyomány. Tíz tanulmány. Kriterion Kiadó, Bukarest, 1972.
- Dr. Kós Károly - Szentimrei Judit - Dr. Nagy Jenő:** *Szilágysági magyar népművészet.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1974.
- Gyórfy István:** *Nagykunsági fejfák.* A Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítője, Budapest, 1907.
- Hoppál Mihály:** *A magyar etnoszemiotikai kutatás.* Szemiotikai tanulmányok. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976
- Hoppál Mihály:** *Bevezetés az etnoszemiotikába.* Szemiotikai tanulmányok Akadémiai Nyomda, Budapest, 1977.
- Ifj. Kodolányi János:** *Észak- eurázsiai bálvány-ábrázolások.* Művészet 17:6, 1976.
- Kunt Ernő:** *Adalékok a magyar népi temetők szemiotikai vizsgálatához.* In: Gráfik Imre - Voigt Vilmos (szerk.): *Kultúra és szemiotika. Tanulmánygyűjtemény.* Akadémiai Kiadó, Bp., 1981.
- Major Miklós:** *Felső-Berettyó vidéki fejfák.* In: Dr. Kós Károly - Dr. Faragó József (szerk.): *Népismereti dolgozatok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1978.
- Munkácsi Bernát:** *Adalékok a magyar halotti szokások pogány hagyományaihoz.* Ethnographia 7. évf., 1896.
- Munkácsi Bernát:** *A régi magyar lovas temetkezés keleti változatai.* Ethnographia 7. évf., 1896.
- Nagy Jenő:** *Temetés, temető és halotti tor a kalotaszegi Magyarvákon.* Ethnographia 53. évf., 1942.
- Sebestyén Károly:** *Székelyföldi kopjafák és keresztek.* Néprajzi Értesítő 6. évf., 1905.
- Solymossy Sándor:** *Ósi fejfaformák népünknel.* Ethnographia 41. évf., 1930.
- Solymossy Sándor:** *A magyar ősi hitvilág.* In: *A magyarság néprajza IV.* Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1937.
- Szendrey Ákos:** *Az ősmagyar temetkezés.* Ethnographia 39. évf., 1928.
- Szinte Gábor:** *Kopjafák (temetőfák) a Székelyföldön.* Néprajzi Értesítő 6. évf., 1905.
- Szűcs Sándor:** *Sárréti pákásztemetkezések.* Ethnographia 59. évf., 1948.
- Veres Péter:** *Jobb-bal: férfi-nő.* In: Voigt Vilmos - Szépe György - Szerdahelyi István: *Jel és közösség.* Szemiotikai tanulmánygyűjtemény. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- Viski Károly:** *Díszítőművészet.* In: Gyórfy István - Viski Károly: *A magyarság tárgyi néprajza II.* kötet Budapest, 1941-43.
- Viski Károly:** *Mi a kopjafa?* Néprajzi Értesítő XI. 1910.
- Voigt Vilmos:** *Szemiotika és folklór.* Ethnographia 87. évfolyam. Akadémiai Kiadó, Bp., 1976.
- Zentai Tünde:** *A fejfa-faragás művészete.* Művészet, 18:1, 1977.
- Zentai Tünde:** *Nádudvari sírjelek.* Ethnographia, 83. évf., 1972.

ben Györffy István már megfejtését is adja néhány Bihar megyei temetőben megfigyelt szimbólumnak. Közlése szerint a letört bimbó motívum gyermeket, a száraz fa öreget, a hegedű cigányt, a magyar címer férfit jelentett. Vékony kopjafával mindig kisgyermek sírját jelölték. (Györffy, 1907.)

Szinte Gábor a székelyföldi fejfákon található jeleket csoportonként mutatja be. A gömb-, kör- és gránátalmaformák általában gúla vagy kúp tetején helyezkednek el, és a Napot jelképezik. A nőt, leányt vagy gyermeket rüggyel, bimbóval, illetve liliummal jelölik. A rügy, fésző bimbó kisgyermeket, a kinyílt virág hajadont jelöl. A mécs alig pislogó lánggal az öregek fejfáját díszíti, míg az egyszerű kúp tetején a Napot ábrázoló faragás szolgarendű vagy jobbágy sírját jelenti. Szinte Gábor kiemeli, hogy a fejfán a szimbolikus jelek kifejeznek mindent, amivel az elhunyt iránti kegyelet tartozott, ezért nincs is szükség a feliratozásra. (Szinte, 1905.)

Bátky Zsigmond közlése szerint Magyarvalkón a kislány fejfáját gomb díszíti egy csillaggal, esetleg párta kifestve. A kisiút gomb jelöli két csillaggal, a legényt és házasság embert gomb, két csillag és tulipán virágosan kifestve, az asszonyt gomb és csillag festetlenül, az öreget pedig egyszerű, feketére festett fejfa. (Bátky, 1902.) Nádudvaron a kontyos fejfa asszonyt, a csónakállású férfit jelöl. Ha az asszony kétszer ment férjhez, akkor két kontyot kap. A vastagság árulkodik a halott koráról és vagyoni helyzetéről, ha kék színű, a sírban kisgyermek vagy csecsemő fekszik. (Zentai, 1972.)

Ezekből az adatokból következtethetünk arra, hogy az egyes kultúrák mely tulajdonságokat tartottak annyira lényegesnek, hogy még az ember halála után is tájékoztatni akartak róluk. A fejfák formája, annak változatossága éppen úgy jelzi az elhunyt etnikai hovatartozását, mint az életben viselt hagyományos népi ruházata. Kunt Ernő mindezt bináris jellegű oppozíciók sorozataként értelmezi, miszerint a temető és a falu oppozíciójában a halál és az élet ellentéte fejeződik ki. (Kunt, 1981.) Az alapvető oppozíció-párok, amelyeket a fejfák a forma, a díszítőmotívum, a vésett szimbólum, a festés és a nagyság segítségével ki tudnak fejezni, a férfi és nő, öreg és fiatal, vagyonos és szegény, családos és családdal nem rendelkező között húzódozó ellentétek. (Hoppál, 1976.) Ezek a bináris jellegű szemantikai oppozíciós sorok pedig azért fontosak, mert ezeken keresztül is tükröződik az archaikus társadalmak mitológiája, folklórja és hitvilága, amely mint jelrendszer modelljét adja az emberek világról való elképzelésének, és magatartásukat az élet majd' minden területén meg is határozza. (Veres, 1975.)

Kertesd - A tűz jele (Molnár Rudolf rajza)

A fejfák díszítő motívumai térbeliek vagy síkbeliek. A térbeli motívumok egy sajátos típusával Nyárszón és Sárvasáron találkoztam. Ezt Malonyay Dezső is csak futólag említi meg. Az S alakú, lőfejre emlékeztető fejfa-végződésekről van szó. Nem elképzelhetetlen, hogy ebben a fejfaformában őseink lovas temetkezése őrződött meg számunkra. Sok Árpád-kori temetőben találkozhatunk a lovas temetkezés nyomával, pl. Szentesen, Gödöllőn, Leshegyen, Csornán, Bezdédén, Kisdobrán, Ozorán, Kunágótán és Igaron. Az itt feltárt sírokban néha egész lócsontvázat találtak, máskor a csontváznak csak bizonyos részeit, pl. a koponyát. Az északi vogulok és osztjákok a temetkezésnél leölték az elhunyt legkedveltebb rénszarvasait, csontjaikat a sír mellé ásták, a koponyákat pedig valamelyik közeli fára aggatták. „A kirgiziek a régi temetkezési módra emlékezve ma is [a XIX. század végén] helyeznek néhol a sírra nyeret, lósörényt, íjakat és nyilakat.” (Munkácsi, 1896.) Máthé Ferenc vargyasi faragó elmondta, hogy régen a lőfő székelyeknek kifőzött lőfej koponyát húztak a kopjafájára. Lehetséges, hogy ezekben a koponyákban kell keresnünk lőfej alakú fejfáink legközelebbi rokonait.

A másik nagyon szép és jellemző térbeli motívum a tűz jele. A tüzet két keresztbefektetett fahasábbal ábrázolják, néha lángot és füstöt is faragnak hozzá. Eredetét kereshetjük az ősi halottégetés szokásában, de más, általánosabb jelentésekben is. Az, hogy

őseink valamikor halottaikat elégették, csak feltevés, de néhány, erre utaló szokással ma is találkozhatunk. Zentai Tünde Nádudvaron figyelte meg a sírásó eljárását, ahogy egy marék gázt vagy szalmát dug a sírban ásott padmaly sarkába és meggyújtja, hogy kifüstölje a gonoszt, mert napkeltétől temetésig beférkőzhetett oda. (Zentai, 1972.)

Minden temetőben találkoztam a nemek megkülönböztető jelölésével. A férfiakat legtöbbször valamilyen zárt alakzat (kúp, csillag, gomb) jelöli, a nőket pedig majdnem minden esetben felfelé nyitott virágforma, sokszor tulipán. A nyitottság és zárttság ilyen feltűnő megkülönböztetése némi szimbólumokra vall.

Csernátomban Hausszmann Pál és családja beszélt a székely kopjafák jelöléseiről. Közlésük szerint a hold szerencsét hozó jelkép, a hosszan faragott nyak a tanult embert illeti meg. Kelyhet papok kopjafáira szoktak faragni. A hegyes csúcsban végződő kopjafa fiatal, a gombos öregembert jelent. A női fejfa és kopjafa végződése mindig virág, illetve konty. A csillag a székely nemes jele, de a nemességet az ötágú korona is kifejezheti.

A síkbeli díszítések figurális vagy nonfigurális motívumok. A figurális síkdíszítmények piktogramszerűek, egy motívumba sűrítik jelentésüket, és ez a motívum megtalálható az adott etnikai terület népművészetének egyéb alkotásain is. Ezek a motívumok általában a népi közösség konvenciói szerint és a maguk helyén alkalmazott mágikus jelek és jelképek. A nonfigurális síkdíszítmények egyfajta rovásnyelv maradványaként is felfoghatók. (Kunt, 1981.)

A leggyakrabban előforduló motívumok a napjel, az edényből kinövő stilizált fa, növény vagy virág. Az edény jelentheti az élet vizét, amely a fa gyökereinél ered, de utalhat arra az edényre is, melyet az ősidőkben vallásos jellegű, termékenységi szertartásoknál alkalmaztak. Az első magyarzatból következik a fának, növénynek vagy virágnak életfaként való értelmezése.

Archaikus temetőink ősi kincsei lassan elpusztulnak, a fejfák tűzre kerülnek. Néhány településen fordítanak csak gondot a még ép sírjelek védelmére, megőrzésére, de már ott is átvette az uralmat a műkö jellegtelensége és egyformasága. Van, ahol a templom köré hordják a régi fejfákat, de jellemzően a bokrok, fák tövében várják egymásra hányva a pusztulást. Pedig a temetők fából faragott sírjelei a halálkultusz összetett szimbólumrendszerének egy ősi alkotóelemét jelentik, amelynek minél teljesebb megértése további kutatások feladata lehet.

Sáfrányné Molnár Mónika
(A folkMAGazin jubileumi szakkolgozatpályázatán díjazott munka rövidített változata)

Salföldi Akadémiai Napok

A Magyar Művészeti Akadémia hat tagozatának képviselői 2014. május 8–10. között kihelyezett ülést tartottak Salföldön. A háromnapos, eseményekben gazdag, rendkívül színes rendezvény során a vendégek betekintést nyerhettek – Somogyi Győző akadémikus szavaival élve – a „bárka” életébe.

Somogyi Győző
udvara

Megérkezésünkkor Török László fotóművész és Fábán Gusztáv polgármester köszöntötte az MMA képviselőit. „Nincs még egy olyan település Magyarországon, ahol az egy főre eső akadémikusok száma ilyen magas lenne, és nincs még egy olyan település, ahol a lakosság egynegyede művész lenne!” – mondta a polgármester. Hamarosan megismerhettük a falu statisztikai adatait is. A házak száma alig félszáz, jelenleg hetvenkét állandó lakosuk van, ebből három akadémikus. Mindhárman egész évben Salföldön laknak, ők a találkozó házigazdái: Somogyi Győző festőművész, Török László fotóművész és Kovács István költő, történész. A Káli-medence azonban többeknek, így Sára Sándor és András Ferenc filmrendezőknél, Szűcs Endre építőművésznek is szeretett pihenő és alkotó menedéke. E vidékhez kötődik Vidák István kézműves alkotóművész is. A következő három napban sorra találkoztunk a településen élő többi művésszel is.

Elsőként a májusi virágözönben pompázó, gyönyörű kis településsel ismerkedtünk meg közelebbről. Beszélgettünk az építészekkel, akik megmentették az enyészettől a népi építészeti faluban található remekeit. Egy újságcikkből idézem: „A Petrovics László – Kúti Mária építész páros már lassan húsz éve a Káli-medence varázslatos atmoszférájában őrökdi a népi építészeti sajátos értékei felett. Szűkebb páttriájukban, Salföldön – amely szinte skanzen a skanzenben – az épületek nyolcvan százaléka az ő kezük nyomát dicséri. Nekik sikerült elérniük, hogy a külföldiek parasztházakba költözzenek és ne tájidegen palotákat építsenek.”.

Mielőtt „építészeti sétára” indultunk volna, Kúti Mária megismertetett bennünket Salföld földrajzi elhelyezkedésével, történetével. A település a Káli-medence Balaton felé nyíló kapujában, a

Balaton-felvidéki Nemzeti Park szívében, a Balatontól mindössze három kilométer távolságra van. Megtudtuk, hogy a terület már a honfoglalás óta lakott hely volt. A török időkben elpusztult és csak a Rákóczi-szabadságharc után éledt újjá. Állattenyésztéssel, halászával és szőlőműveléssel foglalkozó lakosainak száma a régi összeírások tanúsága szerint jóval több volt a mainál, a XIX. században a hatszáz főt is meghaladta. Bár sok áldozattal, de átvészelték a II. világháborút is, és szerencsére a falu házai épen maradtak. A település végzetes elnéptelenedését az 1973-ban kezdett „településfejlesztés” okozta. Amikor megszűnt a helyi tanács, az iskola, a lakosság másutt keresett jobb életlehetőségeket és elvándorolt. Az elárvult házakat úgynevezett „bebírók”, többnyire pihenni, üdülni, alkotni vágyó értelmiségiek vásárolták meg, akik közül jó néhányan végleg megtelepedtek, és „tősgyökeres” salföldiek lettek. Salföld napjainkban amellet, hogy turista-látványosság, működő falu is, saját önkormányzattal rendelkezik. Végigsétáltunk a falun, be-betértünk egy-egy gyönyörű ház udvarára, szobáiba, megváltozott funkciójú gazdasági épületeibe.

A sétán Szűcs Endre építész akadémikus mellé szegődtem, aki lelkesen beszélt arról a hihetetlenül nagy munkáról, amelynek eredményeképpen feltámadt a falu.

Délután a Faluházban *Salföldi művészek* címmel nyílt kiállítás az alkotók részvételével. Boka Gábor előadóművész, Gerlóczy Gábor képzőművész, Greskovitz András képzőművész, Harnóczy Örs fotóművész, Raffay Béla szobrászművész, Raffay Dávid szobrászművész, Raczi Margit képzőművész, Korényi Dalma szobrászművész, Jankje Schutz festőművész, Lőrincz Miklós fotóművész, Kúti Mária építész, Petrovics László építész, Petrovics Miklós grafikus, So-

Salföldi
Kopjások

Kovács Mihály, Dresch Mihály
és Kapiller Máttyás

Kóka Rozália, Petrás Mária
és Eredics Gábor

Kobzos Kiss Tamás
és Raffay Boróka

ogyi Győző képzőművész, Somogyi Márk fotóművész, Szabó Ágnes iparművész, Fábíán Gusztáv vakolatkészítő mester alkotásait ismerhettük meg. Végül Sík Dóra (cselló), Bódás Zsuzsanna (zongora) és Dresch Mihály (szaxofon) koncertje következett.

A nap a Pajta Galériában irodalmi esttel zárult, ahol az MMA Irodalmi Tagozatának tagjai, Ács Margit, Kiss Anna, Kovács István, Mezey Katalin, Oláh János, Tamás Menyhért és Vári Fábíán László olvastak fel műveikből.

A második nap filmvetítéssel kezdődött a Faluházban. Két filmet láthattunk, mindkettőt a Káli-medencében forgatták. Sára Sándor szívmengető, vallomások portréfilmjét, a *Megtalált gyermekkor*-t, és az 1991-ben készült, megrendítő, a II. világháború idején játszódó *Könyörtelen idők*-et.

A program a Vidák István – Nagy Mari alkotópáros nemezkiallításának megnyitójával folytatódott a Somogyi Győző által létrehozott Salföldi Alkotóház és Huszár Múzeumban.

A környék egyik kiemelkedő nevezetessége a falu határában álló, gótikus kolostor rom, amelyben egykor pálos szerzetesek éltek. Az erdő hatalmas fáinak között rejtőzõ romokat lovas kocsikkal közelítettük meg, utunkon öt szép fehér lovon a Salföldi Kopjások kísérték bennünket.

Az égre törõ romok között szinte természetes volt, hogy ajkunkon felcsendüljenek régi magyar himnuszunk, a *Boldogasszony anyánk* szavai, majd ugyanolyan természetességgel a reformátusok *Mint a szép híves patakra...* kezdetű, negyvenkettedik zsoltára.

A lélekemelő kirándulást a Természetvédelmi Majorban a Salföldi Kopjások látványos bemutatója követte, amelyet Kobzos Kiss Tamás és tanítványa Balassi Bálint megzenésített verseivel színesítettek.

A kora esti órákban a Faluházban levetítették Bicskei Zoltán Somogyi Győzörõl készített portréfilmjét, majd a Pajta Galériában megrendezett népzenei esten Dresch Mihály, Kovács Mihály, Sipos Mihály és a Salföldi Kopjások muzsikáltak. A nap záróeseményén Boka Gábor szellemes, egyszemélyes utcaszínházi produkciójával, egy Toldi adaptációval kacagtatta meg a közönséget.

Május 10-én délelõtt irodalmi matinén vettünk részt a Pajta Galériában. Galánfi András szívszorító Sinka István-összeállításával, Szatyor Győzõ saját költeményével, jómagam egy kis bukovinai székely összeállítással mutatkoztam be. A mûsorban közremûködött Petrás Mária. Végezetül András Ferenc filmrendezõ *Az utolsó nyár* címû, szintén a Káli-medencében, a rendszerváltozáskor játszódó, keserédes filmjét tekintettük meg és beszélgettünk az alkotóval.

Lelkesítõ élményekkel, ismeretekkel és ötletekkel gazdagodva tértünk haza.

Kóka Rozália
(fotó: Gulyás János)

Somogyi Győző,
Nagy Mari és Vidák István

Sára Sándor
és Orosz István

Kardos Mária
és Sipos Mihály

Nantes-ban mindenki muzsikál

III. Eurofonik Fesztivál

A Franciaországi Nantes 2004-ben a Times magazin értékelése szerint Európa legélhetőbb városa volt. A Loire folyó két partjára és szigeteire épült város valóban kedves, lassú, és nagyon francia. Mintegy ötven kilométerre van az Atlanti-óceántól, kérdésemre, hogyan juthatnék a torkolathoz, természetesen így válaszoltak: biciklivel.

Nos, ha ezt időhiány miatt nem is tehettem meg, azért sikerült szétnézni. Kicsit álmosnak tűnik itt minden, ráadásul kora délután nagyrészt bezárnak az éttermek, vagy legalábbis ennivalót nem szolgálnak ki egészen vacsoráig. Kötelező a szieszta. Ebédkor azonban az igazi francia a munkahelyéhez közeli étterembe megy, ahol az olcsó napi menü mellé egy pohárka bor mindenképp jár.

Ez a terület, Bretagne [*Kis-Britannia*], nevét a Brit-szigetek latin nevével való meg-

különböztetés végett kapta. Időszámításunk kezdete előtt nem sokkal kelta törzsek vándoroltak ide. Később Julius Caesar elfoglalta és Armorica néven a Római Birodalom tartományává tette. Az V–VI. században Délnyugat-Britanniából keresztény britek települtek át a területre – innen a név. Később normann uralom alá került a félsziget, majd a százéves háború után francia birtok lett. II. Ferenc (1433–1488), Bretagne uralkodó hercege I. Miksával együtt harcolt a franciák ellen, de vereségük után Ferencnek alá kellett írnia a verger-i békét 1487. augusztus 10-én. Ezután Ferenc lányai csak a francia király engedélyével házasodhattak. Mivel lánya és utóda Bretagne-i Anna (1477–1514) engedély nélkül ment hozzá Miksához, VI-II. Károly francia király meghódította Rennes-t, ahol Anna tartózkodott, és elvette őt 1491. december 6-án, pedig ő maga jegyes, Anna már férjezett volt. Bretagne ezzel el-

veszítette függetlenségét, ám miután Károly meghalt, Anna megpróbálta visszanyerni az önállóságot, annak ellenére, hogy hozzá kellett mennie – megint csak egy szerződés miatt – XII. Lajoshoz, Károly utódjához. Anna idősebbik lányát, Claude-ot próbálta Bretagne hercegnőjévé tenni egy V. Károly német-római császárral való házassággal, de Lajos angoulême-i Ferencet tette meg örökösévé, és Claude-ot hozzáadták feleségül, így Bretagne 1532-ben végleg elveszítette függetlenségét.

A bonyodalmas és szomorú történet szép mementója a város főterén álló Szent Péter és Szent Pál-katedrálisban látható síremlék, melyben II. Ferenc és felesége nyugszik. Tragikus sorsú leányuk, Anna emeltette. A márvány síremlék körül szobrok állnak, az erények, a bűnök, az erő és a jámborság szimbólumai.

A város másik érdekessége a Château Ducal, a II. Ferenc által építtetett hercegi vár. A széles, gyönyörű színű, különböző fajtájú vadkacsákkal teli várak felett valaha felvonóhid volt. A kapubejáratot két torony őrzi. A déli a Tour de le Boulangerie a palota része. Később börtön volt, éppúgy, mint a délebbre fekvő Jakobinusok Tornya. A hatalmas belső udvaron áll a Grand Gouvernement, a hercegi palota, amely később Nantes kormányzójának székhelye lett.

Az épületben történeti múzeum működik, amely attól eltekintve, hogy szinte minden csak franciául van kiírva, tökéletes. Hibátlan a világítás, a tárgyak egymásutánja, a hangulat. Az egyik teremben meghallgathatjuk a Breagnei Anna halálára írott kórusművet korhű előadásban. De nem csak

Le Grand Barouf

Sam Lee

halljuk, hanem láthatjuk is a kottát, két mondon is egyszerre. A digitális kijelzőn öt sorban megy a mű, korabeli notációval, a négy szólam külön-külön, majd alul a mai szokás szerinti, összeírt négyzólamú letét. Piros vonal jelzi mind az öt helyen, hogy éppen hol tartunk. Zenészeknek „veszélyes”, lehetetlen nem vele énekelni...

A város szülötte Jules Verne (1828–1905) is, a kifogyhatatlan képzelőerejű író. Az életét bemutató múzeum a folyóra néz. Verne sosem lakott itt valójában, így a ház a kor hangulatát idézi csupán.

Az egyik híd torkolatánál érdekes torony hívja fel magára a figyelmet. Benéztem: kávézó, étterem és könyvtár fogadott a földszintjén. Kiderült, hogy ez egy régi kekszgyár maradványa. Nantes híres a kekszeről, amely vajjas, édes és omlós. Itt a *LU* nevű gyártották. A Lefèvre-Utile gyárat 1846-ban alapította Jean-Romain Lefèvre. Korábban a kekszet Angliából importálták. A név két kezdőbetű: Lefèvre felesége Pauline-Isabelle Utile volt. 2007-ben a *LU* márkát a Kraft Foods vásárolta meg. A gyár helyén most kiállítás és közösségi terek vannak.

Nem messze innen található a Kongresszusi Központ, amely harmadik alkalommal adott helyet az Eurofonik Fesztiválnak. Az idén április 11-én és 12-én rendezték meg. A szervezés munkálatait a város önkormányzata és maga a helyszínt biztosító Kongresszusi Központ végezte, amelyben a világzene és a népzene volt a fő irány.

Elsősorban francia zenészek voltak jelen, de hallottunk muzsikát Bulgáriából, az Egyesült Királyságból, Norvégiából, Mongóliából is. A két nap estéjén, éjszakába nyúlóan zajlottak a koncertek a három helyszínen, két nagy előadóteremben, valamint a Központ aulájában. Utóbbi helyiség akkora, hogy hatalmas, hosszú mozgólépcsőn lehet ki- és bemenni. Itt nem voltak székek, mindenki táncolhatott, mozoghatott, jöhetett-mehetett a zene alatt. A két másik teremben „szokványos” koncertek folytak.

Emellett délutánonként különféle eseményeken vehettünk részt. Gyerekeknek szólt a hangszerkészítő foglalkozás. Különféle természetes anyagok, fűzfavessző, levélkék, gallyak szólaltak meg az ügyes kis kezek nyomán. Íme a közönségnevelés!

Hangszer-kiállítás és -vásár is volt: dudákat, tekerőket, nyckelharpa-t és lantféléket lehetett vásárolni, kipróbálni. Én a nyckelharpa-ra voksoltam...

Igen csábító volt a kórus is. El sem tudtam képzelni, hogyan lehet kétszer negyvenöt perc alatt ilyen csinálni. A dolog testi bemelegítéssel kezdődött. Testkörzés, kéznyújtás, majd a hangunk bemelegítése különféle üvöltözésekkel. Ezután a vezető, egy francia férfi, hallás után megtanított pár sort egy okszitan dalból, majd kiosztotta a szöveget is. Három szólamra oszlottunk, megtanultuk a sajátunkat. Persze, abban a világban szinte minden tercelve megy. Azután egy olasz dallamocská és egy ukrán népdal következett. Megtanultuk mindet és elő is adtuk a színpadon.

A koncerteken ismert és újabban felfedezett zenekarok, énekesek egymást váltva jelentek meg. Nagy sikert aratott a két gitárosból és egy harmonikásból álló *Les frères Guichen* nevű breton zenekar. Bejárták már a világot, zenéjükre a nagyteremben mindenki táncra perdült, a kabátokat, táskákat egy kupacba dobálva, önfeledt multság kezdődött. A *Trio Parilla Libre* tangót játszott, meglepetésre leginkább kottából, majd a *Krismenn & Alem* lépett fel fergetes hangulatot teremtve. A *Violons Barbares* egy gadulkán játszó bolgár fiúból, egy dorombéneket is előadó, mongol vonós hangszeren játszó mongol zenészből és egy ütőhangszeres játékosból áll. Szerette a közönség a *Flook*-ot, a *Le Grand Barouf* állva tekerő zenészt, *Danyël Waro*-t, a hatalmas aurájú énekest, *Sam Lee*-t, a norvég, zeneakadémiát is végzett *Unni Lovlid*-ot is.

A fesztivál jelenleg két napos, ám szeretnék kiterjeszteni térben és időben egyaránt.

Fehér Anikó
(Magyar Rádió Zrt.)

Violons Barbares

Válásom története

Amit most elbeszélék, rajtam történt, nem más. Olyan igaz, mint a nap. Én 1895-ben születtem Bukovinában, Istensegítségben, úgy mondtuk a falunak, hogy Cibény. Sajnos édesapámot korán elvesztettem, hat esztendő voltam és még volt három küsebb leján tesvérem es. Édesanyám, miután a gyászűdő letőt, esent férjhez ment egy ögyvez emberhez, hátha könnyebb lesz az életünk. Annak az embernek es volt két fiúgyermke, így minnyá nyócan letünk. Keserves az árvák sorsa, a mostohaapám bartis ember volt, sokat bántott, de a Jóisten megsegített s valahogy felnőtünk.

1914-ben, amikor tizenkilenc esztendő voltam, kitört az első nagyverekedés. Augusztus 1-én, éjszaka különötös harangszóra ébredtem. Majdnem úgy szóllottak a harangok, mint amikor tűz van, félverték a nagyharangot, de húzták a lélekharangot es. A szénás hiúban háltam, hamar leszállottam a lajtörján, hogy mi van. Apámék es, a tesvéreim es mind kifuttak a házból az utcára, a szomszédok es mind ki vótak gyűlve, egyszer hát halljuk, hogy veri a dobot a templom előtt a kisbíró. Nem laktunk messze, odafuttam én es. Kidobolta, hogy Szarajevóban meggyilkolták öfensége, Ferenc Ferdinánd trónörökösét es a feleségét. Ausztria-Magyarország hadba lép Szerbia ellen. Minden katonaköteles férfi az első vonatval utazék bé a hadkiegészítő parancsnokságához!

Egyhamar édesanyámék felcsomagoltak ingemet, kikésértek az állomásra. Rettenetes, hogy mi vót ott! Annyian vótunk a faluból es, s a szomszéd falukból es, hogy az első két vonatra nem es fértünk fel. Vót egy leján, akit a búcsúú táncban táncoltattam, az es kijött a vasúthoz. Kezet adott, elköszöntünk egyik a mástól s avval fel a vonatra.

Én, Csernaviczba, a 22-es Landwehr-gyalogezredhez vonultam bé. A kaszárnyában minnyá béötöttettek münköt, felszereltek fegyvervel s löszerekkel. Két hét múlva imán bé es vótunk osztva járőrségbe az üdösebb katanák mellé. Én onnattól végigharcoltam az egész háburut, amíg hadifogságba nem estem. Összesen kétszer jártam haza szabadságra.

Tizenhatban, május 6-án kaptam két hét szabadságot. Mentem haza nagy örömmel, s hát mondják anyámék, hogy az a leján, akihez számot tartottam, közben hezzament egy andrásfali kálik legényhez. Az egyik keze meg vót kucorodva, nem es hitták bé katanának. Nekem ez erőst rosszul esett, erőst megbúsultam magamot, még enni se tudtam. Azt mondotta a mostohaapám:

– Egyet se búsulj, Vilmus! Annyi leján van, mint a nyű. Kutyát hanyítanak s lejánt ütnek el!

– De én Borit szeretem! – keseregtem.

– Ó, fiam, majd megszeretsz mást! Leján, leján, lik, lik! Mind egyforma!

Anyám es szerette vóna, hogy imá megházasodjam, hogy fogjunk otthonról. Megindultak a vénasszonyok, a vén kufárnék, s a mostohaapám es, mint a veszedelem, hogy ingemet a szabadságom alatt megházasítsanak. Ebben az üdőben nem vót nehéz lejánt kapni, met a legények mind odavótak a háborúba. A szülők erőst félték, hogy a leányik rejik vénül. Nálunk, ha egy leján bétötötte a húsz esztendőt, imá vénleánnak számított. Nem sok vénleán vót a faluba. Inkább csak az erőst szegényekből vaj egy, vaj hát a személyek, akik megbotlottak valakivel s gyermekik lett, azok nem kellett senkinek. Ezeket es addig s addig szerezték a vén kocorbák, hogy vaj egy ögyvez emberhez, vaj egy drányti legényhez hezzanyomták. A nép erőst lebecsülte azt, aki nem tudott férjhezmenni vaj nem házasodott meg.

Péter László rajza

Vót a mostohaapámnak egy rokon leánya, Zenának hitták. Nem vót csúnya se, nem vót öreg se, tizenhét esztendő volt. A szülei nagygazdák vótak, sok földjük vót, Zena egyedülvaló leján vót, met a tesvérei kicsike korikba mind meghóttak torokbetegségbe. Apám azt mondotta, hogyha elveszem Zenát, a szülei adnak nekünk két fálcsa földet, két tehent s egy házhelyet. Elyen szerencsém nem lesz mégegyszer! Szegén vagyok, vagyonom nincsen, s itt most mindent készen megkapok. Elyen jógazda leján soha nem jön hezzám, ha nem vóna háburu! Csak mondtak, s csak mondtak, rágták a fületem! Találkoztam a lejánval es. Nem vótam örömet megházasodni, még es, még egy hét se töt el, s beléegyeztem, hogy elveszem.

Nálunk, katolikusoknál esküvő előtt három vasárnap ki kell hirdetni a házasságot, hogy nincs-e valami akadály. Erre most nem vót üdő, met már csak egy hét vót hátra, s én vissza kellett menjek a katanasághoz. Hogy apámék hogy csinyálták, s mit mesterkedtek a papval, én ma se tudom, de csütörtökön este megkértem a lejánt, s imá szombaton, a reggeli misén megesküdtünk. Lakadalom nem vót, csak a két család vót jelen. A feleségem nem lett felrakva pilis hazainak, csak egyszerűen vót felöltözve, a haja egy ágba béfonva, én es a katana gúnyámban vótam. Náluk vót a délebéd, a nagyházban elháltuk az éjszakát, s másnap vissza kellett menjek Csernaviczba. Úgy beszéltük meg, hogy Zena egyelőre maradjon otthon az anyjéknitt, mikor leszerelék, akkor osztá építünk egy házot, s külön költözünk.

Hamarosan esent bévetettek münkök Galíciában az oroszok elen, s én 1916. május 31-én hadifogságba estem. Ukrajnába, Kobelov városába vót egy nagy láger, odahajtottak bé. Csak 1919 októberében keveredtem haza, negyvenhat kilóson. Hazasegél a Jóisten. Három és fél esztendő alatt, míg fogságban vótam, a feleségemtől csak egyszer kaptam levelet. A lágerből én nem írhattam. Levelírás? Azt se tudtuk melyik percben halunk meg. Mi vót ott, Máriám! Mennyien meghóttak, csak a falunkból es sokan odamaradtak. Nem es jó reagondolni! Én kicsike koromtól erőst jó, imádáságos, templombajáró gyermek vótam. Szerettem s tudtam es énekelni minden szenténeket. Úgy tanyított ingemet édesanyám, hogy akármi legyen, én az imádáságomat végezsem el mindennap, este es, reggel es, s ne féljek, a Jóisten megsegít. Én a fogságban es örökké imádkoztam, hogy örözzön meg a Jóisten s segéljen haza! Meg es őrzött.

Na, amikor a lágerből elcsaptak, két hétig gyalogoltunk hazáig egy hadiki s két istenségi embervel. Rongyosok vótunk, meg vótunk telve tetűvel, nekem a lábaim egészen ki vótak sebesedve. A lágerben a bakancsunkot a ruszki elvették, valami bőrdarabokból s madzagokból csináltam bocskorokat magamnak. Késő éjjel értünk Cibénbe. Gondoltam elébb édesanyámékní menyek, hogy egy kicsit kitakarítsam magamot, más gúnyát vegyek, s úgy álljak az asszonyom elejibe. Megkoppantottam az ablakot, odabé lámpást gyújtottak. Mikor édesanyám meglátott esszecsapta a kezit:

– Édes fiam, Vilmus, te vagy-e? – Megölelt, sírni kezdett keservesen, én es sírtam véle hosszason. A leján tesvéreim minnyá a nyakamba szöktek, örvendtek erőst. A mostohaapám es leszállott az ágyból, lekezeltünk:

– Na, hazajöttél? – kérlette foghegyről.

Minnyá kérdem, hogy mi van a feleségemvel? Mindnek felakodott a szeme. Merkeltek reám, el nem tudtam gondolni, hogy mi bajik van.

– Tám csak nem hótt meg?

– Ó, nem!

A legküsebb tesvérem kikottyantotta:

– Ángyinak kicsibubája született!

Megszédültem, reaburultam az asztalra s úgy zokogtam. Apám elévette az ágylábától az okás éveget – félig vót pálinkával –, a kezembe nyomta:

– Me, igyál!

Én azt a sok pálinkát egy huzamba' mind megittam. Másnap reggel az istállóban, a szalmán jöttem magamhoz. Édesanyám kötögetett:

– Kelj fel, fiam, szedd esze magadot!

Anyám felfőzött egy üst vizet, s egy cseberben megferedtem egészen. Minden gunyámot, amibe' hazamentem, behánta a kemencébe, hogy ne tőtsem meg a házot tetűvel. Kitisztálkodtam rendesen, egy kicsit megnyugudtam. Közbe az es kiderült, hogy míg én oda vótam a háburuba, a feleségem kívül élte a világát. Tizenennyolc végin magyar katanaságot szállásoltak bé a faluba. A feleségemékní egy főhadnagy s a tisztiszolgája lakott. Úgy mondta anyám, hogy a tiszt Hont megyei vót. Szemet vetett az asszonyomra, s az se kérette magát sokat, met égett a valaga a férfiuét! Oszta a magyar katanaság nemsokára elment, s a bitang megmaradott.

Szómagyarázat: *esent* = ismét; *bartis* = goromba, nyers; *hiú* = padlás; *kálik* = nyomorék; *személy* = megeseit leány; *kocsorba* = kemence kaparó, itt öregasszony; *drántyi* = ügyetlen, esetlen, slamos; *fálcsa* = terület mértékegysége (1 fálcsa = 2 kataszteri hold); *pilis hazai* = pártás menyasszony; *okás éveg* = 1 literes téglalakú pálinkás üveg; *erős szüvet gyűjt* = össze-szedi a bátorságát; *móduvások* = a moldvai bojárok (földesurak) birtokaira szegődött idénymunkások

Persze, anyósomék minnyá megtudták, hogy hazajöttem, odajöttek nálunk, könyörögtek, hogy bocsássak meg a leányiknak! Azt gondolták, hogy imá nem es élek. Mennyi üdőtől fogva nem es adtam magamról hírt s minden!

A mostohaapám es csak mondta, mondta a magáét:

– Meg kell bocsátani! Még más es járt így, majd lesznek neked es gyermekeid! Hadd el, az az egyecske a többikkel elfér... Mások nem tudják, hogy nem a tehéd, azt tudják a faluba, hogy többször es hazajártál, a gyermek nevedre van írva!

Akkor megmondtam apámnak, köszönöm a nevelésit, de többet imá nem hallgatok rea. Nehán napig gondolkodtam, hogy most merre vegyem az utamot? Hogy legyen, mint legyen? Azt tudtam, hogy Zena nekem többet nem kell, ha ki tudja, mit ígérnek es, nem veszem vissza. Egy nap erős szüvet gyűtöttem, s felmentem a feleségemékní. Az asszonyom feküdt az ágyban, szépen kihívva, a kicsike bépókálva aludt mellette. Nekem úgy megfacsarta a szüvem, hogy egy szót se bírtam szólni. Az asszonyom felkapcsolta a kezét s úgy könyörgött:

– Vilmus! Bocsáss meg! Az Isten szerelmire kérlek, bocsáss meg!

Én esszeszedtem magamot s csak annyit mondtam:

– Megbocsátok, de tudd meg, veled soha többet nem élek!

Abba a helybe ott es hagytam.

Istenem, most merre tekeredjem? A feleségemvel nem akarok élni, anyáméknál kölyök kölyök hátán, földem nincsen, pénzem semmi! Felkerekedtem, elmentem Móduvába s egy bojárhoz béállottam szógának. Tőt múlt az üdö, kezdtem egy kicsit jobbacskán lenni. A bojárnak rettenetes sok földje vót, cukorrépat termeltek rajta. Tavaszkor jöttek Bukovinából a móduvások, kilenc, tíz esztendő lejánkák es, nagy leányok es, akik a répat egyelték. Akkor megüsmertem a mostani feleségemet. Megszerettük egyik a mást, megérttük egyik a mást, magamhoz vettem hitetlen.

Az vót a baj, hogy nálunk, katolikusoknál nincs válás. Ha egyszer megesküdtél a templomba', akárhogy es van, nem tudsz elválni, nem tudsz másval megesküdni. Ha otthagytad az asszonyodot, vaj az emberedet, nem gyónhatsz, nem áldozhatsz! Ha hitetlen élsz valakivel s gyermeketek lesz, azt nem írják a neved után, csak az anyjáéra, az bitangnak számít, míg a világ világ!

Nekem ez úgy fáj, alyan keserves vót, hogy rágtá szét a lelkemet a bánat. Örökké imádkoztam, hogy Istenem, valahogy szabadíts meg ingem ebből a kötöttségből. Elhatároztam, hogy szent kilencedet tartok a Jézus Szent Szüve tiszteletjére. A szent kilenced úgy van, hogy kilenc pénteket megtartod imádásággal es böjtöléssel. Na, én megtartottam böjtöléssel, imádásággal a szent kilencedet, s mire bévégződött, az Úristen odarendelt a falunkba egy új papot. A nevit es megmondom. Elekes Dénesnek híják, még ma es él Kalaznón, áldja meg az Isten még a lába nyomát es!

Elmentem hezza, elbeszéltem neki mindent, hogy, hogy jártam a feleségemvel, s ő megindította egyházilag, hivataloson a válópert. Nem tudom hány hétre, kiszáltak az egyházi bíróságtól. Kihallgattak ingemet es, a feleségemet es. Azután kimondotta az egyházi bíróság, hogy elejtitől fogva érvénytelen vót ez a házasság, mert a lejánkéréstől az esküvőig negyvennyolc óra sem tőt el. Én senkit nem üsmerek Bukovinából, akinek így sikerült vóna felbontatni az egyházi bírósággal a házasságát. Ez egyedülálló dolog vót. Tudom, hogy a Jézus Szent Szüvinek tiszteletére tartott szent kilenced segített. Meg tudtam esküdni a mostani feleségemvel, tudunk gyónni, áldozni, a gyermekeinket tisztességesen megkereszteltettük. Isten segítségével hat szép gyermeket felnöveltünk. 1941-ben kijöttünk Magyarországra, imán erőst öregek vagyunk, de még es, együtt vagyunk, hála legyen a Jóistennek.

(In: Kóka Rozália – Egy asszon, két asszon. Timp, Budapest, 2011)

Változások a Néprajzi Múzeumban

A népi kultúra megőrzésének egyik legfontosabb reprezentatív helyszíne a Néprajzi Múzeum. Dr. Kemecsi Lajost, a Néprajzi Múzeum főigazgatóját nem csak a múzeum jelenéről, de az izgalmasnak ígérkező költözésről, a Városliget-be tervezett új épületről is faggattuk.

– Nem állhatom meg, hogy ne rántsam elő a fontosabb kérdések előtt a Kossuth téri homlokzat ügyét. Milyen a viszony manapság a Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság és a Néprajzi Múzeum között?

– Igazából nem annyira közérdeklődésre számot tartó kérdés ez, mint amennyit a sajtó eddig is foglalkozott vele. A Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottságnak volt egy döntése, ami az épületen elhelyezett molinókra vonatkozott. Mi végrehajtottuk a rendelkezést. Abban bízom, hogy kialakítható olyan megoldás, amelynek keretei között felhívhatjuk a figyelmet a múzeum működésére, akár ilyen jellegű megjelenéssel is. Nincs konfliktus, nincs vita, bár azt be kell látnom, hogy nem volt szerencsés az időzítés, hiszen a választások előtt minden politikai üzenettel bírt.

Tudomásul kell venni, hogy a Kossuth tér – a törvényi szabályozástól függetlenül is – egy szimbolikus jelentőségű, sok tartalommal átszótt tér. Az, hogy itt működik a Néprajzi Múzeum, sőt, az, hogy annak idején ide költöztették, rendelkezik szakmai elemeken túlmutató momentumokkal. Úgy gondolom, hogy a jelenlegi működésnél is figyelembe kell venni, hogy pont itt van ez a múzeum.

– Van ennek előnye is...

– Persze, a nemzetközi kapcsolatokban fontos, a kultúrdiplomácia viszonyai között is sok lehetőség rejlik abban, hogy itt vagyunk a Parlament mellett. Ahogy az is fontos és jó, hogy a Vidékfejlesztési Minisztérium szomszédságában működik az intézmény, ami a magyar népi kultúrának tárgyi és szellemi emlékeit őrzi. Ebből a szempontból ez egy kitüntetett helyszín.

– Más szempontból?

– Maga az épület nem múzeumi funkciókra lett kitalálva, ezért messzemenőig indokolt, hogy új múzeumi épületbe költözhessünk, egy olyan épületbe, ami Néprajzi Múzeumnak épül. Ilyesmire nem volt eddig példa, miközben az intézmény, fennállása alatt eddig ötször költözött. Aki a saját életére gondol, hogy mit jelent egy költözés, az el tudja képzelni ennek a nagyságrendekkel nagyobb „változatát”. Ez a legnagyobb gondosság mellett is traumával jár.

– A költözés egyik olvasata az, hogy „ki akarják rakni innen a néprajzi múzeumot”. Az, amit Ön vázol, sokkal pozitívabb hozzáállást sugall, és így jobb eredményt sejtet.

– Sajátos módon itt sem megkerülhető a politikai üzenet motívuma. Másfél-két évtizede újra és újra felröppen a hír, hogy a Néprajzi Múzeum kiköltözik, mert szükség van az épületre. Most úgy állunk, hogy van kormányhatározat, döntés, kormányzati felelős. A kormányhatározat egyértelmű: a Néprajzi Múzeum akkor hagyja el a Kossuth teret, amikor felépül a Városligetben a számára tervezett új objektum. Addig egy nagyon intenzív előkészítő folyamat zajlik a házon belül.

– Belátható, tervezhető a költözés ideje? Okoz ez napi aktuális feladatokat már most?

– Természetesen. Az utóbbi napok, most, 2014 májusának közepén nagyban erről szólnak. A költözés előkészítését még az elődöm, Fejős Zoltán indította el, ő is dolgozott egy új múzeum koncepció-

„Bicikliváros. Szabadka – Budapest.” (fotók: Sarnyai Krisztina, Néprajzi Múzeum)

óján, amit aztán részben átvéve, részben átalakítva vittünk tovább. Ennek eredménye az a pályázati kiírás, aminek a beadási határideje egy hét múlva lezárul. Tehát, mire ez az interjú a nyomdába kerül, addigra már látni fogjuk, hogy hány pályázó érezte akkora kihívásnak a Néprajzi Múzeum új épületét, hogy beadta a pályázatot. Ez nemzetközi pályázat, és azt hiszem, igazán érdekes fél év áll előttünk, ha azt vesszük, hogy év végére várható az elbírálás fordulójának lezárása és a döntés.

– *Lehet egy működő múzeum napi kihívásai között a költözködés szakmai megvalósítására koncentrálni?*

– A szakmai felkészülés részünkről már egy éve zajlik, és valóban komoly kihívás úgy, hogy egy nagyon is aktív múzeumot kell mozgásban-működésben tartani. Azt hiszem, az intézmény történetének mérföldköve lesz ez a költözés.

– *Amiben a biztonsági, az állagmegóvási és a mennyiségi szempontok is előtérben vannak. Milyen nagyságrendekről beszélünk?*

– Több százezer műtárgy, több millió oldalnyi archívum, százezres nagyságrendű fotográfia, jelentős filmgyűjtemény. Itt őrizzük Vikár Béla és Lajtha László viaszhengereit, korai hangfelvételeit is. Olyan anyagokat, melyek költöztetése csak nagyon nagy körültekintéssel kezdhető meg.

A „menetrend” megalkotásánál az a kormányhatározat a mérvadó, amely szerint 2018. március 15-re felépülnek az objektumok. A Néprajzi Múzeum abban a sajátos helyzetben van, hogy már korábban megkezdte a költözést, mert a Szabolcs utcának nevezett területen létrejövő központi raktár- és restaurátorbázisba költözik a Nemzeti Galéria és a Néprajzi Múzeum gyűjteménye is. A teljes restaurálási, állományvédelmi részleg és a gyűjteményi raktár is oda kerül. Ez a Szabolcs utcai „egység” nagyon jónak ígérkezik, a megismert adatok alapján a szakmai szempontjainkat messzemenően figyelembe vevő, világszínvonalú háttérbázissá lehet.

– *Vannak a költözést segítő külföldi példák?*

– Tegnap volt nálunk egy muzeológusi értekezlet, ahol a munkatársaim számoltak be az általuk megismert külföldi költözési példákról. Szóba került a bázeli múzeum, vagy a müncheni Játékmúzeum is, mert az új helyszínre gyermekmúzeumot is tervezünk. A raktárakra vonatkozó legérdekesebb tapasztalatokat pedig a British Múzeum tavaly megkezdett és idén is folytatódó költözködése kapcsán szereztük. Tehát a legfrissebb brit szakmai tapasztalatok is a rendelkezésünkre állnak. Ezek ismeretében tervezhetjük mi is a költözködést. Úgy látom, hogy a raktározási és restaurálási bázis miatt nem kell majd szégyenkezni. Talán joggal bízom abban, hogy a kiállításokat befogadó épület is hasonló nivót fog képviselni.

– *Az Ön lassan másfél éves főigazgatósága –függetlenül a költözködés-re készüléstől – mennyiben hozott szemléletváltást a múzeumban.*

– Óhatatlan, ha egy intézmény olyan rendszerben működik, mint a magyarországi múzeumok, akkor az első számú vezető változása okoz átalakulást. Ez történhet személycserével vagy akár határozott, a korábbi időszakokkal teljesen szakító kiállítás-politikával. A Néprajzi Múzeum esetében ezekre eredendően nem volt szükség, de lehetőség sem. Azzal, hogy adott a költözés, mint feladat – amit Fejős Zoltán nagy szakmai felkészültséggel már megindított –, volt mire építeni. Személycserében nem gondolkodtam, nagyon felkészült, életművükben a gyűjteményhez szorosan kötődő, nagy tapasztalatú szakmai gárda dolgozik nálunk. Azt gondolom, hogy azon van a hangsúly, hogy új szakmai lehetőségeket és kihívásokat kell teremteni, ahol még jobban megmutathatjuk az értékeket. Ezt a szemléletet szerintem visszaigazolja a tavaly elnyert múzeumpedagógiai nívódíj, vagy – az olvasó számára talán annyira nem izgalmas, de a szakmai tevékenységet alapvetően formáló elemként – a nálunk működő számítógépes nyilvántartási rendszer elindított akkreditációja.

dr. Kemecsi Lajos főigazgató

– *A számítógépes rendszer tényleg ennyire fontos?*

– Kevés magyar múzeum rendelkezik akkreditált számítógépes nyilvántartással. A miénk európai színvonalon működik. Ennek köszönhető, ebből következik, hogy a magyar közgyűjtemények közül a Néprajzi Múzeumé a legnagyobb online adatbázis.

Megfogalmaztunk egy új küldetésnyilatkozatot, és ehhez kapcsolódik egy új típusú kommunikációs tevékenység. A „társadalmi múzeum” koncepciónak mint itthon eddig ismeretlen múzeum-kategóriának a kidolgozását jelöltük meg célként, de nem kellett szakítanunk azzal az iránnyal, hogy érzékenyen reagáljunk a kortárs jelenségekre is. Az aktualitásokra figyelmet szolgálja a MaDok-program, ami a jelenkor kutatását – országos hálózatban működve – támogatja. Tovább erősítjük az országos állományvédelmi programot, melynek keretei között nem csak a saját gyűjteményünkért érzünk és vállalunk felelősséget, hanem tanácsadó és koordináló szerepet vállalunk, ezáltal az ország összes múzeumából hozzáink tudnak fordulni a vonatkozó kérdésekkel. Szakértőink részt vesznek a raktárak és kiállítások minél biztonságosabb feltételrendszerének kialakításában.

– *Miben kellett változtatni?*

– Bizonyos hangsúlyokon erősítettünk. Nagyon fontosnak ítélem azt, hogy aktívabb kapcsolati hálót szöjünk a múzeum köré. Rengeg együttműködési lehetőség adódik, amivel korábban nem – vagy csak kevésbé – foglalkozott az intézmény. Ide tartozik az együttműködés a Hagyományok Házával, a Zenetudományi Intézettel, vagy azokkal a felsőoktatási intézményekkel, ahol jelen van a néprajz. A Szabadtéri Néprajzi Múzeummal például évtizedes egymasmelletti-ségben léteztünk, de a tavalyi évben ennek vége lett. Én rendeztem egy kiállítást tavaly ott, idén pedig befogadta a múzeum a Skanzen egyik kiállítását. A két intézmény között mindennaposá vált a tárgykölcsönzés is.

A Nemzetstratégiai Intézettel is kötöttünk együttműködési megállapodás. A *Fölszállott a páva* sikeres vetélkedő háttérintézményeként működve a mi archívumunkból származó fotók, filmek tették még tartalmasabbá a megjelenést. A tavalyi Smithsonian-fesztivál megvalósítói sem rejtik véka alá, hogy a színvonalhoz elengedhetet-

len volt a Néprajzi Múzeum háttértámogatása. Biztos vagyok benne, hogy az ilyen jellegű tevékenységünk még tovább fokozható. Van-
nak még kiaknázatlan együttműködési lehetőségek.

– *A mai médiakörben mennyire tud egy múzeum „áttörni”?*

– A „társadalmi múzeum” szerepkör kialakítását segíti a közönség felé tanúsított aktivitás növelése. A *Bicikliváros* című kiállításunk, amely a Szabadkai Múzeumtól átvett anyag kiegészítve a budapesti kerékpározás történetének bemutatásával, biztosan állíthatom, hogy eljutott az emberekhez. Nagyon izgalmas programok szerveződtek már eddig is a kiállítás köré. Budapesten a kerékpározás nagyon sok csoportot megszólító téma.

Volt a közelmúltban olyan konferencia, ahol értékelték a múzeumok facebook-tevékenységét. Szerencsére nálunk van két kolléga, akiknek – a lelkesedésen túl – a munkakörükhöz is hozzátartozik a Facebook-profil kezelése. A nem pénzügyi alapú Facebook-használat terén az előbb említett konferencián elhangzott értékelés szerint első lettünk a múzeumok között. Ez azért is jó, mert nem mi hívtuk fel erre a figyelmet, hanem mások vették észre.

Nemrég volt egy kampány, amiben a muzeológusok a kedvenc műtárgyaikkal selfie-ztek (ez önmaguk fotózását jelenti). Olyan magazinok és dizájnnal foglalkozó médiaszereplők dicsérték a kezdeményezést, akikre nem is gondoltunk. A látogatóknak szolt a kezdeményezés, de a média is nagyon pozitívan reagált.

– *Ez azt bizonyítja, hogy meg lehet szólítani az embereket ma is.*

– Volt még ennél is különösebb reakció. A világ múzeumaiban feltűntek az elmúlt évtizedekben olyan szereplők, akik az utcai művészetet, a street art-ot becsempészték a múzeumokba, s ezzel reflektáltak a kiállításokra. Közülük talán a legismertebb a Banksy nevű figura, akinek ma már csillagászati összegekért kelnek el alkotásai.

A Néprajzi Múzeum két kiállításán is felbukkant egy a Filatori gát graffitis faláról készült kép szépen installálva, angol és magyar felirattal ellátva. Az egyik a Fekete-Körös völgyi kiállításban volt. Az alkotó nem írta oda a nevét, de a Banksy logóra emlékeztető „Jancy” megjelöléssel szignálta művét. Persze, a kameráink rögzítették az esetet, de nem okozott kárt, nem történt semmi rossz dolog. Sőt, ez egy izgalmas, 21. századi megnyilvánulás, amit kinn is hagyunk egy ideig, hiszen arra utal, hogy valóban figyelem kíséri a nálunk folyó munkát.

– *Az aktualitásoktól kicsit elfordulva: mennyire átlátható a meglévő gyűjtemény?*

– Olyan kincseket tártunk fel az elmúlt évben, amiről még a házon belül sem voltak konkrét ismeretek. Például, a horvát tematikájú időszak kiállításánál – amit Horvátország uniós csatlakozásához időzítettünk – a tervezés kezdetén volt némi kétely, vajon rendelkezünk-e olyan súlyú és értékű anyaggal, ami lehetővé teszi egy önálló tárlat létrehozását. Nagy meglepetés volt, hogy mennyire szép és gazdag anyagból válogathattunk végül. Hasonló volt a helyzet, amikor Györffy István Fekete-Körös völgyi anyagaiból készítettünk kiállítást – ez most vándortárlatként utazik az országban. Amikor az előkészítés zajlott, akkor derült ki, hogy évszázada a múzeum tulajdonában vannak olyan tárgyak, amikről nem is tudták, hogy ennek a gyűjtésnek a tárgyi vetületét jelentik. A fotók és leírások ismertek voltak, de hogy a műtárgy-állomány ennyire izgalmas, azt

Lackner Mónika, Szuhay Péter, Földessy Edina, Tasnádi Zsuzsanna, Bata Timea, Főzy Vilma, Máté György muzeológusok

senki sem tudta. Ezek a példák jól jelzik, hogy a Néprajzi Múzeum anyagából nagyon sok, nagyon izgalmas – a klasszikus néprajzi értékeket bemutató – tárlatot lehet tervezni.

– *Miként rendelhető egymás mellé a klasszikus és kortárs gyűjtésre vonatkozó törekvés?*

– A kortárs anyagok gyűjtése nagyon fontos. Volt például egy műanyag-kiállítás, aminek a tárgyai bekerültek a gyűjteménybe. Korlátozottan és irányítottan gyarapítjuk az ilyen jellegű gyűjteményünket.

– *Tényleg kell „ilyesmivel” foglalkozni?*

– Megkerülhetetlen és fontos. A mi feladatunk nem érhet véget 1900-ban. A világban az antropológiai-néprajzi-etnográfiai intézmények közül nagyon sok olyan van, amelyik névváltoztatással is jelezte a feladatkör bővülését, a súlypont áthelyezését. Ma már több régi múzeumot lehet olyan új néven megtalálni, hogy a „Kultúrák Múzeuma”, a „Civilizációk múzeuma”.

– *Engem riasztana a Néprajzi Múzeum átnevezése.*

– Mi nem tervezünk névváltozást, továbbra is a Néprajzi Múzeum kívánunk lenni. Az elnevezés pontosan lefedi a gyűjteményünket és küldetésünket. Nálunk indokolatlan lenne egy ilyen változtatás. Az a feladat, hogy a hagyományos népi kultúra tárgyi anyagát gyűjtjük, nem veszítheti el hangsúlyos szerepét. Az, hogy pontosan milyen stratégiát folytassunk ez ügyben, szintén jelenleg kristályosodik ki. Ennek kapcsán zajlik egy rendszeres és intenzív belső egyeztetés, amikor egyes gyűjtemény-egységekre lebontva vesszük végig a stratégia lehetséges formáit.

– *„Gyűjteményi stratégia”? Jól hangzó elnevezés, vagy ennél többet tart?*

– Itthon a gyűjtemények elenyésző részének van tényleges gyűjteményi stratégiája. A saját stratégia kialakítása nagyon fontos. Nem csak arról kell fogalmat alkotnunk, hogy mi az, ami van, hanem tudni kell, hogy mi az, amire szükség lenne, mely területen hiányos, vagy nem kielégítő a kollekció. Például, milyen irányban fejlesszük a textilgyűjteményünket, amely Európában a legnagyobb? Fejleszhető-e egyáltalán? Mik azok a „fehér foltok”, amiket meg kell szüntetnünk? Van-e olyan viselet, amiből nem áll rendelkezésünkre jó minőségű anyag?

– *Vannak hiányok? Mert akkor ketyeg az óra.*
– Így van. Ezért kell nagyon célzottan vizsgálni ezt a kérdést. A It-haka program – ami az NKA pályázati lehetősége a magyar múzeumok számára, hogy a határokon túlról, vagy akár más kontinensről is magyar vonatkozású gyűjteményeket és hagyatékokat megmentenek – nagy segítség ebben a munkában. A Néprajzi Múzeum ennek keretei között például Kalotaszegről hoz haza egy hagyatékot, egy viseletgyűjteményt, olyat, amilyen – ki gondolná? – nincs magyar közgyűjteményben. Azt hihetnénk, hogy Kalotaszegnél gazdagabban kevés tájegység képviselteti magát. Mégis, ez a most megvenni tervezett gyűjtemény minden szempontból hiánypótló.

A gyűjtemények revíziója – amibe beletartozik a digitális fotózás, a tárgyleírás pontosítása és mindezek publikálása az interneten – elengedhetetlen ahhoz, hogy felelős döntéseket lehessen hozni a gyűjteménybővítésről.

– *Meddig lehet nyújtózkodni a gyűjtemény bővítése kapcsán? Gondolom, a Néprajzi Múzeum sem korlátlan pénzügyi források birtokosa...*

– Az intézmény saját költségvetéséből – ami az állami támogatásból, a jegybevételekből, a rendezvényekből, a filmforgatási bevételekből áll össze – a működésünk biztosítható. A kiállítások, konferenciák, tárgyvásárlások elsősorban pályázatok révén valósulhatnak meg, ahogy az összes magyar közgyűjtemény esetében is. Amiben mi az utóbbi időben el tudtunk mozdulni ebből a kicsit talán kiszolgáltatottnak tűnő helyzetből, az az, hogy sikerült erősíteni a közönséggel való kapcsolatot, és így támogatókat találtunk. Például a ma is látható, Boglár Lajos hagyatékát bemutató dél-amerikai indián kiállításunk úgy valósulhatott meg, hogy az anyagot egy nagyon széles körű kampány keretében – adományokkal kiegészítve a pályázati pénzt – megvettük.

Ma már azt is elmondhatjuk, hogy a múzeumnak van mecénása, ami nem összekeverendő a szponzorral. Olyan mecénásunk, akivel hosszú távon lehet együtt dolgozni. Richard de Unger a Néprajzi Múzeum nemzetközi gyűjteményeinek a világ számára történő megismertetését támogatja. Ő is részt vett Boglár Lajos hagyatékának megvásárlásában, de segítette a Bíró Lajos féle pápua gyűjtemény feldolgozását is korábban. Idén a Torday Emil által gyűjtött afrikai kollekció katalógusát és a kiállítását támogatja. A Torday Emil gyűjtemény azért is izgalmas, mert a Néprajzi Múzeumban őrzött anyag „társtárgyai” a British Múzeumban vannak. A londoni múzeum állandó kiállításán helye van a Torday által gyűjtött tárgyaknak. A British Múzeum száz legfontosabb tárgyát bemutató katalógusban is szerepel a Torday-gyűjteményből való tárgy. Ha a briteknek ilyen fontos, akkor talán nekünk is érdemes megmutatnunk azt, ami a raktárainkban rejtőzik!

Ebből persze adódik, hogy ha léteznek ilyen egymással összeilleszthető gyűjtemények, gyűjteményrészek, akkor miért ne működneknék együtt. Londonnal, Párizssal, Münchennel nem konkurálnunk kell, hanem együttműködnünk.

Ha pedig arra a hatalmas nemzeti értékre tekintünk, ami a múzeum néprajzi gyűjteményét alkotja, akkor fantasztikus lehetőségek adóttak.

– *Az, ami a múzeum nemzetközi együttműködése kapcsán itthon valósul meg, jól látható. Viszont keveset tudunk arról, mi az, amit a Néprajzi Múzeum külföldön tud megmutatni...*

– Erre sem mondhatom, hogy újdonság lenne. Múzeumunkat a szakemberek az egész világon ismerik, és elismerik. Könyvtárunkba a legtávolabbi területekről is érkeznek könyvek, mert tudják azt, hogy jó helyre kerülnek a kötetek: nálunk van – néprajzi témában – Közép-Európa legnagyobb szakkönyvére.

A Néprajzi Múzeum világszínvonalú intézmények partnere lehet. Például, van egy Mexikó-projektünk. Ez azt jelenti, hogy olyan kiállítás terve készült, amiben benne van a saját anyagunk, amihez

hoznánk még Mexikóból is kiállítási darabokat. Itt valósulna meg először – mellesleg Közép-Európában is elsőként – egy ilyen bemutatkozás. Viszonzásként Mexikó örömmel fogadna egy tárlatot a magyar népi kultúráról. Ennek a megvalósításában megint a saját gyűjteményünkre építve tudnunk részt vállalni. Persze, ez csak egy a számtalan kultúrdiplomáciai lehetőség közül. Az ilyen projektek beindítása igazából csak pénzügyi források kérdése.

– *Lehet ilyen nagyszabású terveket dédelgetni költözés előtt és alatt?*

– Az óvatosság azt diktálja, hogy a költözés lebonyolításához szükséges háttér munka miatt, ami egyre inkább látszani fog kifelé is, nem szabad olyan kapacitásokat lekötünk, amely a fő célként megfogalmazott költözést veszélyeztetné. Meg kell találni egy olyan tevékenységi szintet, amivel a nemzetközi jelenlét biztosított, a közönség figyelmét is fenn lehet tartani, és mellette a költözésre koncentrálni.

– *Egy ilyen költözés nem úgy zajlik, hogy vasárnap este bezárnak a Kossuth téren, kedden meg nyitnak a Városligetben...*

– Ez igaz, valószínűleg lesz egy időszak, amikor zárva kell tartanunk. Igyekszünk ezt az időszakot minél rövidebbé tenni, s közben azon is dolgozunk, hogy amíg a múzeum fizikai valójában zárva van, addig vándorkiállításokkal, más budapesti helyszíneken megvalósuló „kihelyezett kiállításokkal” – az Erkel színházban vagy egy tervezett MaDok-laborban – és nem mellesleg az interneten jelen legyünk. Akkor is, amikor itt „dobozolni” kell.

– *A feladatmennyiséget végiggondolva nem irigylem Önt.*

– Amikor döntöttem arról, hogy megpályázom a főigazgatói állást, akkor az is motivált, hogy az új múzeum létrehozása fantasztikus kihívás. A magyar néprajzi muzeológiában, Magyarországon ez a legkomolyabb feladat. Emellett, ráadásul az új állandó kiállítás koncepciója is megjelenik. Ennél vonzóbb feladatot nem tudok elképzelni. Azzal együtt, hogy tisztán látom, mennyire komplex, és mennyi komoly, évtizedekre kiható döntést kell meghozni. Ez a folyamat már most is zajlik, de nyilvánvaló, hogy egyre magasabb fordulatszámra kell kapcsolni.

– *Tekintse személyes kérdésnek! Meddig lehet bírni ezt a tempót?*

– Engem inspirálnak a feladatok. A korábbi munkahelyeimen is nagyon komoly munkákban vehettem részt. Tíz évig dolgoztam a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. A nagy, európai támogatással megvalósult projekteken komoly szerepet játszottam, például az észak-magyarországi falu tájegység, vagy korábban a felföldi mezőváros tájegység szakmai megvalósítása is ilyen volt. De már 2003-ban az egyik első feladatom volt az új múzeumépület beköltöztetése. Tehát, ha nem is ebben a léptékben, de van némi költöztetési tapasztalatom.

– *És a kollégák?*

– Az a munkatársi közeg, ami ebben a múzeumban van – életkortól és a ledolgozott évek számától függetlenül – kirívóan jó. Tényleg mindenki nagyon nagy várakozással tekint a jövőbe. Olyanok is lelkesen indulnak neki az új feladatnak, akik tudják, hogy az életkoruk miatt már nyugdíjasként fogják látni a városligeti Néprajzi Múzeumot. Ők is azt érzik, hogy az egész életművük sorsa múlik azon, hogy ez jól menjen. Ráadásul – terveim szerint – azok, akik addigra nyugdíjba mennek, a nyugdíj után is tanácsadóink lehetnek, hiszen náluk jobban senki nem ismeri az adottságokat és a gyűjteményben rejlő lehetőségeket. Olyan tudással rendelkeznek, amit – akármilyen önzően hangzik – pazarlás lenne nem használni.

Ugyanígy számítok a szélesebb szakmai közösség és a közönség támogatására. Arra, hogy felismerik, hogy amikor megszólítjuk őket, az nem öncél, nem reklám, hanem egy értékeit ismerő közösség erősítése. Hiszen nekünk is – és nekik is – fontos, hogy a néprajzi értékeket minél többen megismerjék.

Grozdits Károly

A „vizek városától” az Ontario-tó partjáig

Bede-Fazekas Zsolt története – II. rész

Akkoriban a hatóságok kijelölték, hogy a bevándorlók hova, melyik tartományba, melyik városba kerüljenek. Minket *Saskatchewan* préri tartomány fővárosába, Reginába irányítottak. Ez a város Kanada középső részén van. Szeptemberben érkezünk egy bőrrönd ruhával és három bőrrönd magyar könyvvel. Egy kis motelben helyeztek el bennünket. Másnap reggel széthúzom a függönyt, látom, hogy kopaszok a fák szeptemberben. Visszahúztam gyorsan a függönyt. Ugye, tegnap eljöttünk a gyönyörű zöld Ausztriából, itt meg kopasz minden! Úristen, hová kerülünk? Mondanom se kell, hogy pillanatokon belül megérkezett a tél. Szilveszterkor mínusz hatvanhat Celsius-fok volt. Széllel együtt mínusz hatvanhat! Télen általában szél és mínusz negyven fok volt. A lakásunk és az iskola közötti tizenöt perces utat úgy tettük meg, hogy közben vagy kétszer befutottunk egy-egy kapualjba, hogy kiolvadjon a szemünk. A jég ráakadott a szempillánkra és szabályosan összefagyott a szemünk, nem tudtuk kinyitni. Arra viszont nagyon jó volt a tél, hogy volt időnk tanulni a nyelvet.

Minden bevándorló kapott egy úgynevezett „Host Family”-t, egy kanadai vendéglátó családot, akik tulajdonképpen önkéntes segítők. Voltak olyan jómódú Host Family-k, akik szabályosan felszerelték az újonnan jött embereket elektromos gépekkel, rádióval, magnóval, CD-lejátszóval, televízióval. Nekünk is nagyon jót akartak, látták, hogy jött egy kis művész házaspár Európából – ugye a feleségem táncos volt –, kerestek nekünk egy művész fiút, hogy pártfogoljon bennünket. Ő egy tánciskolát vezetett, ahol társastáncokat oktatott. Nem volt szerencsénk vele, mert a művészek, ha nem befutott sztárokról van szó, mindenütt szolidan élnek. A végén mi ettünk azt a fiút. Nemhogy ő vett volna nekünk bármit, hanem mi vettünk neki benzint a kocsijába és más is, ami kellett.

Egy idő után új Host Family-t kaptunk, hogy segítsenek a beilleszkedésben. Egy német hölgy családjához kerültünk. Velük nagyon jó barátságot kötöttünk, ami máig is tart. Nagyon szerettek bennünket. Tehénfarmjuk, nagyon sok tehenük volt abban az időben. Karácsonykor ki-

„Az első munkahelyem”

vittek még a tanyájukra is, ahol feledhetetlen élményekben volt részünk.

Találkoztuk egy magyar fiúval, aki ajánlott nekem munkát. Garázsokat, irodaházakat takarított, én éjszakánként jártam vele dolgozni. Ez a fiú elvitt minket az ottani Magyar Házba, ahol nagy szeretettel fogadtak. Volt egy étterme a háznak, azt mondták nekünk, hogy egy hónapig ingyen lehet ebédelni minden újonnan érkező kanadás magyarnak. Rólunk hamar kiderült, hogy Torontó felé kacsingatunk, és az olyanoknak nem jár az ingyen ebéd. Ez nem magyar jelenség, Kanadában létezik egyfajta Torontó-gyűlölet, amely féltékenységből fakad. Van egy olyan kanadai film is, hogy: „Gyűlölöm Torontót”. Így aztán nem mentünk oda többet. Az iskolában is rossz szemmel nézték, hogy mi el akarunk menni Reginából, de mi nem törődünk ezzel. Letelt a hat hónap. Nagyon sokat jártunk partikra, találkozókra, ahol lengyelek, olaszok, irániak, vietnámiak, meg ki tudja még milyen nemzetek fiaival találkoztunk. Erőltettük az angolt, gyűrtük, és hat hónap múlva, amire eljöttünk Reginából, egészen jól beszéltük. Megtapasztaltuk a nagy kanadai telet, meg-

„Vikidál Gyulával és Kátai Zolival torontói lakásunkban”

ismertük a prérit, nagyon jó emberekkel találkoztunk.

Reginában megismerkedtünk egy fiatal katolikus pappal, Keith atyának hívták. Olyan beszédekert mondt, hogy özlönlöttek hozzá az emberek a templomba. Volt, aki átkeresztelkedett reformátusból katolikusba, annyira vonzotta az embereket. Mi is reformátusok vagyunk, mégis nagyon mély barátságot kötöttünk vele. Most Vancouverben él, a nagyon idős, beteg édesanyját ápolja.

Ezzel a két nagy barátsággal, egy bőrrönd ruhával és a három bőrrönd otthonról hozott könyvünkkel indultunk el Torontó felé. Mindent, amit időközben kaptunk és vásároltunk, elosztogattuk a barátainknak. Elvonatoztunk Torontóba, ahol édesapám unokatestvére, Németh Imre nagybátyám várt bennünket. Az ő édesapja, szintén Németh Imre, író volt, Szombathelyen emléktáblája is van. Ifjúsági és történelmi regényeket írt, ő írta *Az ősi szó nyomában* című, Reguly Antalról szóló regényt is.

1989. április 1-én érkezünk Torontóba. Néhány éjszakát töltöttünk a nagybátyámnál, majd Torontó lengyel negyedében béreltünk lakást.

Először egy fotólaborban helyezkedtem el. Valamikor Győrben nagyon sokat fotóztam, értettem hozzá. Nagyon kedves főnökeim voltak, egy koreai férfi és kanadai felesége. Két üzletük volt, én abban az üzletben dolgoztam, amelyikben a hölgy volt a főnök. Egy hetet töltött velem az asszony, megmutatta, hogy mit hogyan kell csinálni és elbúcsúzott tőlem. Ott maradtam a belváros szívében, egy felhőkarcoló alatt az „egyórás” fotólaborban, egy szál magam. Tulajdonképpen én vittem az üzletet. Ezt csináltam pár évig. Aztán Laci barátom és felesége, Zsuzsa, akikkel egyszerre jöttünk el Magyarországról, szintén Torontóba költözött és együtt kibéreltünk egy kis házat. Laci egy ideig szintén fotólaborban dolgozott, azután közösen eldöntöttük, hogy kertész-ezermester vállalkozást indítunk. Festettünk, csempéztünk, kerítést építettünk, kerteket gondoztunk, fűvet nyírtunk, virágot ültettünk. Egy idő után egyre jobban elmentünk a kertészet felé. Közben a feleségem fitness klubokban dolgo-

zott. 1991-ben pedig elvállaltuk egy emeletes ház menedzselését, mert akkor készülődött megszületni a kislányunk. Úgy gondoltuk, hogy a házmesteri állás mellett, ahogyan Magyarországon hívják, lehet otthon gyereket nevelni. Én jártam kertészkedni Lacival, Hortenzia pedig menedzselte az épületet. Amikor megszületett 1991-ben a kislányunk, Timi, akkor én egy kicsit többet vállaltam a ház menedzseléséből és kevesebbet a kertészetben. 1993-ban megszületett Dani fiunk, 2006-ban pedig Ábel. Hortenzia mindhárom gyermekünket szépen tudta nevelni, iskolába kísérgetni a munkája mellett. Ez az épület nekünk nemcsak egy kis kenyeret és lakást adott, hanem itt működik ma is az azóta nagy hírnévre szertett Paraméter Klubunk is.

De nagyon előre szaladtam az időben! Torontóba való megérkezésünk után néhány nappal bementem a Pannónia Könyvesboltba átböngészni a faliújságot. Nagyon tetszett a könyvesbolt, elképzelttem, milyen jó lenne, ha én itt könyvesboltos lehetnék. Találtam a faliújságon egy hirdetést a Torontói Magyar Színház előadásáról. Felhívtam Kosaras Vilmos igazgatót, mondtam neki, hogy én színházban dolgoztam, a feleségem is táncos stb. Jó, menjek el a színházba, éppen a *János vitézt* próbálják! Győrben már játszottam a darabban, volt egy nyúlfarknyi szerepem. Pár nap múlva már ugyanezt játszhattam itt is. Tíz évet töltöttem Kosaras Vilmos színházában, ez alatt sok nagy szerepet alakítottam. Többnyire zenés, szórakoztató darabok voltak a repertoáron, de játszottunk prózai darabokat is, például Molnár Ferencet. Nem bonviván voltam, általában táncos komikus szerepeim voltak, kis könnyed, fiatal, szerelmes figurák. Csiky Gergely *Nagymama* című darabjában Németh Marika volt a nagymama, én voltam az unokája.

Költő nagybátyám vitt el egy *Art Bar* nevű irodalmi körbe. Összegyűlt ott egy csoport költő, ukrán kanadai, magyar kanadai, kínai kanadai, vietnámi kanadai, portugál kanadai, és olvasták a verseiket. Én magyarul olvastam, ők figyelték a szöveg ritmusát. Többen angolul írtak. Nagybátyám is, én fordítottam le a verseit magyarra. Nagyon jópofa társaság verődött itt össze. Kosaras Vilmos kis Macintosh kompjúteren szerkesztett egy újságot. Nagyon kicsi gép volt, kicsi képernyővel, egérrel lehetett rajzolgatni. Nagyon megtetszett, amint összegyűlt egy kis pénzem, vettem is, és kezd-

„2013 nyarán a pécsi Zsolnay-kertben”

tem vele rajzolgatni. Megkértek a kör tagjai, hogy szerkesszek egy kis magazint grafikákkal, versekkel, aminek a címe: *Poem*. Így kezdtem el kompjúter-grafikával foglalkozni. Imádtam, állandóan képeztem magam, cserélgettem a számítógépeimet. Amikor 1997-ben a kertészetben megváltak tőlem, nagy hasznát vettem ennek a dolognak. Egy barátom szólott, hogy a Yellow Pages telefonkönyv-kiadónál volna grafikus állás. Felvételiztem, és tíz évet húztam le nálunk mint grafikus-tervező. Azután ennek is vége lett, mert az internet annyira elterjedt, hogy nem volt szükség többé papíralapú telefonkönyvre és grafikusokra se.

Láttuk, hogy a Pannónia Könyvesbolt eladó. Évek óta próbált megszabadulni tőle az akkori tulajdonosa, belefáradt már, huszonöt éve csinálta. Most tudatosult bennem, hogy mivel nincs munkám, itt lenne az alkalom, hogy végre odakerüljek. Így hát 2009-ben a végkielégítésemből és a spórolt pénzünkből megvettük. Ez a könyvesbolt több mint ötven éve szolgálja a magyar közösséget, a maga nemében az egyetlen ilyen a diaszpórában. Árulunk régi és új könyveket, hangzó anyagokat, filmeket, zászlocskákat, kitzűzőket, folyóiratokat...

Régebben működött ugyanebben az utcában a Tüske Pali bácsi könyvesboltja. Arról volt híres, hogy záróra után betért ide Faludy Gyurka bácsi, Fáy Ferenc, Tűz Tamás. Bezárták az ajtót, kibontottak egy üvegbort és beszélgettek irodalomról, költészetről. A bolt nem sokkal Torontóba érkezésünk után bezárt, így maradt a Pannónia.

A rendszerváltozás után hazamentünk látogatni Magyarországra, ahonnan két bőrrönd filmet hoztunk magunkkal. Ennek köszönhetően a kilencvenes évek elején elindíhattunk egy filmklubot, ahol nem csak magyar filmeket vetítettünk, hanem cseh, lengyel, francia filmeket is, magyarul. A Rákóczi-villában volt, hogy ötven-hatvan em-

ber jött össze, és egy kis televízióon néztük szájatva a jó kis európai és magyar művészfilmeket. Később aztán bekéredzkedtünk a Magyar Házba, ott ki tudtam vetíteni a filmeket nagyméretű vászonra, de hamar megfűrták a filmklubot és visszakértünk a Rákóczi-villába a kis tévé elé. Később az általunk gondozott Coxwell Avenue-n található ház közösségi termébe költözött a klub.

1994 körül négy barátommal megalakítottuk a Fészek Klubot, ahol irodalmi esteket, kiállításokat rendeztünk. Itt részben helyi művészek szerepeltek, például Marosán Gyula festőművész, de voltak magyarországi vendégek is: Szügyi Zoltán költő, az én kedves Villányi Laci költő barátom Győrből, aki a *Győri Műhelyt* szerkeszti, vagy itt volt a Győri Nemzeti Színházból Szikra József és Kiss Katalin egy Latino-vits-esttel. 1996-ban a Fészek Klubot alapító társaim megváltak tőlem, nem igazán értettünk egyet bizonyos dolgokban.

Még abban az évben itt Torontóban találkoztam egy békéscsabai avantgárd képzőművésszel, akit Baji Miklós Zoltánnak hívnak. Befogadtuk és négy hónapig a vendégünk volt, nálunk élt és alkotott. Vele ültünk az asztalnál és akkor kipattant a szikra: ha nem lehetek a Fészek Klub tagja, elindítunk egy saját klubot. Fogtuk Bódy Gábor filmes könyvét, felütöttük, ráböktünk egy sorra. Ott volt, hogy paraméter, így hát a klubunknak az lett a neve, hogy Paraméter Gondolat Ambulancia. Baji Miklós Zoltán (BMZ) volt az első vendégünk. Szobrokat épített motorokból, porszívókból, bemutatta az otthoni munkáit videofelvételről. A következő években a legkülönbözőbb személyiségek fordultak meg nálunk: Jancsó Miklós, Janisch Attila, Hobó, Nagy Ibolya, az Operettszínház akkori primadonnája, Vikidál Gyula, Dinnyés Józsa, Cseh Tamás, Kátai Zoltán, Berecz András, Rátóti Zoltán, Eperjes Károly. Itt volt Budapest mostani főpolgármestere, Tarlós István, Szász Jenő, Székelyudvarhely polgármestere, Kassai Lajos lovas íjász. Jártak itt erdélyi művészek, és többször is Balogh Kálmán cimbalmos. Voltak irodalmi estek, népzenei programok, kiállítások, könyvbemutatók, beszélgetések, mindenki megtalálhatta a magának valót.

1998 elején a Rákóczi Alapítvány megkért, hogy az ő tulajdonukban lévő vasárnapi egyórás rádióműsor szerkesztését vegyem át. Az eredmények ellenére hosszú távon nem jöttünk ki az alapítvánnyal, így 2000-

ben megvásároltunk egy szombat délutáni órát. A torontói magyarság így nagyon jó helyzetbe került, mert szombaton is volt egy óra magyar adás, meg vasárnap is. Működésünk során hosszabb-rövidebb ideig voltak magyarországi munkatársaink. Nagyon sok értékes anyagot csinált Németh B. László. A Kossuth Rádióban ő volt a *Mi idők* egyik szerkesztője. Készített nekünk interjúkat a templomos lovagokkal, költőkkel, zenészekkel, irodalmárokkal, közéleti személyiségekkel. Most egy erdélyi tudósítónk hetente három-öt percben tudósít Erdélyből. Nagyon jó lenne, ha valaki Magyarországról is küldene időről-időre friss tudósításokat a legjelentősebb eseményekről. 2010-ben kiűntették a rádiókat, mi lettünk a legjobb „ethnik” műsor. 2013-ban pedig engem tüntettek ki a „legjobb producer” címmel.

2005-től, hat éven át a Torontói Magyar Ház igazgatója is voltam. Abban az időszakban a Paraméter Klub takarékon üzemelt. Azt gondoltam, hogy nem szükséges külön programokat csinálnom, a Magyar Házba kell bevinnem a műsorokat. Ha volt egy-egy esemény, amiről úgy gondoltam, hogy arra megfelelőbb helyszín a Paraméter, akkor azt ott rendeztem meg. Hat év alatt körülbelül kétszáz programot szerveztünk a Magyar Házban. Itt járt a hetven tagú Balassi Kórus, dr. Barsi Ernő néprajzkutató, Boka Gábor vásári komédiás, a Budapest Klezmer Band, cigány képzőművészeknek rendeztünk kiállítást, borkóstolót tartottunk. *Wass Albert hegyei* címmel volt egy emlékeztető kiállításunk az író szülőhelyéről, járt nálunk dr. Nagy László torontói püspöki helynök, Eifert János fotóművész, Havas Judit előadóművész, Gulyás János fotóművész és sorolhatnám még sokáig. 2011-ben, főként anyagi okok és az épület állagának leromlása miatt bezárt a Ház, az épületet eladták. Mostanában talán elkészül az új épület.

Bár mindig az én nevem merül fel, a feleségem, Hortenzia mindenütt ott van velem. Nagyon sokat dolgozik a rádióban, a Paraméter Klubban, most ért haza a könyvesboltból, ő intézi a rengeteg újság-előfizetést, ő végzi a könyvelést is, de a gyermekek nevelése is nagyobb részt az ő feladata. Létrehozott egy Facebook-oldalt *Torontói programok* címmel, ahova bárki feltölthet információkat az itteni rendezvényekről.

A gyermekeink „magyarságát” tulajdonképpen feláldoztuk a rádióknak, a könyvesboltoknak, nem hordtuk őket magyar iskolába, nem vittük őket a cserkészetbe. Nagyon büszke vagyok arra, hogy ennek ellenére mindhárman tökéletesen beszélnek magyarul, s ha nem is tökéletesen, de írni és olvasni is tudnak anyanyelvükön.

Lejegyezte: Kóka Rozália

Tallabille

„Hallották-e hírt Csongorád megyének? – a zene nyelvén szeretnénk hírt adni az itt élő emberek zenei kincséről, és az általuk megőrzött hangszerekről. A tekerő és a duda, ill. az esz-klarinét (a töröksípöt idéző hangzásával) semmi mással össze nem téveszthető karakteres megszólalást biztosít ennek a muzsikának. Ez az általunk is kedvelt hangzás a múlt század első feléig része volt az itteni emberek mindennapjainak. (...) A duda és a tekerő hangzásában a népzene régebbi, a vonószenét megelőző hangzását idézi. Teljes értékű zene ez, melyről reméljük, hogy Csongrád megye határain túl is értő és befogadó fülekre talál. Nagy örömet ad nekünk, hogy a régi mesterek játékmódja szerint játszhatjuk el és tolmácsolhatjuk ezt a zenét a hallgatók felé – kívánjuk, hogy Önök is ilyen örömmel hallgassák!” (Legeza Márton)

A lemez megidézi a magyar népzenenek a vonószenét megelőző időszakát, de nem zenetörténeti visszatekintést kíván adni, hiszen – bár a legtöbb vidéken a 19. század végétől vonós hangszerek hangjára mulattak az emberek – az Alföld déli részén egészen a 20. század közepéig a tekerő-esz-klarinét duó és duda szólt a padkaporos bálokon. (...) A Tallabille zenekar lemezén a változatosságot egy tájegység, a dél-alföldi Csongrád megye zene világában elmélyülve élhetjük át. Egy gyökérből táplálkozó, mégis sokféle hajtás – ez a lemez a teljesség igénye nélkül szeretne válogatást adni a Dél-Alföld zenei emlékeiből: a hallhatjuk a tekerőt önmagában megszólalva, hallhatunk régi stílusú, veretes pásztornótákat és hallgatókat, valamint a vidékre jellemző oláhost és csárdást.

Tallabille zenekar: Istvánfi Balázs - duda; Legeza Márton - tekerő; Lipták Péter - esz-klarinét, tárogató, citera; Németh András - tekerő

Közreműködik: Havay Viktória, Soós Réka, Navratil Andrea, Papp László - ének

Tallabille: Hallották-e hírt Csongorád megyének? Hagyományos paraszttzene a Dél-Alföldről (Fonó - FA 295-2)

Csík

„Az elmúlt negyed évszázad alatt, mióta a zenekar teszi a dolgát sok kedves feladattal, zajos sikerrel és tanulságos tapasztalattal gazdagodtunk. Azt hiszem újra itt az ideje, hogy bebizonyítsuk, méltók vagyunk a közönségünk bizalmára, szeretetére. Muzsikánkban igyekszünk megmutatni, hogy a mai gyorsan változó, az élet szépségeit lassan felejtő világunkban mindannyian, akik itt élünk, esendő, ennek ellenére szerethető, értékeket tisztelő emberek vagyunk. Hiszünk abban, hogy élhetünk hasznos, szép életet, de ehhez meg kell látnunk igényes szemmel, lélekkel, hogy hol, mit, mikor, hogyan tegyünk, viseljünk, együnk, igyunk, szeressünk. Még léteznek igazi értékek. Reméljük, a mi muzsikánk is azzá válik Önöknek. Szeretettel: Csík János”

„A lemez abban feltétlenül különbözik az előzőektől, hogy már nemcsak autentikus népzenei darabok, illetve népdal- és rock-átdolgozások szerepelnek rajta, hanem teljesen saját szerzemények is. A csapat bármit játszik, népzenei együttes marad, ezeken a hangszereken ezt tudjuk a legjobban, emellett továbbra is szeretjük a kortárs alternatív zenéket, amelyek jól működnek népzenei hangszereléssel. Az egyensúlyozásra törekvés megmaradt bennünk” – nyilatkozta Szabó Attila az MTI-nek.

Csík zenekar: Barcza Zsolt - cimbalom, harmonika; Bartók József - nagybőgő; Csík János - hegedű, ének; Kunos Tamás - brácsa, brácsatambura, dob, ének; Majorosi Marianna - ének; Makó Péter - tárogató, szaxofon, klarinét, citera, ének; Szabó Attila - hegedű, gitár, ukulele, ének

Közreműködik: Fekete Antal „Puma” - brácsa; Ferenczi György és a Rackajam; Lakatos Róbert - brácsa; Porteleki László - hegedű; Rúzs Magdolna - ének

Csík zenekar: Amit szívedbe rejtész (Fonó - FA 300-2)

Pál Eszter

A hamuban sült pogácsa. („Ezt osztja meg a hős – ellentétben a nagyobbakkal – az öreg koldussal, a rókával, kisegérrel, hangyákkal, vagyis mindazokkal a természetfeletti segítőkkel, akik nélkül a továbbiakban rendkívüli feladatait végre se tudná hajtani.” – Magyar Néprajzi Lexikon) Amikor Sebőék elkezdtek népzenei eredeti formájában („mint Széken” – állt az első táncház meghívójában) muzsikálni, sejtelmük sem volt arról, milyen és mekkora utat törnek. És lám, 42 évvel az első táncház után most már mind szervezettebben, újabb és újabb generációk – énekesek, mesemondók, zenészek, táncosok, kézművesek – jelentkeznek, veszik át örökségüket, a „hamubasült pogácsás tarisznyát”, és indulnak el azon a csöppet sem kikövezett úton, melyen vezérlő csillag a hiteles, a hagyományhoz részleteiben is hű előadómód. (...)

Pál Esztert testvére, Pál István „Szalonna” (jelen kiadvány primása) révén ismerhettem meg és kezdtük el közösen „pakolni” azt a bizonyos tarisznyát. Tettünk bele a tőlünk telhető jószándékkal és tehetséggel sok mindent a Kárpát-medence népzenei kincsének legjavából. Külön figyeltünk arra is, hogy a szűkebb szülőföld, Kárpátalja „pogácsája” is ott legyen az útravalóban. És íme, eljött a pillanat. A felkészülés megtörtént, az út a láb alatt, a csillag előttünk. Kedves Hallgató, kedves „öreg koldus, róka, kisegér”! Segítséged, figyelmed nélkül nem sokat ér ez a pogácsa, engeddd, hogy megosszuk Veled. (Kelemen László)

A zenekar: Pál Eszter – ének; Agod Alíz – ének; Takács Éva – ének; Berta Alexandra – citera; Pál István – hegedű, ének; Pál Lajos – harmonika; Gombai Tamás – hegedű; Gera Attila – klarinét, furulya; Karacs Gyula – brácsa; Kelemen László – brácsa; Ürmös Sándor – cimbalom; Doór Róbert – nagybőgő

Pál Eszter: Napot, Holdat, Csillagot (Fonó – FA 302-2)

Parapács

„A Parapács név az erdélyi magyar tájnyelvekben ügyes, talpraesett, jó beszédű embert jelent. A zenészek, kiknek muzsikáján felnőtünk, mind efféle rátermett, ügyes emberek. Az ő világukban, (s ahogy ők maguk emlegetik: »a mi időnkben«) a falu életének elmaradhatatlan eseményei voltak a rendszeresen megszervezett táncalkalmak, bálók, ahol az emberek kiénekelhették örömeiket, feledhették bánatukat, megtalálhatták szerelmüket és kedvükre múlathatták az időt. A falvak muzsikusai – sokszor az egész napos kemény munka után – nem törődve a fáradtsággal, hajnalig húzták a talp alá valót. A népzene hagyományörző mesterei önkifejező és érzelmdús, olykor elképesztően virtuóz játékmódjuk miatt példaképeinké váltak. De nem csak tehetségükért, szorgalmukért és kitartásukért nézünk fel rájuk, hiszen muzsikájukban nagyapáink örökségének az anyagiaknál fontosabb, megfoghatatlan szeleteit őrizték meg nekünk.

2007 nyarán döntöttük el Dragony Gábor barátommal (a zenekar brácsásával) hogy összehozunk egy vonós bandát. Akkor még mindketten Nyíregyházán tanultunk, de a zenekar székhelye szülőfalum, Tállya lett. 2010 augusztusában nyerte el a zenekar a mai formáját, amikor csatlakozott hozzánk Pusko Márton primás és Fekete Krisztián cimbalmos. Egy zenekar legmeghatározóbb személyisége a primás, és az ő muzsikája. Márton a felvidéki Tornalján nevelkedett és ő is azon szerencsés zenészek közé tartozik, aki még személyesen tudtak tanulni a népzene hagyományörző mestereitől. Ilyen volt például az abaújszini Potta Géza »Gatyó«, vagy az alsókáposi Molnár Géza »Sandrik«. Marci tudása és tapasztalatai a felvidéki muzsika terén jó alapot biztosítottak a Bēbocsāt lak című lemezünk elkészítéséhez. (...) A kiadvány felvételein kizárólag felvidéki (magyar, szlovák és cigány) népzenei muzsikálunk, mégpedig olyan forrásokból mérítve, melyek mindeddig nem kerültek feldolgozásra. (...)” Vojtonovszki Sándor

Parapács zenekar: Bēbocsāt lak (Fonó – FA 299-2)

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLK MAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 22.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrassy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

ETHNOSOUND
Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.
Tel.: (1) 266-8105

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

„...nem éltem, nem dolgoztam hiába”

Búcsú Olsvai Imrétől

2014. február 19-én, 82 éves korában elhunyt Olsvai Imre, Kodály legfiatalabb tanítványa, Életfa-díjas népzenekutató, zeneszerző, a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetettje, az MTA Zenetudományi Intézet nyugalmazott főmunkatársa, a KÓTA és a Vass Lajos Szövetség tiszteletbeli elnöke. Az alábbiakban a Duna Televízió Talentum sorozatában bemutatott portréfilmjéből idézünk. (Olsvai Imre népzenekutató 70 éves. Készítették: Halmos Béla, Rosta Katalin, Szomjas György, Varjasi Tibor. A film 2001. április 2-án készült Kaposváron, a Somogy Megyei Művelődési Központban, az Olsvai Imre 70. születésnapja alkalmából rendezett konferencián és ünnepi műsoron.)

OLSVAI IMRE: – Volt egy néptánc- és népdalkedvelő testnevelő tanárunk, aki szervezett is néptáncsoportot. Azzal kezdte a tanévet, hogy „na, fiúk, ki jön velem Ormánságba?”. Hát, én Ormánságról már tudtam, hogy hol van és milyen jelentős, nahát, rögtön jelentkeztem, hogy ott körülnézek. És mit tesz isten, ez a tulajdonképpen amatőr folklór-barát tanár tudta megtalálni és megszólaltatni azt az embert, akit ma is, tegnap is hallottunk felvételről. [Valószínűleg Sianics Mihály ormánsági pásztorról lehet szó – Vavrincz András megjegyzése.] Ők meg azon csodálkoztak, hogy én rögtön húzom az öt vonalat a noteszomba és máris kottázom. Szerencse, hogy egy olyan embert fogtunk ki, aki nagyon szíves, közlékeny dalközlő volt, aztán én még kilenc évig visszajártam hozzá, úgyhogy a magnófelvétel a kilencedik évben készült.

Ez engem annyira fölgyújtott, hogy ilyen még él, hogy együtt volt a parlando, a dunántúli terc, a dunántúli zárórítmusok, itt-ott hajlítások, és főleg, hogy emberileg olyan közvetlenül adta, és olyan szívesen. Ezt követte a tanév végén egy sárközi kirándulás, ahol meg ezt az öreg pásztort az éneklő lányok, asszonyok egészítették ki. És akkor a két osztály közti nyári szünetben másod-harmad magammal becserkészttem Kelet-Somogy és Nyugat-Tolna megyehatárát mind a két oldalon, sőt elmentem egy-egy másik osztálytársamhoz is Belső-Somogyba, úgyhogy háromszáz valahány dal volt már együtt, amikor leérettsgíztem, és addigra már kialakult, hogy én is ennek szentelem magam.

Helyesebben, elmondok egy romantikus kitérőt. '49 őszén már kegyetlenek voltak az egyetemi felvételek, mert olyan húsz pontos tesztet kellett írni, ahol az utolsó pontokban arra kellett válaszolni, hogy mit tud Rákosi Mátyásról, mit tud a Tito-bandáról [Josip Broz Tito Jugoszlávia vezetője a sztálinisták zsargonjában az imperializmus „láncos kutyája” volt annakidején] és hasonlók. Na, az utolsó pont az volt, hogy „ha nem vennék föl a Zeneakadémiára, mihez fogna?”. Erre én azt írtam, hogy akkor elmegyek a pécsi orgonagyárba és kitanulom az orgonaépítést, -hangolást, faluról falura megyek orgonát javítani nappal, és este pedig gyűjtök az emberektől. De hát rögtön felvettek, úgyhogy ez egy kicsit eltolódott. Az a gyűjtemény, amit még gimnazista fővel szedtem össze, azt még a bátyám [Vavrincz Béla zeneszerző és karmester] átadta Kodálynak, és azt tényleg igyekeztem a legszebb kottairásommal és írógéppel megcsinálni. Ezt kaptam vissza Kodálytól egy év múlva, már akkor mint tanáromtól. Nem is kérdezett semmit a vizsgán, csak visszaadta a füzetet és kérte az indexemet. Hozzátette persze, hogy nézzem meg, ő miket írt bele, tanuljak, okuljak belőlük, és így folytassam. Hát, aztán folytattam.

HALMOS BÉLA: – Zeneszerzést végeztél és komponáltál is, végül népzene tudós lettél, tudós karriert futottál be. A zeneszerzés nem hiányzik?

OLSVAI IMRE: – Úgy éreztem, hogy ott nem rúgok akkor labdába, mert nem vagyok sem olyan termékeny, sem olyan egyéni hangú, bár hát egy-két dolgot megcsináltam, főleg néptánc-kísérő zenéket, vagy a tegnap hallott bicíniumokat, amikről úgy érzem, hogy élmény is köt hozzájuk, tehát azokban jobban meg tudok szólalni. De úgy éreztem, hogy a kutatásban többet tudok tenni, miután kiderült egy-két éven belül, – Járdányi [Járdányi Pál zeneszerző, népzenekutató] meg is mondta a szemembe –, hogy hát én ismerem a fiatalok között a népzenei anyagot a legjobban. Hát, igen, mert átnéztem egy csomó kiadványt. A Népzenekutató Csoportban, ahol a Bartók rendről volt egy külön szekrény, a Kodály rendről szintén és a harmadikat akkor kezdtük Járdányi vezényletével

kidolgozni, hát nekem az esti élvezetem az volt, hogy egy-két órára bent maradtam és akkor nézegettem sorjában az anyagot.

CSÍKVÁR JÓZSEF [koreográfus, népművelő, Együd Árpád utóda a Somogy Táncgyűttes élén]: – Mi párban voltunk Imrével, folyamatosan együtt gyűjtöttünk. Az érdekel, hogy hogyan teremt kapcsolatot? Végtelenül nyugodt, végtelenül emberszerető, tapintatos. Nagyon nagy szeretettel fogadtak is bennünket, avval mentünk be, tudták, hogy ki mit szeret. Mindjárt itt elárulom, hogy Imrének olyan rántott levest kellett főzni, amiben megmaradtak a csömböllékek, ugye, a gombócok, mert ő azt szerette, s meg volt sértődve, hogy ha az égett kenyérhajat nem adtuk neki, mert azt szerette rágicsálni. Nem is úgy tekintették őt, mint gyűjtőt, hanem mint családtagot. Akárhova mentünk, mindenki úgy is fogadta, mindenki úgy is beszélt vele.

HALMOS BÉLA: – Mit tartasz Imre legnagyobb erényének?

CSÍKVÁR JÓZSEF: – Az elkötelezettségét. Azt a szívet, amivel a hagyományos kultúrát emeli, viszi magával, ilyen életkorban is erőn felül teljesít. Hihetetlen energiával és nagyon nagy szeretettel, nagyon nagy elkötelezettséggel. Szívvél, lélekkel.

DR. GYENESEI ISTVÁN [politikus, országgyűlési képviselő, a Somogy Megyei Közgyűlés elnöke]: – Ünneplőbe tudja öltöztetni Somogyország is és Olsvai Imre is az embereknek a lelkét, a szívet, azzal a zenével, zenei anyaggal, tánc- és énekanyaggal, amit gyűjtött. S többségét itt gyűjtötte Somogyországban, és most itt, ma este, az ő születésnapját ünnepelem, somogyi menyecskék és emberek bemutatják mindazt a gyűjtést, ami netalántán az itt lévő közönség előtt ma még ismeretlen volt. De csak ma, holnap már nem. És ez az értéke ennek a mai estének.

HALMOS BÉLA: – Te nagyon híres ember vagy, úgyis, hogy mozgalmi embereket tanítasz, pávakörökkel foglalkozol, ami nem kifejezetten kutatómunka, hanem népművelői, zenei nevelői. Ezt miért vállaltad?

OLSVAI IMRE: – Úgy éreztem, hogy ez is egyik a másiktól fakad, és nem is volna lehetséges dolog, hogy egy kutató ugyanakkor az anyag életével nem foglalkozik. Másrészt, hát éppen jó helyen kérdezed, mert Somogyban '57 nyarán voltam először ilyen népművelési tanfolyamon, ahol a karnagyképzősöket és a néptáncosokat tanítottam, és ezt éppen a Csikvár Jóskának köszönhetem, aki már itt volt a megyében, és ezeket megszervezte. Ebből nőtt ki később az úgynevezett Dudaiskola [*Somogy megyében szervezett népzenei tábor neve, kisebb megszakításokkal 1980 óta működik Csurgón, majd később Szennán*], ahol az egészen fiatalabb korosztállyal is foglalkoztunk. De azért is jó, hogy ez a kérdés elhangzott, mert ebben az első balatonszemési tanfolyamban, míg az átlagéletkor olyan huszonöt év volt, volt egy negyvenöt-ötven éves, ősz hajú, pusztai tanító. Pödörpusztán [*Somogyaszaló pusztája*] tanított és a tanfolyam végén mondtam, hogy hát most mindenki nézzon körül a saját falujában. Elsőnek ő küldte fel a „Csirke bácsi” [*Csirke István pásztor, énekes adatközlő*] szövegeit. De ennyi szöveg?! Olyan archaikus levegőt árasztott! Mert egyszer-kétszer persze előfordul, hogy a *Cinege madarat*, vagy a *Jaj, de széles, jaj, de hosszú ez az út...* tudják. De hozzá az összes többi szöveg!

Tényleg, lejöttem '57-ben karácsony másnapján, éppen disznóölés volt, úgyhogy nem csak a lelkem örvendezett. És hát a Csirke bácsitól egész' elámultam, hogy ilyen tömény egységben még a stílus régi sajtóságait nem hallottam, és azóta sem. Itt Dunántúlon ő már magában állt.

Tehát a kettő állandóan egymásba fonódik, és én örülök, hogy mind a kettőben benne lehetek. Mert, aki csak előadó, az néha a tudományos részt elnagyolja, aki meg csak kutató, az esetleg szobatudóssá válik. Nagyon otthonosan mozog a könyvtárszobájában, de amikor életben hallja, akkor nem biztos, hogy értékelni tudja, vagy hogy segíteni tudja a hallgatóságot. És én úgy érzem, hogy tényleg, ez is egyfajta hivatás, hogy a terjedésnek, az újjáéledésnek is egyengetjük az útját.

FELFÖLDI LÁSZLÓ: – Olyanokat fedeztek fel, különösen itt a Dunántúlon, amik a táncagyományban és a zeneagyományban is valahol a legrégebbi réteghez tartozó dolgokat jelentik, amik nagyon jelentősek mind a két tudományzak számára, az etnomuzikológia és az etnokoreológia számára is. Ebben éppen Somogy volt a legfontosabb terület, ahol Imre legjobban otthon van. Nos, az ötvenes években éppen a somogyi kutatás volt az, amelyik megalapozta a népzenei és a néptánc új stílusnak a régi stílustól való nagyon határozott, jó elválasztását. Itt, ebben a táncagyományban és tánczenei hagyományban akadtak rá arra a nagyon karakteres régi stílusra, ami összeköt bennünket Európával és távolabbra egészen az orientális világgal, Kínáig menően, és összeköt bennünket a középkori Európával.

BERGICS LAJOS: – Számunkra, dél-dunántúli népzeneészek számára ő tulajdonképpen egy áldás, hiszen ezzel a szakterülettel foglalkozik, ahol mi élünk és dolgozunk. Annak idején, a mozgalom elején úgy volt, hogy az erdélyi anyagot könnyen lehetett élőben tanulni a zenekaroktól Erdélyben, tanfolyamokon. Sokkal nehezebb volt a dunántúli zenének a megtanulása, hiszen már rég kihalt ez a fajta muzsika, soha nem is volt olyan virágzó, olyan élő, mint Erdélyben. Ezért aztán erősebb tudományos kutatás volt szükséges ahhoz, hogy egyáltalán a dunántúli stílusról valamilyen képet nyerhessünk.

HALMOS BÉLA: – *Mit szólnál így, ilyen értelemben a táncázmozgalomhoz, hiszen ez egy teljesen új szemlélet, és a te területeden kívül még a hangszeres zenére is kiterjed?*

OLSVAI IMRE: – Hát, ennek még jobban megörültem, mert még egy újabb, addig ismeretlen területet varázsolt elő, hozott föl. És nem is szólva arról a lélektani vagy közművelődési eredményről,

hogy a lelkileg gyökértelessé váló nagyvárosi fiatalok is kaptak valami lelki vitamint, amivel a nemes szórákozást is tudják szolgálni és szinte önkéntelenül a hagyomány életébe is belefolyanak. Tehát itt valami olyan világpélda folytatódott, igenis világpélda, amit a század elején, a huszadikban, Bartók és Kodály a népzenevel kezdett, és most részben ők, részben Lajtha, Molnár Pista bácsi [*Molnár István koreográfus*], Rábai Miklós, átültették táncba is. Én ezért örültem meg annyira, amikor hetvenben, vagy hatvankilencben megindult valami történelmi folyamat. Érdekes dolog, hogy a történelemben hányszor van az, hogy a kezdeményező ember, az úttörő már halott, és a halála után kezd a példája élni.

Persze, Kodály hatvanhétben már „letette a lantot” [*azaz meghalt*] és egy darabig nagyon keserű szelek fújtak, mert egyesek még kétségbe vonták a népzene, a népdal életét, fennmaradását és nagy sajtóvita volt. [*Nem tudjuk, mire gondolhatott itt Olsvai Imre. A nagy sajtóvita a „Röpülj, páva!” után indult az Élet és Irodalomban „Hova repül a páva?” címmel, 1972-ben.*] És erre jött a csattanó válasz, az első *Röpülj, páva!*, ami felülmúlta még az én máskülönben optimista képzeletemet is, hogy egyszerre mennyi fiatal tűnt föl, akár énekesként, akár hangszeresként. A falu népében egyszerre megszülettek a népdalkörök és miután *Röpülj, páva!* volt, így a pávakör nevet is viselik. De az, hogy én tapasztaltam előtte harminc évig, hogy sokan szégyellik már a régi hagyományt, vagy el is felejtették, gyűjtéskor nagyon sokszor az „Akácós út”-tal és hasonlókkal kezdték. És most Vass Lajos egyénisége, meg ez a televíziós műsor meghozta a kedvet és meghozta a belső fordulatot, hogy rájött a falu népe, hogy ez érték, hogy ennek emberi mondanivalója van, ez misztikusan összeköt több ezer évek sorával, éppúgy, mint ahogy az anyanyelv is összeköt.

PAKSA KATALIN: – Azt hiszem, hogy Imrének az emberekkel való kapcsolata csodálatos, és valahogy az egyszerűséget és a személyes érdeklődés összefonódása az, ami jellemző rá. Ezért igaz, hogy bárki bármivel hozzá fordulhat mindig. Ugyanúgy a pávakörvezető, ugyanúgy a vidéki gyűjtő, aki egyedül nem tudja sajtó alá rendezni az anyagát, és ugyanígy mi is, hogyha valami nagy elméleti eszmefuttatásban megrekedünk, akkor Imre elé tárjuk. És ő tud valamit mondani, valami olyan megjegyzése van, aminek kapcsán az ember megint megtalálja azt az ösvényt, amit esetleg elvesztett. A rendszerezés az, amiben azt hiszem, hogy a legnagyobbat alkotja, illetve a népdalok kritikai összkiadásának az elvégzése. Evvel aztán olyan hidat épített a következő nemzedék számára, ami segít tovább járni, és nem szolgai módon, hanem alkotólag továbbfejleszteni és a nyomdokait követni. Ezzel mintegy összekapcsolja a mai kutatókat a kodályi elképzelésekkel.

ANDRÁSFALVY BERTALAN: – Valószínű, már élményekkel jött, a népi kultúra, a népdal, az már neki is valami szép és szent dolog volt. De ezek a lehetőségek, hogy mi az egész országot bejárhatunk, ezek elmondhatatlan élménnyel és elkötelező erővel hozzájárultak ahhoz, hogy tulajdonképpen egy dolgot akart, ezt az élményt másoknak átadni. Tulajdonképpen nem lett nagy zeneszerző, ő lemondott sok mindentről, mert ezt a legértékesebb dolgot, ezt az élményt, ami elkötelezett emberré tette őt, ezt akarta átadni. Fiatalokat ebben részesíteni, tudományosan megragadni, amit ő látott és hallott, és azon lenni, hogy ez fölhangozzék, hogy ezt minél többen hallhassák és minél többen énekelhessék.

OLSVAI IMRE: – Úgy érzem, hogy nem éltem, nem dolgoztam hiába, hanem egy kivételesen szerencsés életpályát, életutat sikerült kifognom, aminek következtében, hát én szeretnék legalább kilencvenhat évet élni. Mert még annyi elvégzendő munka van előttem és tudom, hogy azért én egyébként inkább egy lassú típusú, vagy sokáig érlelődő és sokszor önmagamát átíró típus vagyok, tehát ahhoz még mostantól kezdve is legalább húsz-huszonöt év kell.

Szólótáncfesztivál Pécsen

Színt és hangot kapott – életet nyert a baranyai táncagyomány

A második baranyai szólótáncfesztivál célkitűzése – a két évvel ezelőtti elsőhöz hasonlóan – a megye magyar néprajzi csoportjait jellemző sokszínű táncművelés minél mélyebb megismerése és magas szintű feldolgozása volt. Az április 5-én, Pécsen rendezett fesztivál több mint száz résztvevő színpadra lépésével méltó tiszteletadást jelentett a baranyai magyar táncagyomány előtt.

2012 tavaszán a pécsi Néptáncal a Gyermekekért Alapítvány a komlói Pöndöly Néptánc és Hagyományörző Egyesülettel karöltve hívta életre az I. Baranyai Szólótáncfesztivált, amely a Pécsi Kulturális Központ Szivárvány Gyermekházában talált otthonra. A siker nyomán a szervezők ismét összefogtak, hogy a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával újra emelkedett hangulatú és szakmai szempontból is mértékadó esemény megrendezésével bizonyítsák, Baranya magyar néprajzi csoportjainak kevésbé ismert táncművelés megérdemli a vele való gondos foglalkozást. A szolistákat felvonultató fórum kiváló alkalmat jelent e célok megvalósítására.

A résztvevő műhelyek legtehetségesebb, szolista előadói vénával megáldott és életkoruknak megfelelő ismeretekkel rendelkező táncosai mélyebb szakmai felkészülést követően álltak a közönség, a táncos és oktató kollégák, valamint a zsűri elé. A gyermek korosztályban negyvenhárom, az ifjúságiak között tizenhármas, a felnőtt mezőnyben pedig harminckilenc „versenyző” mérette magát. Sajnos néhány – elsősorban pécsi – művészeti iskola, táncgyűttes nem vett részt ezen a fórumon. Pedig az ő megmutatkozásuk még teljesebbé tehetné a napot, s megerősíthette volna, hogy a baranyai táncok felkarolása a megyében valóban mindenkinek fontos. Örömmel ta-

A II. Baranyai Szólótáncfesztivál díjazottjai a gálán (előtérben: Csokona Roland és Múth Ádám)

pasztalhattuk azonban, hogy a színpadra lépő táncosok a megyehatáron túlról, Barcsról, Kakasdról, Tamásiból is megismerték a rendezvényt.

A fesztiválprogramban elsőként mindenki Baranyából választott anyaggal mutatkozott be. A hosszúhetényi, kozármislenyi, magyaregregyi, zengővárkonyi, ócsárdi, ormánsági és dunafalvi táncok mellett nagy hangsúllyal jelent meg a Baranya és Tolna határán letelepített bukovinai székelyek táncos öröksége – ter-

mészetesen elsősorban az e vidékről érkezett résztvevőknek köszönhetően. Rajtuk kívül a megye hagyományörző csoportjai szintén saját falujuk táncaival jelentkeztek. Így a Hosszúhetényi Hagyományörző Egyesület gyermek és felnőtt táncosai, s a kozármislenyi Józsa Gergely Néptánc Egyesület tagjai is – utóbbiak gondosan őrizve a megye egyetlen táncos Népművészet Mesterének hagyatékát.

Baranya népművészetének sokszínűsége a produkciókat kísérő muzsika révén is megmutatkozott. A kötelező táncokhoz három zenekar szolgáltatta a talpalávalót: a Vörös Rezesbanda a hosszúhetényi, a kozármislenyi, a magyaregregyi és a zengővárkonyi táncokhoz fújta, a Tenkes Zenekar a Duna menti, ormánsági és ócsárdi összeállításokat kísérte, a Csurgó pedig a bukovinai székely produkciókhoz játszott.

A „kötelező” baranyai táncok mellett szabadon választott produkciókat is bemutatottak a résztvevők – e feltétel alól a hagyományörző táncosok természetesen felmentést kérhettek. A szabadon választott táncok a Kárpát-medence változatos kavalkádját vonultatták fel – a Rábaköztől a Felső-Tisza-vidéken át az erdélyi területekig a néptáncmozgalom sokféle „divatos” táncanyaga megjelent a színpadon.

Szebényi hagyományörzők – fotók: Oberhofer Csenger

Baranya kiváló gyermek táncosa

Kruzsely Gina,

*Kruzsely Pálma – Bartalovics Zoltán
(Hosszúhetényi Hagyományörző Egyesület)*

Lugosi Fanni, Múth Ádám

*(Pöndöly Néptáncgyűttes – Erkel Ferenc AMI,
Komló)*

Baranya kiváló ifjú táncosa

Kovács Dániel

(Mecsek Táncgyűttes, Pécs)

Pohli Anna – Katona Bálint

*(Pöndöly Néptáncgyűttes – Erkel Ferenc AMI,
Komló)*

Baranya kiváló táncosa

Bakonyi Anna – Pál Tiborné,

Horváth Gáborné – Horváth Gábor

(Józsa Gergely Néptánc Egyesület, Kozármisleny)

Csokona Roland, Ökrös Kata

(Mecsek Táncgyűttes, Pécs)

Katonáné Gunszt Andrea – Horváth Csaba,

Kruzsely Cecília – Schatl Zsolt

(Hosszúhetényi Hagyományörző Egyesület)

Szalóki Dorina – Mészáros Dávid,

Ruzsinszky Emma – Jusztin Levente

*(Pöndöly Néptáncgyűttes, Erkel Ferenc AMI,
Komló)*

*Magyaregryei hagyományörzők és az I. Baranyai Szólótáncfesztivál díjazottjai a gálán
(előtérben Ökrös Kata és Bischoff Ádám)*

A műsort háromtagú zsűri figyelte szakértő szemmel. Közülük Radák János (táncoktató, a pécsi Magura Táncgyűttes, a Hidas Néptáncgyűttes és a Bukovinai Székelyek Országos Szövetsége Bukovina Egyesületének művészeti vezetője) a két évvel korábbi tapasztalatok birtokában értékelhette a produkciókat. Busai Zsuzsanna (táncoktató, a Népművészet Ifjú Mestere, Örökös Aranygyöngyös táncos) és Busai Norbert (táncoktató, a Népművészet Ifjú Mestere, Örökös Aranysarkantyús és Táncház Díjas táncos) pedig a messziről érkezettek elfogulatlanságával kísérhették figyelemmel a versenyzőket. Számukra a baranyai

tánc hagyomány többféle színe az újdonság erejével hatott, de felkészültségüket dicséri, hogy a „fehér foltot” jelentő falvak táncait is a megismert táncgyűjtések viszonylatában elemezték. Talán a legnagyobb elismerést is ebből a megközelítésből fogalmazták meg a táncosok felé, miszerint a fesztiválon bemutatott igényes, jól sikerült előadások révén „a fekete-fehér némafilmek színt és hangot kaptak – életet nyerve elevenedtek meg a színpadon”. A zsűri munkájának eredményeképpen a példaértékű produkciókat be-

mutató táncosok „kiváló” minősítéssel térhettek haza, s emellett számos különdíj jutalmazta az értékes, bár még nem eléggé kiforrott előadásokat.

A díjak a fesztivál tetőpontját jelentő esti gálaműsoron találtak gazdára. Az alaphangot igazi „fanfár” adta meg: nyitányként két rezesbanda fújta, egy vonós zenekar pedig húzta a Baranya szerte ismert verbunk (ugrós) dallamokat. Utánuk a baranyai falvak hagyományörzői, Hidas, Hosszúhetény, Kozármisleny, Magyaregry, Szebény idősebb táncosai és énekesei mutatkoztak be. A hagyomány továbbéltesének jegyében velük együtt léptek színpadra a korábban kiváló díjat nyert táncosok, majd a frissen díjazottak szereplésével folytatódott a gála.

Szereplők, zsűritagok, szervezők egyaránt örömmel nyugtázhatták, hogy a baranyai szólista seregszemle emelkedett hangulata 2014-ben sem veszített erejéből. Már biztosnak látszik: két esztendő múltán a rezesek újra „összetrombitálhatják” majd Baranya szólótáncosait, hogy nemcsak versengésükkel együtt ünnepelhesenek. S talán egyszer arra is elérkezik az idő, hogy Hosszúhetény, Kozármisleny, a baranyai Duna mente vagy éppen az Ormánság táncai valamely országos fesztivál látókörébe is bekerüljenek...

Molnár Péter

Kozármislenyi hagyományörzők

Virágvölgyi Márta: Széki népzene I-II.

Dobos Károly dallamai – Dialekton Népzenei Kiadó, Budapest, 2014

[Részlet a szerző bevezetőjéből.] Szék a Mezőség nyugati szélén, a régi Szolnok-Doboka, illetve a mai Kolozs megye területén található. A főútvonalak elkerülték, s talán elzártágának köszönheti, hogy hagyományait oly soká megőrizte. A település nevét először Zeek formában 1002-ben említik a források a sókitermeléssel kapcsolatban. 1291-ben III. Endre király a sóbányászat miatt a szabad királyi város címet adományozta Szék szabad polgárainak, mely címre a „Megengedje Szék városa...”, „Szék városán verbuválnak kötéllel...” szövegkezdett lassú utalnak. Templomát a ciszterek építették 1241 körül. A ma használatos Szék elnevezés, ami a szik, szikes talaj elnevezéséből származtatható, 1612-ben szerepel először. A falu történetének tragikus napja az 1717-es esztendő augusztus 24-éje, Bertalan vagy Birtalan nap, amikor a tatárok lerohanták a falut és 600 lakosát elhurcolták, nagy részüket lemészárolták. Erre a napra emlékeznek minden évben augusztus 24-én háromszori istentisztelettel. Ez idő óta lett az ünnepi viseletükben uralkodó szín a fekete és a piros. Magam láttam, hogy a keresztelőre vitt gyermeket fekete kendővel terítették le. Az 1800-as évek végén megszűnt a sóbányászat, és a földművelés maradt a főfoglalkozásuk. A rossz, szikes talajon nagyon nehéz volt a megélhetés. Lassan elszegényedtek, ezért a férfiak többsége a falun kívül keresett megélhetést, elsősorban építkezéseken. Messze földön híresek voltak a széki ácsok és kőművesek. A lányok nagy része Kolozsváron szolgált férjhezmenetel előtt.

Széknek három nagy része, „szége” van: Felszeg, Forrószeg és Csillagszeg, később Csapkészeg. Önálló, szinte zárt egységek, és ilyen volt az életük is. „1940-ben úgy mondták, hogy felszegi csak felszegivel házasodik, a felszegi táncházba csak felszegiek járnak”. (Lajtha László: Széki gyűjtés. Népzenei monográfiák II. Zeneműkiadó, Budapest, 1954) Ez a hagyomány a többi szegre is érvényes volt. Természetesen mára ez a szigorú elszigetelődés fellazult, illetve meg is szűnt.

A '70-es években még minden szegnek külön zenésze, külön táncháza volt. Sőt, a II. világháború után Felszegnek két zenésze is volt. A szegényeknek Pusztai Endre, bonchidai fiatal primás muzsikált kevés pénzért, aki akkor nősült Székre. Pár évig Ilka Gyuriéknál lakott, mert a felesége rokon volt Gyuri bácsiékkal, így innen került ki a bandája is. Ezekben az években tanulta meg olyan csodálatosan a széki magyarokat, lassúkat, csárdásokat, tempókat.

A módosabbaknak Felszegen ugyanekkor Zsuki Márton muzsikált jó pénzért. A táncosok szerették Zsukit, nagyra tartották a muzsikálását. Csorba János, széki lakos így emlékezett: „Hát a Zsuki az egy nagyon jó muzsikás volt. Nagyon jól muzsikált. Úgy vigyázott a tekintélyére, hogy a munkájával kiérdemelte az elsőseget a többi muzsikások közt. Ezért versengés volt Zsukiért az utcák közt. Mikor jókedvébe került, hát sírt a madár, sírt a nap, sírt mindenki, mikor ő nekifogott muzsikálni.” (Sebő Ferenc: Népzenei olvasókönyv. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 1994) Ferenczi Márton Zsuki először kontrázott, id. Ádám István, István báty' kontrása volt sokáig Forrószegen. A zenésztársak, akik egyben vetélytársak is voltak, nem dicsérték ennyire Zsuki hegedülését. Ádám István „Icsán” így mesél Zsukiról és édesapjáról, István bátyról: „Ő egy nagy brácsos volt, ő az én apámnak volt a kontrása... Aztán negyven esztendőskorában lett primás. Hát csakis olyan, de a kontrát nagyon értette, nagyon, nagyon finom kontrás volt az öreg Zsuki. Aztán nem volt primása, aztán felcsapott primásnak. Aztán úgy, hogy volt ő is egy olyan primás. Itt Széken jó volt.” Károly bácsi így emlékezik Zsukiról és István bátyról, aki neki nagyapja volt: „Aztán 40 esztendőskorában tanult meg muzsikálni székit, aztán mikor meghalt bapóm, ő maradt, mert megtanulta tülle. Bapóm olyan muzsikás volt, hogy le a kalappal, már nem létezett olyan...”

Az 1980-as évektől kezdett lassan a városi kultúra itt is tért hódítani, az öreg zenészek mind meghaltak, mára már alig van tánc. Moldován Ilka Gyurika még néha muzsikál, valamint „Pali Marci”, rendszer nevén Fülöp Márton, akinek becsületes foglalkozása a csizmakészítés. Széken ő a másik primás Szabó István mellett, aki magyar zenész, nem cigány.

Szék sajátos, archaikus hagyománya, elsősorban zenéje és tánci meghatározó helyet foglalnak el a magyar kultúrában, ezen belül a népzene- és néptáncutatásban. Széki zenét először Lajtha László gyűjtött 1940-ben, Kodály Zoltán ösztönzésére: „Ahol ilyen szép és sajátos hímzések élnek ma is, kell ott valami érdekes muzsikának is lennie” – mondta, és az élet beigazolta ezt a megállapítását. Lajtha László két előzetes gyűjtőútja alapján 1941. február 17. és 21. között készültek el Budapesten, a Magyar Rádióban a Pátria hanglemezsorozat széki felvételei. Az eredmény 19 hanglemez és 27 fonográfhenger lett, amelyek összesen 107 széki hangszeres és énekes dallamot tartalmaznak. Lajtha László 1954-ben napvilágot látott Széki gyűjtése volt az első találkozásunk a hangszeres magyar népzenevel a '70-es évek elején. Ez a kotta és hangzóanyag lett a táncházmozgalom alapja.

Szék táncairól és táncéletéről az első minden részletre kiterjedő dolgozatot „Szék táncai és táncélete a XX. század első felében” címmel Novák Ferenc írta, amely „A széki hangszeres népzene” című gyűjteményben található. Sokat meg lehet tudni a táncokról, a táncos alkalmakról, a falu életéről, mivel Novák Ferenc ehhez a dolgozathoz az 1959-től 1964-ig terjedő időszakban gyűjtött Széken, amikor a tánc és zene virágkorát élte. A Nováktól vett idézetek ebből a tanulmányból valók. Novák gyűjtéseiben elsősorban Károly bácsi muzsikált. A kötetek dallamgyűjteménye a következő gyűjtők felvételeit dolgozza fel: Kallós Zoltán és Martin György (1969), Novák Ferenc (1964, 1967), Pávai István (1977, 1982, 1984). Ezen forrásokon túl saját és más, amatőr gyűjtők gyűjtéseit is felhasználtam, hiszen a '70-es években a népzene és néptánc iránt érdeklődők nagy része Székre zarándokolt, hogy minél jobban megismerhesse ezt az újonnan felfedezett, csodálatos, élő kultúrát. Ebben az időben négy nagy primásegység muzsikált Széken: Ádám István „Icsán”, Moldován György „Ilka Gyuri”, Dobos Károly és Szabó István „Kávés”. A legkeresettebb zenész Ádám István „Icsán” volt, aki kiválóan muzsikált, és emellett a fiaiból összeálló zenekar, a „segítség” nem maradt el a primás játéka mellett, csodálatosan szóltak együtt. Így aztán a hazai zenészek nagy része csak „Icsánt” játszott, illetve játszik ma is, mintha a széki zene csupán egy primás játékból állna. Pedig a széki zene hagyományát, ennek sokszínűségét, sokrétűségét, változatoságát, finomságát kár lenne egy primásra korlátozni, leegyszerűsíteni. Az elmúlt négy évtized alatt ugyan számos tanulmány készült a széki zenéről – legutóbb „A széki hangszeres népzene” című tanulmánykötetben (szerk.: Virágvölgyi Márta, Felföldi László. Planétás, Budapest, 2000) –, de mindegyik valamelyik primás életének, muzsikálásának csak egy-egy részletét ragadta ki. Lajtha László Széki gyűjtésén és ennek átdolgozásán (Lajtha László: Széki gyűjtés hegedűszólalmi Virágvölgyi Márta lejegyzésében. Hagyományok Háza, Budapest, 2002) kívül további dallamgyűjtemény és hangzóanyag nem jelent meg. Az ilyen oktatási segédanyagok azonban szükségesek a népzene tanításához, a széki dallamok stílusos előadásához, illetve a sok-sok variáció emlékezetben és életben tartásához. Ezt a hiányt szeretném ezzel a két kötettel pótolni, amelyekben Dobos Károly muzsikálását, dallamait mutatom be. A két kötet 150 dallamot foglal magába, míg ezzel párhuzamosan a hangzó melléklet a dallamokat külön-külön és több funkció folyamatban is tartalmazza.

[...]

ELŐSZÓ

A kétkötetes népzenei monográfia kiváló összegzése annak a gazdag zenei anyagnak, amelyet egy erdélyi mezőségi magyar falu, Szék képvisel a néphagyományban. Az 1970-es évek elején, a táncházmozgalom kezdetén ez a gyönyörű, élő hagyományokkal rendelkező falu vált a városi táncházak mintájává. A „széki táncház” városi környezetben is életképesnek bizonyult. Itt újra lehetőség nyílt az emberi kapcsolatok, hagyományos értékeink és nemzeti identitásunk ápolására.

Virágvölgyi Márta könyve messze túlmutat egy széki primás, Dobos Károly egyszerű bemutatásán. Tekinthejtük a széki hangszeres zene egyik nagy összegző munkájának, hiszen az eddig megjelent Székkel foglalkozó tanulmányok és kották felhasználásával készült, és a hatalmas zenei repertoárt nagy részletességgel mutatja be. Ugyanakkor hiánypótló is, mert Dobos Károly dallamai ritkán bukkannak fel a tánczázi és koncert gyakorlatban. Miért? Szék másik ismert zenészegyéniése, Ádám István „Icsán” és fainak kiváló zenekara Bonchida fejlettebb zenei gyakorlatát szépen integrálta Szék hagyományos zenei kultúrájába. Az így kialakult karakteres és dinamikus hangzás valóban tökéletes és megnyerő, de szerencsére nem kizárólagos. Bár Szék az egyik leginkább kutatott falu Erdélyben, Virágvölgyi Márta jelen lejegyzései révén mégis teljesebb képet kaphatunk a széki hegedűjátékról. A jövő népzeneészeinek így már négy primás játéka alapján (Dobos Károly mellett Ádám István, Moldován György és Ferenczi Márton) nyílik lehetősége egy falu hangszeres zené-

jének elsajátítására. Kevés olyan ország van, amelynek egyetlen régiója ennyi kiváló muzsikussal büszkélkedhet.

Dobos Károlyt első hallásra inkább parasztprimásnak gondolnánk, talán játékanak nemes egyszerűsége és a zenéjében rejlő érzelm természetesen megnyilvánulása miatt. Vonózásának dinamikája hihetetlenül széles skálán mozog, így a lassúk lírai előadását vagy a férfitáncok kemény hangsúlyozását egyaránt jól megvalósítja. Játékstílusának elsajátítása után, a már korábban tanulmányozott primások játékaival összevetve, a hegedűsöknek lehetősége nyílik arra, hogy kialakítsák a saját egyéniségükhöz illő széki játékstílust. A díszítések és a vonózás összehasonlítása után megállapítható, hogy mely technikai vagy érzelmi elemek variálhatók szabadon, és melyeket köt a hagyomány törvénye. Dobos Károly hatalmas repertoárjának segítségével bővíthetjük a tánczenei folyamatokat, új dallamokkal és változatokkal gazdagíthatjuk dallamkészletünket, és bepillantást nyerhetünk a jeles napok és ünnepek világába.

A kiadvány részletes lejegyzéseinek eredeti felvételei a mellékelt mp3 CD-n hallgathatók meg. Nem minden felvételen állapíthatók meg teljes bizonyossággal a kötések és a vonóirányok, ilyen esetben gyakorlati tapasztalataink segítségével rekonstruáltuk a dallamot. Dobos Károly díszítőtechnikája tiszta és világos, több dallam megszólal egyszerűbb változatban is. Az egyszerű díszítéstehtől haladva az összetettebb változatokig, a szimmetrikusabb ritmusú sűrű tempóktól az aszimmetrikus lüktetésű széki magyarakig ezek a dallamok könnyen elsajátíthatók azok számára, akik az erdélyi zene tanulását a széki muzsikával kezdik.

Vizeli Balázs

Dobos Károly prímás, id. Ádám Sándor kontrás, Dobos János gordonos Vinczellér István lakos

...dalmán (Előtérben Vinczellér „Horgos” Istoán örömapa) – archív felvétel, Szék, Felszeg, 1965.

Dobos Károly – fotó: Korniss Péter

Lakodalmi kikérés – archív felvétel

Halmos Béla tiszteletére

Balról: Jánosi András, Pál István „Szalonna”, Vavrincez András, Karacs Gyula, Péter Tamás, Virágvölgyi Márta

A Táncház Napja alkalmából 2014. május 9-én, péntek délután avatták fel a mozgalom egyik alapítója, a tavaly elhunyt Halmos Béla tiszteletére állított emléktáblát a népzeneész egykori lakóhelyén, a budapesti Forint utcában.

Halmos Béla nevét mindenki emlegeti, aki az elmúlt negyven évben népzenevel foglalkozott. Nem csak muzsikált, hanem konferenciákat szervezett, kutatta a népzene és a táncházi kultúrát. Gyűjtemé-

nyét, lejegyzéseit jelenleg a Hagyományok Háza gondozza.

És hogy miért fontos annyira a táncház? Minden kornak megvolt a maga magyarázata erre, de napjainkban egyet biztosan állíthatunk, hogy hungarikum. Nincs még egy nép a földön, ahol ennyire sokszínű egy adott terület folklórja, ahol ennyi dal és ennyi táncrend maradt volna fent. Ebben pedig kimagasló szerepük volt azoknak, aki felismerték ezt a „kincset” és

annyira beleszerettek, hogy hivatásukként kezdték ápolni, kutatni és oktatni.

Halmos Béla közénk tartozik. Minden ma ismert népzeneész történetében elhangzik: „...és találkoztam Béla Bácsival, aki évekig foglalkozott velem...”. Ő az, aki muzsikált az első budapesti táncházban az Írók boltja mellett 1972-ben, és haláláig tanította a népzeneét a fiataloknak.

Küttel Dávid (kulturpart.hu)

Fotó: Turbék Dénés

Sebő Ferenc táncháznapi üzenete

Negyenkét évvel ezelőtt nagy esemény történt a magyar néptánc történetében: a színpadon már meghonosodott és megerősödött néptáncmozgalom hirtelen leszállt a földre, és a civil körökben kezdett sikert aratni. Ezzel visszaadta a benne hívó embereknek az önbizalmát, hogy az a hagyományos anyag, amit több évszázad generációi örökítettek át nekünk, nem idejétmúlt, nem múzeumba való, nemcsak tanulmányozni, vagy színpadra vinni lehet, hanem a mindennapi életünk része is tud lenni. Azt hiszem, ez egyfajta történelmi igazságtétel volt. A magyar kultúra megmutatta, hogy értékkel is lehet sikert aratni. Az az álom, amit Kodály Zoltán is egész életében vallott, hogy a néphagyomány az életünk részét kell képezze, és az értelmiség dolga, hogy ezt megvalósítsa, nálunk valóra vált.

Szerencsénk volt, hogy találkozhattunk még azokkal az emberekkel, akik a néphagyományt a génjeikben hordozták, akik még szüleiktől, nagyszüleiktől tanulták azt, és személyesen tudták átadni nekünk. Sokszor látom, hogy különböző versenyeken a verseny áldozatául esik maga az anyag: az előadó két percben akar érdekes lenni, mindjárt a legnagyobb hangot akarja megütni. Ez

már kezd nem hasonlítani arra, amit mi a parasztemberekől láttunk. Ők szépen építkezve, kulturáltan tudták kifejezni magukat ezen a nyelven. Minden korszakban hozzátették a magukét azok a generációk, akik épp használták, ám a szabályait, a szótárát és a kifejező eszközeit megőrizték.

Hagyományainkkal nemcsak a magyarság összetartozását sikerült demonstrálni és elősegíteni, hanem olyan európai nyelvezetet kaptunk, amely egész Európával köt össze bennünket. Egyedülálló táncházmozgalmunkkal, kutatóink immár 200 éves munkájával – amivel feltárták, kielemezték és mindenki számára elérhetővé tették ezt az anyagot – hozzá tudunk járulni az új, mindenki számára gyümölcsöző életet kínáló Európához.

A hagyomány továbbvitelének mai szakaszában kiemelkedően fontos, hogy ne tegyük tönkre azt. Ne essen áldozatul se a szereplési vágynak, se a pénzaházasásnak, se a feltűnősködésnek! Maradjon meg kiművelt és árnyalt nyelvezetnek, amilyennek kialakult, hogy ezen a nyelven tudjunk egymással társalkodni! Olyan állapotban kell továbbadnunk, ahogyan megkaptuk!

Minya báty' furujál

Az én gyermekkoromban furujáztak az emberek. Igaz, hogy inkább az idős emberek furujáztak, fiatal, legényember nem vette a kezébe ezt a hangszert, csak a pakulárok a mezőn.

Az emberek mikor hazajöttek a mezőről, kiültek a kékre meszelt tornácba, vagy a ház előtt kidőlt fára és a halk furujaszó bele-belemart az ember lelkébe. Egyiknek az elmúlt boldogságát juttatta eszébe, a másiknak a nem sikerült boldogságát. Még a vágyódó szerelmet is fel tudja idézni a furujaszó. A szerelmesek összebújva hallgatták.

- Én azt szeretném, ha Minya báty' egész éjjel furujálna, olyan jó mellette szunyókálni - mondja Sári.

- Én nem tudok elaludni amíg szól a furuja. Sírni lehet mellette, de mégis olyan jól esik. Minya báty', fújja ke' azt a furuját, a Jóisten áldja meg kedet! - kiáltott be az utcáról egy újdonsült menyecske.

Minya báty' csak furujálgat. Ott üldögél a kékre meszelt tornác fáján. Ha csárdás kell, fújja, vagy éppen a négyest. Most egy régi keszvest fúj, jól elnyújtva. Száll, száll a furujaszó. Az emberek nyugodtabbak, nincsenek lélekben úgy elhajszolva. Rádió nem szól, mert nincs, a televízióról bár még csak nem is hallottak. A politika? Az nagyuraknak való. Minya báty' csak fújja a furuját. Szép az idő, csendes nyári este van. A falu megszokott zaja már csendnek számít. A nádfedeles kicsi ház ablakába besüt a kerekképű holdvilág. Be-bedugja fejét a felhők közé, úgy tesz,

mintha a furujaszót kukucskálná. A tornáccal szemben a csűrúján egy bagoly rikobál. Enyhén török a csend. Kutyaugatás, egy marha elbőgi magát, egy-egy madár felrebben az udvaron levő szilvafán. A szomszédban a kutya orgonál, a szél meg-megrezzenti a virágos kiskertben a napraforgó kóréból csinált kis ajtót.

Minya báty' fia, most viszi ki a házból a sajtárt. A tornácban megáll és odasúgja:

- Édesapám, csak furujájjon ked', állatom én a marhákat.

Most ment ki tehenet fejni. A házból kiszól az asszony:

- Mindjárt kész a vacsora.

Az öreg Minya báty' csak fújja a szebbnél szebb dudákat. Nem is hallja, mit beszél az asszony.

A legény már megfejté a teheneket, siet befelé a tornácon keresztül.

- Idesapám, ez egy szép dud, fújja ke'!

A zsémbes feleség, aki nem nagyon szerette a furuját, mert csak időtöltésnek tekintette, kikiált:

- Legyen elég, kész a vacsora! Hallja, ke'?!!

A legény elmerengve ül az asztalnál és hallgatja a jóleső furujaszót. De igen forró még az a magyarólevés.

- Jüjjen ked' enni! - kiált ki újból a zsémbes feleség. Minya báty' csak furujál.

- Látod, fiam! Ez se nem hall, se nem lát, ha furujál.

Egészen közel megy az urához, jó hangosan kiáltja:

- Hallja, ke', kész a vacsora!

Minya báty' csak bólogat, de ki nem venné a szájából azt a furuját. 'Sze még nincsen egészen elfújva ez a dallam és ő ezt még végig kell fújja. Az öregasszony csak mind duruzsol, mond, hogy így van ez minden este:

- Vigan megyünk tönkre! Kérvényt kell benyújtani neki, hogy jöjjen már be.

A legény kezdi már szürcsölgetni a levest, de még forró. Minya báty' az ablakból nézi a fiát. Gondolta, amíg hül a leves, addig még furujál egy kis kurtát. Az asszony még nem ült le enni, úgy járkál a házban, mint az ördög. Közben elszúrta a tejet, vizet töltött egy fazékba melegedni. Úgy vágta be a mosót az edénybe, hogy a víz kilöccsent. Ott serceg a plattenen, de már folyik is le a kékre meszelt túszejen. Most még mérgesebb lett.

- Ez is csak ked'ért volt! Jüjjen kend egyszer már enni!

Úgy kiabált, hogy még csengett bele a ház.

Megszólalt a legény:

- Mire való úgy kiabálni? Hagyja ke', amíg jól esik neki addig furujázzon.

Vége besietett Miny báty' is. Már szentül tudta, hogy a felesége nem állja meg szó nélkül.

- Fiam, neked legyen több eszed, ne furujálj! Ne töltsd a drága időt semmiségekkel. Az idő pénz! - fenyegette meg tréfásan a fiát.

A jókedvű Minya báty' kacagva ült le az asztalhoz, nyugodtan nyúlt a kalán után, a fiára nézett és csak annyit mondott:

- Ez a hideg élet!

De az asszony még mind mondja a magáét: egyszer összetöri azt a furuját, és akkor vége lesz! A legény hol a mérges anyjára néz, hol az apjára. Nem mer szólni, de titokban ő is a furuja mellett van.

- Hallgass már el, te külelkű asszony amíg eszek! - egészen halkán mondja, de már nem kacag. - Az ember csak ég és nem él - mondta, és a fiára nézett.

- Mi a fene?! - szólalt meg újból az asszony. - Csak hallgasson ked'! Nem él, nem él! Mind azt hajtogatja - mondta és lecsapja a kalánt az asztalra.

- Édesanyám, hallgassanak már el! - szolt a legény.

- Én? Én hallgassak? Én dolgozom, amég apád furujál!

- Dolgozz, asszony! Az urad sírva kacag, kacagva furujázzat.

- Anyám! Apám csak esténként furujázzik.

- Hallgass már el, te külelkű asszony!

- Apám, hallgasson ked' el!

A fehéringes legény megette a tányér levest. Az asszony is félig kiette a veszekedés mellett, de az ember hozzá sem nyúlt. Letette a kanalat. Hiába kérlelte a fia, hogy: egyék édesapám! Minya báty' kiment a tornácra, sírva, kacagva furujázzatott. Úgy szerette volna, ha csak egyetlen este kiül a felesége oda mellé, a vállára hajtotta volna a fejét, vagy a kezét a térdére tette volna, s így szótlanul üldögélne. Csak egyszer mondta volna bár: szépen szól a furuja!

A muzsika, legyen az furuja vagy bármilyen hangszer, az mind a lélekhez szól. A csalódott szívekhez kiált, még vén korokban is.

Minya báty' csak ott üldögél a tornácba' esténként és furujál.

Kocsis Rózsi
(1998. március 2.)

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János
Illusztráció: Juhos Kiss Sándor

TÁNCESZTEK A KARMELITA UDVARBAN

Szabadtéri előadások

2014. július 21. – augusztus 15.

Rossz idő esetén az előadások a Nemzeti Táncszínház Színháztermében lesznek megtartva

július 21. hétfő

Berkshire Ifjúsági Szimfonikus Zenekar
Angol szimfonikus diákzenekar 90 perces koncertje
A belépés ingyenes

július 24., 31. csütörtök, 20.30

Oblivion

Félédes Feledés... - tango show
Momentango Tango Company
Az előadás után tánctanítás

július 25. péntek, 20.30

TálaMantra - indiai táncképek
Sivasakti Kalánanda Táncszínház

július 29. kedd, 20.30

Csárdás! – A Kelet Tangója
Honvéd Táncszínház
Az előadás után tánccház

július 30. szerda 20.30

augusztus 7. csütörtök, 20.30

Flamenco Évszakok

I. rész: Tavas

Lippai Andrea és társulata,
a FlamenCorazonArte Táncszínház
Az előadás után tánctanítás

augusztus 1. péntek, 20.30

Mur mur de la Méditerranée / Bolero
Budapest Táncszínház

augusztus 5. kedd, 20.30

Élő Martin Archivum

Kalotaszeg

Honvéd Táncszínház

Az előadás után tánccház

augusztus 6., 13. szerda, 20.30

Prozódia

Feledi János - Feledi Project - Trio a la Kodály

augusztus 8. péntek, 20.30

augusztus 14. csütörtök, 20.30

A Magyar Falu

Fitos Dezső Társulat

Az előadás után tánccház

augusztus 12. kedd, 20.30

augusztus 15. péntek, 20.30

Rouge

Botafogo Táncegyüttes

Az előadás után tánctanítás

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

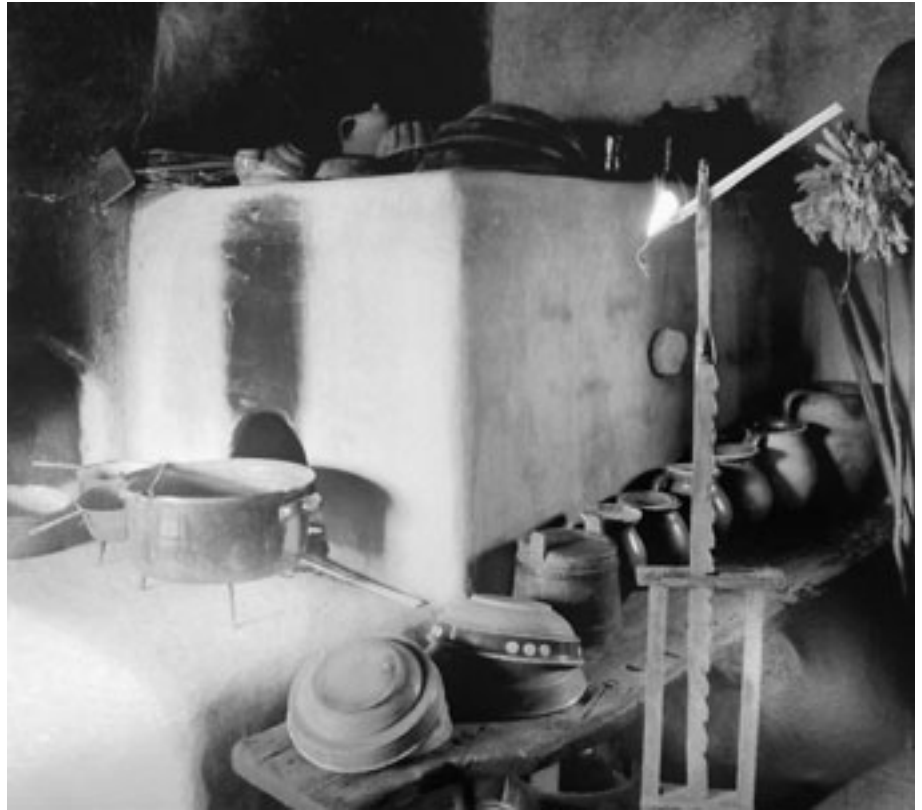
Göcseji históriák és ételek

Nemrég a könyvtárban akadtam rá Miszori József fenti című könyvére [Mészi Fotó Kiadó, Zalaegerszeg, 2007], amely nevezetes, de talán még mindig kevésbé ismert kistájunkra, Göcsejbe invitál néprajzi, kultúrtörténeti, gasztronómiai kalandozásra. A szakács szerző szülőföldje hagyományainak továbbéltetését szeretné elősegíteni a három évtized alatt összegyűjtött, eredeti és részben korszerűsített receptek közreadásával. Kíváncsian lapoztam bele, s úgy gondoltam, érdemes arra, hogy az olvasóinkkal megosszak belőle ezt-azt.

Göcsej elsősorban történeti-néprajzi fogalom. Zala megye Délnyugati részén, a Zala folyó, a Kerka és a Válicka patakok völgye között az Őrség, a Hegyhát és Hetés szomszédságában terül el. Göcsej mint tájnév 1769-től ismert, eredete a mai napig vitatott. Gönczi Ferenc, a tájegység leghíresebb kutatója több vélekedést sorol fel. Elveti a karinthisi *Gottschei* helynévből, az ide járó német borkereskedők *Gott schei!* (Isten hozott!) felkiáltásából való eredeztetést, amit a göcseji rossz utakra érve hallattak volna a naiv népi etimológia szerint. Valószínűbbnek véli a vízjárások által felszabdalt dombvidék jellemzésére itt használt megjelölés-ként a „göcsörtös”, „görcsös” jelzőkből a régies „aj-ej” képzővel való kialakulást. A gidres-gödrös helyet egyébként a tájnyelv most is „göcsejesnek” nevezi. Fölvetődött az az elképzelés is, hogy az *erdő* szóból keletkezett Erdély mintájára alakult a *göcs*-ből Göcsej, ami dombon túlit jelentene. Vámbéri Ármín a nevet a nomád vándort jelentő török *göce* szóból eredezteti, ami az itt határórként élők egykori nomád életmódjára utalhat.

Göcsej területe mély völgyekkel tagolt, agyagos talajú, szubalpin éghajlatú, erdővel (főként fenyvesekkel) borított. A korai Árpád-korban határórvidekeink közé tartozott, erre vezethetők vissza a népi kultúrában fellelhető székely-göcseji párhuzamosságok, mint például a nyelvjárás, a regölés, vagy a haranglábak építési technikája. A középkorban jelentős nemesi-kisnemesi népessége alakult ki. A hódoltság idején Kanizsa várának elestével ezt a területet is veszélyeztette a török. A reformáció során reformátussá lett lakosság jobbgáyi rétegeit a XVIII. században rekatolizálták, de a nemesi-kisnemesi kálvinista egyházközösségek még a szomszédos tájak protestánsai számára is támaszul szolgáltak. A földrajzi, természeti adottságok a legutóbbi időkig erősen befolyásolták a lakosság életmódját. A sovány, terméketlen, könnyen vize nyőssé váló, rossz adottságú talajokon archaikus jellegű szántógazdálkodást folytattak, s a táj néhány régies növénykultúra (pl. köles, hajdina) reliktumterületévé vált. Egykor jelentős szőlészete európai viszonylatban is egyedülállóan régies jelleget őrzött meg. Állattartásban szubalpin jellegű vonások bukkannak fel. A nagytáji és szomszédnépi környezethez hasonlóan sajátos apró településcsoportok, szegkek alakultak ki jellegzetes zárt udvarú beépítéssel (kerített ház). Népének társadalmi szerkezete, jogszokásai, szellemi műveltsége hasonlóképpen archaikus, konzervatív vonásokban gazdag.

A göcseji konyha a táji adottságok és az évszázados elzárttság miatt sajátos jegyeket mutat az általános magyar jellegzetességek mellett. Például a máshol megszokott rántás helyett itt régen szárazon pirított liszttel sűrítettek, tejfölös habarás helyett pedig aludttej-jel, savóval dúsították az ételeket. Fűszerhasználatában konzervatív,

szinte csak a kertben és a mezőn termő fűszernövényeket, tárkonyt, bazsalikomot, petrezselymet, borsfűvet, kaprot használ, az erős íze- ket, akárcsak a túlzott sózást nem kedveli. Édesítésre sokáig csak mézet használtak, a cukor drága luxuscikknek számított. Az erdők- től-mezőktől szabdalt vidék kitűnő gombászó terület, ahonnan a vargánya több változata, a fenyőalja, a csiperke és a galambica frissen és szárított formában is gyakran került az ételekbe. Göcsej vadászható vadakban is gazdag, s régebben, mikor még nagyobb volt a szabadság e téren, előszeretettel vittek haza apróvadakat, hogy a gazdasszony ízletes fogásokat készítsen belőlük.

Általában elmondható a vidékről, hogy népességének többsége elég nagy szegénységben élt, ennek megfelelően a táplálkozása sem volt fényűző. A szegény ember legfontosabb étele a savanyú krumplileves, a savóval készült káposztaleves, az öntött laska, a kukoricából, krumpliból, hajdinából és kölesből készült kásafélék, gánicák, prószakák voltak. A vidéken nem termelt meg a búza, ezért tiszta búzalisztból nemigen készült kenyér, annál inkább rozs- ból, amit gyakran kukoricával kevertek. A nagyon szegényeknek erre sem tellett, így kényszerűségből lenbugából, örölt zab- és hajdina- pelyvából, szőlőtörkölyből, só nélkül sütöttek kenyeret. „Enné e világon nem vót köservesebb kenyír” – idézi a szerző az öregeket, akik ilyenén nőttek fel. A kenyér tisztelete nagyon sokáig elevenen élt. A kenyérsütést a kováskészítéstől a megszegésig számos rituális-mágikus mozzanat kísérte. A kenyérré, megszegése előtt még a reformátusok is keresztet rajzoltak a késsel, s a lehullott morzsákat is felszedték.

Az étkezés rendje az évszaktól függött. Szent Mihály naptól Szent György napjáig naponta kétszer-háromszor, mezőgazdasági dologidőben négyszer-öttször ettek. A nagy munkák idején, például aratáskor igyekeztek minél tartalmasabb ételeket fogyasztani, hogy bírják a fizikai megterhelést. A babba, káposztába ilyenkor *akadék* (húsféleség, füstölt hús) is került. A disznóhús frissen csak télen, disznóvágást követően került az asztalra, a legnagyobb részét tartósították, elsősorban füstöléssel, így gabonahordásig kitartott.

A szeged vidékén reggel az első tál étel savanyú répa vagy káposzta volt, amelyhez valamilyen lisztes fogást adtak, hogy jóllakjanak. Nyáron délben is főztek, ilyenkor jött el a közkedvelt levesek fogyasztásának ideje. Míndig az éppen rendelkezésre álló alapanyagokból, gombákból és a kertben termelt friss zöldségekből készült. A leves után tésztaféléket, barátfülét, gombócot, kalácsot ettek. Húsleves és pecsenye csak az ünnepeken, illetve vasárnap került az asztalra, akárcsak a pálinka vagy a bor, amelyek már nótaszóval való mulatozásra is alkalmat teremtettek.

A legjellegzetesebb göcseji ételről, a *dödléről* sorozatunk egy korábbi részében [folkMAGazin 2013/2] már részletesen beszámoltunk. Ugyancsak volt már szó a baboskáposztáról [2012/2], amelynek korábban egy böjtös változatát közöltük. Többször is említettük a prószakát, a kalácsok kapcsán [2011/6] pedig megemlékeztünk a göcseji *fumuról* is. Az alábbiakban olyan göcseji ételek leírása következik, amelyek még nem, vagy ebben a formájukban nem szerepeltek a rovatban.

Említettük, hogy a levesek a göcseji ember legfőbb táplálékát képezték. Jellemzőek voltak az egyszerű levesek, vagyis „egy ételbe mindent nem főznek bele, mit készítenének holnap, ha ma mindent egybe gyömöszölnek”. Nem volt éles elkülönülés főzelék és leves között, az csupán a lé és a beleváló alapanyag arányától függött. A régi főzelékek, akárcsak a levesek, leginkább egyféle alapanyagból készültek. Elterjedtek voltak a kásalevesek, amelyeket hajdinából, kölesből, később rizsből készítettek úgy, hogy sós vízben megfőzték, majd sűrítették.

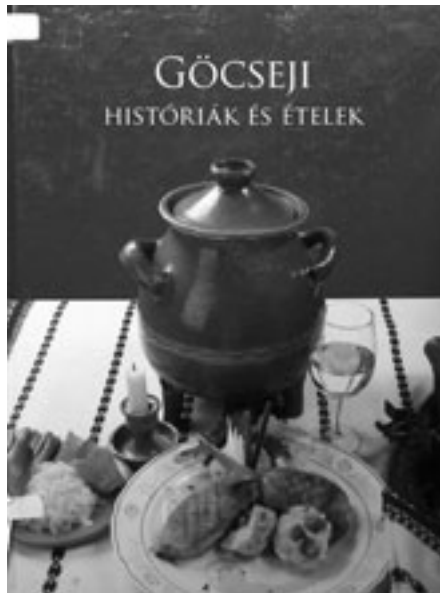
Hajdinakása leves

Hozzávalók: 1 csésze hajdina, 1 evőkanál zsír, 1 evőkanál liszt, csipetnyi pirospaprika, só, két gerezd fokhagyma, 1 csokor zöldpetrezselyem.

Elkészítés: A megmosott hajdinát sós vízben megfőzzük, az esetleg elfőtt levét pótoljuk. A zsírból, amelyet helyettesíthetünk étolajjal, és a lisztből rántást készítünk, beleszórjuk a paprikát és elkeverve a leveshez adjuk. Ízesíthetjük fokhagymával, borssal, összevágott petrezselyemmel. Gazdagíthatjuk különféle zöldségekkel, füstölthússal is. A köleskása- és rizskásaleves hasonlóan készült.

*

*

Szintén gyakran készültek a göcseji konyhán tésztalevések, amelyek alapanyagául a (vízzel hígított) tej szolgált, s ehhez adták a különféle, elsősorban gyúrt tésztából készített levesbetéteket. A liszttel, tojással és/vagy vízzel készült levesbe való tésztáknak sokféle változatát ismerték: a keményre gyúrt tésztát reszelték, csipkedték, metélték, a lágy tésztát csurgatták, vagy vágódeszkáról, kanálról galuskát szaggattak belőle. Az ún. *bugyaleveshez* a gyúrt tésztát gyűszűvel kiszaggatták, majd zsírban megpirították, így adták a levesbe (ez a mai levesgyöngy népi megfelelője).

Régi levese a göcseji szegényembernek a *turuleves*, amelynek számos helyi elnevezése ismert: *kudari*, *gudari*, *csőrileves*, egyes helyeken *kaszásleves*.

*

Túróleves

A levesnek többféle készítési módja ismert, lássunk ezek közül néhányat!

1. Az aludttejet sóval felforralják, így a megtúrósodik. A túró lemerik a savóról, amelyet tejes vagy tejfölös habarással sűrítenek és a végén a túró visszarakják. Íze kissé savanykás, ezért mézzel vagy cukorral édesítve a gyerekek jobban megeszik.

2. Gazdagabb változata tejföllel behabart édes tejből készül, amelybe a végén túró tesznek.

3. Szegényebb vidékeken a forró sós vizet habarták be tejföllel és sovány túró adtak hozzá.

A kezdők kedvéért a habarás menete: egy fél csészényi tejfölt vagy aludttejet egy kanál liszttel csomómentesre keverünk és a leveshez adjuk, majd egyet forralunk rajta és kész.

*

Göcsej egyik legnevezetesebb ételle a baboskáposzta. „Hogy mikor, ki készítette először, ki tudja? Talán egy kísérletező menyecske vagy egy spórolós gazdasszony öntötte össze az előző napi babfőzeléket a friss káposztával, emberfia ezt már meg nem mondja, de ami tény az tény, feleséges étel, annyi szent” – írja a szerző erről a tényleg felséges, nagyon laktató és egyáltalán nem könnyű ételről, amit egyik zalai terpmunkánk alkalmával a fürhenci szőlőhegyen magam is kóstoltam Horváth Gyula néprajzos kollégánk édesanyjának jóvoltából.

*

Baboskáposzta

Hozzávalók: két marék savanyú káposzta, egy csésze tarkabab, két kanál zsír, 1 nagy fej vöröshagyma, 2-3 gerezd fokhagyma, késhegynyi fűszerpaprika, babérlevél, só, bors, 30-40 dkg füstölt csülök, két kanál liszt, friss tárkony.

Elkészítés: Az előző este megtisztított és hideg vízbe áztatott babot a szintén kiáztatott, kockákra vágott füstölt csülköt (csontjával együtt) és a babérlevelet hideg vízben feltesszük főni. Egy másik, nagyobb edényben egy kanál zsírban apróra vágott vöröshagymát üvegesre dinsztelünk, megszórjuk paprikával, és a káposztát hozzáadva, rövid lében megpároljuk, borssal, tárkonyal ízesítjük. Amint a bab és a káposzta megfőtt, egy serpenyő-

ben egy kanál zsírban zsemleszínűre pirítjuk a lisztet, hozzáadjuk a fokhagymát és a káposztához keverjük a babbal, csülökkel együtt. Az egészet jól összerottyantjuk, és már hívhatjuk is az asztalhoz a lehetőleg éhes társaságot.

*

Mínt hogy a göcseji gazdasszony maga is részt vett a mezei munkákban, kevés ideje maradt a hosszadalmas, időrabló ételek elkészítésére, ezért gyakran választotta a gyorsan és frissen elkészíthető tésztaételeket. A mai rohanó világunkban is jól jönnek ezek az ötletek, ha gyorsan kell valami egyszerűt és mégis különlegeset az asztalra varázsolni.

*

Különféle tésztaételek egyfajta gyúrt tésztából

50 dkg lisztből 1 tojással, sóval, kevés vízzel tésztát gyúrunk, cipóvá formáljuk és néhány percet pihentetjük. Ebből készül a két következő étel. Ha már jól begyakoroltuk a készítésüket, természetesen nyugodtan kísérletezhetünk egyéb hagyományos vagy újszerű, édes vagy sós feltétekkel, mint mák, dió, lekvár, serpenyős zöldségek, gomba, sőt különböző spagettiszószok(!). Mind ez a búzagánicára is igaz.

Gombuca

A tésztát ujjnyi vastagságúra kinyújtjuk, dió nagyságú gombócokat formálunk és sós vízben kifőzzük, kizsírozott tepsibe szedjük, túróval megszórjuk, tejjel meglocsoljuk. Másik változat szerint a frissen kifőtt gombócokat zsírban pirított vöröshagymával keverjük el és tejjel tálaljuk.

Ortaházai öntött laska

A tésztát vékonyra nyújtjuk és nagyobb darabokat vágunk belőle. Régen a tűzhely platniján mindkét oldalát megsütötték, mi a sütőlemezen laponként süthetjük a sütőben vagy öntöttvas serpenyőben a tűzhelyen is készíthetjük. Ettől függ, hogy mekkora lapokat vágunk. A száraz lapokat összetörjük, mint a lebbentésztát, forró sós vízzel leforrázzuk, megrázogatjuk, vigyázva, hogy a tészta el ne ázzon, leszűrjük, majd zsírban pirított vöröshagymával elkeverjük és forrón tálaljuk. Egy kis tejjel biztosan nem árt neki.

Búzagánica tepertővel

1 csésze lisztet, 1 csésze búzadarát összekeverünk és teflonserpenyőben szárazon zsemleszínűre megpirítjuk, 5-6 dl nagyon forró sós vízzel leforrázzuk, jól összedolgozzuk, majd zsírral meglocsolva kanállal kiszaggatjuk és frissen kisütött apró tepertővel elkeverjük. Salátával kínáljuk.

*

A göcsejiek a kelt tésztáknak is sokféle változatát készítették, amelyek közül talán leghíresebb a keresztelői *paszitára* (lakomára) ké-

szített figurális kalács, a *fumu*. Ezzel ajándékozták meg a keresztcsülök az újdonsült szülőket. A kalácsot gyakran az újszülött nemével ellentétes, félreérthetetlen formai jegyekkel díszítették.

*

Fumu

2 kg átszitált lisztet 6 dkg langyos, cukros tejben felfuttatott élesztővel, csipetnyi sóval, 6-7 kanál étolajjal összedagasztunk (míg a tészta a kezünktől el nem válik, ez kb. fél óra!), meleg helyen egy órán át kelesztjük. Ha a kalácsészta már jól megkelt, egy kisebb darabot félreteszünk a díszítéshez, s a tésztát három részre osztjuk. A három részből három cipót formálunk, s ismét kelesztjük egy fél órát. Ezután vékonyan kinyújtjuk és az egyik lapot dióval, a másikat mákkal, a harmadikat aszalt gyümölcs-csel megszórva külön-külön felcsavarjuk, majd a három kalácsrudat egyik végükön összefogva megfonjuk. A félretett tésztából elkészítjük a dekorációt. Olajjal megkenve lassú tűzön, kemencében sütjük. Persze, ha nincs kemencénk, akkor is készíthetünk ilyen kalácsot, lehetőleg légkeveréses villanysütőben. Az sem baj, ha csak gázsütőnk van, lényeg, hogy a sütő aljára mindenképpen tegyünk egy kis edényben vizet. Az így keletkező forró gőz megakadályozza a kalács kiszáradását, így finom puha lesz a végeredmény.

*

Göcseji gasztronómiai kalandozásunk csupán ízelítő volt. Mindenkinek csak azt ajánlhatom, hogy látogasson el a helyszínre, ahol eredetiben megkóstolhatja a hagyományos ízeket, s egyúttal személyesen megtapasztalhatja e táj különleges varázsát.

Juhász Katalin

Táncművészetünk lapjai

Negyedszer indul útjára a Táncművészet, Magyarország egyetlen és egyben legrégebbi táncszakmai folyóirata, amely a műfajt a lehető legszélesebb keretek közt követi nyomon. Zaklatott történetét jól illusztrálja, hogy eddigi negyvenegy évfolyama több mint hat évtized alatt látott napvilágot.

Az 1949–50-ben néhány számmal megjelent Táncoló Nép után a Táncművészet első száma 1951 szeptemberében került az olvasók kezébe. Felelős szerkesztője az egykor mozdulatművész Ortutay Zsuzsa lett. A korabeli ideológiai elvárásoknak is megfelelni kívánó lap 1956 októberéig minden hónapban megjelent. Tartalmában törekedett a változatosságra, a kritikákon és tudósításokon túl interjúkkal, olykor tudományos igényű közleményekkel kísérte figyelemmel a hazai táncszakma fejlődését.

A lap kiadása 1956 novemberétől szünetelt, újraindulására egészen 1976 szeptemberéig kellett várni. A néptánckutató Maác László főszerkesztőként nemcsak azzal végzett úttörő munkát, hogy az akkora már konszolidálódott hazai sajtóéletben helyet szorított az ismét önálló Táncművészetnek, hanem azzal is, hogy 1990-ig terjedő vezetői periódusa alatt máig meghatározó jelentőségű tánckritikus és szakíró generációt nevelt ki.

A politikai rendszerváltozás megszüntette az állami kiadói háttérrel, mindez egybe-

esett Maác László nyugdíjba vonulásával. A folyóirat kiadását magánalapítvány vette át, a főszerkesztői posztot Kaán Zsuzsa táncörténész foglalta el. Az általa szerkesztett első, 1991. márciusi számban felvázolta – nyugati mintákon alapuló – elképzeléseit a lap tematikájának lehető legszélesebb körű értelmezésére, a tudományos igényű szaklap és a bulvárlap szintézisére, szponzorok és hirdetőik bevonási szándékával. A harmadik korszakát kezdő Táncművészet anyagi

nehézségei ellenére sikeresen dokumentálta a hazai táncélet eseményeit és törekedett a korábban kevés nyilvánosságot kapó műfajok és az amatőr mozgalom eseményeinek bemutatására is. Bár a hazai táncélet legjelentősebb képviselői a lapot mindig biztosították szakmai támogatásukról, az ezredforduló után a főszerkesztő lényegében egyedül harcolt a lap gazdasági fennmaradásáért. Többet kellett és lehetett volna segítenünk...

Kaán Zsuzsa 2010-ben elhunyt. Erőfeszítéseinek kései, bár méltó elismeréseként a Magyar Táncművészek Szövetségének Elnöksége 2014. április 29-én, a Tánc Világnapja alkalmából posztumusz Életműdíjjal tüntette ki őt, táncörténészi és lapszerkesztői tevékenységért.

A Táncművészet a 2010/4. számmal ismét álomba szenderült. A lapalapítói és kiadói jogok átvételét követően a Noverre Táncművészeti Alapítvány 2013-ban kezdte meg az előkészületeket az újraindításra. Szervezési okokból a folyóirat kiadását végül a Honvéd Együttes vállalta, és arra törekszik, hogy önálló szerkesztőséggel, a hazai táncársulatok, szakmai szervezetek és a kulturális kormányzat partneri támogatásával biztosítsa a nagy múltú lap továbbélését.

Megjelent hát erőfeszítéseink első eredménye, a XLII. évfolyam 1. száma. Fogadják és olvassák szeretettel!

Bolvári-Takács Gábor lapigazgató

MAGYAR NEMZETI TÁNCGYÜTTES

A Honvéd Együttes – Magyarország legrégebbi, 1949-ben alakult művészegegyüttese – több tagozatú művészeti intézmény. Részei: a Honvéd Táncszínház, valamint a Honvéd Férfikar.

Az alapító és fenntartó Emberi Erőforrások Minisztériuma jóváhagyásával a Honvéd Táncszínház elnevezése 2014. július 1-jétől Magyar Nemzeti Táncgegyüttesre változik.

Az új név jól kifejezi a Társulat hazai, európai és tengeren túli küldetését, a Kárpát-medencei magyar néptánckincs megismertetéséért és népszerűsítéséért végzett felelősségteljes és professzionális munkáját. Az új név külföldön egyértelműen azonosítható és idegen nyelvekre pontosan lefordítható megnevezést nyújt, valamint hagyománytiszteltől vezérelve őrzi a Honvéd Táncszínház és a korábban beolvadt Budapest Táncgegyüttes örökségét.

A névváltozás bejelentését követő átmeneti időszakban a Társulat az alábbi elnevezéssel lép a közönség elé: Magyar Nemzeti Táncgegyüttes – Budapest (a Honvéd Táncszínház és a Budapest Táncgegyüttes jogutóda); művészeti vezető: Zsuráfszky Zoltán Kossuth-díjas, kiváló művész.

A névváltozás részletes indoklása:

A Honvéd Együttes 2001 óta a kulturális tárca fennhatósága alatt működő, nemzeti minősítésű művészeti intézmény. A hazai és nem-

zetközi kommunikációban egyre többször okoz zavart a „Honvéd” cégnév használata, amelyet rendszerint katonai jellegű szervezettel azonosítanak. Az új név lehetővé teszi a Táncgegyüttes önálló arculatának megteremtését, miközben a társulatot fenntartó Honvéd Együttes Művészeti Nkft. elnevezése nem változik. Ez a forma a hazai táncéletben nem egyedülálló, így működik a Hagyományok Háza keretében a Magyar Állami Népi Együttes, vagy a Magyar Állami Operaház keretében a Magyar Nemzeti Balett.

Az 1958-ban alapított Budapest Táncgegyüttes 2001-ben elvesztette önállóságát és a Honvéd Együttes kara lett. 2007-ben a fenntartó a Budapest Táncgegyüttes formai különállását is megszüntette és beolvastotta a Honvéd Táncszínházba. Az új név utal mindkét jogelőd társulatra, kifejezve ezzel a felvállalt közös örökséget.

A Honvéd Táncszínház küldetését, tevékenységét és szellemiségét 1983–2006 között Novák Ferenc neve fémjelzte. A Budapest Táncgegyüttes 1991–2007 között Zsuráfszky Zoltán vezetésével működött, aki 2007-től az összevont Honvéd Táncszínházat irányította. Az új név lehetőséget nyújt a korábbi társulatok és vezetőik egyértelmű azonosítására, egyúttal jelzi a 2012 óta Zsuráfszky Zoltán művészeti vezetésével működő Honvéd Együttes megújulási törekvéseit.

Az elnevezés változik, a minőség marad.

Meglehetősen elfogult előszó

Írta: Sándor Klára

Félig-meddig véletlenül kerültem kapcsolatba a székely írással.

Minden bizonnyal egy szeptemberi péntek délutánon történt, az órák után, a „beszélgetős sávban”, amikor az adott szemeszterben esedékes szemináriumi dolgozatunk témáját volt szokás egyeztetni. Negyedéves voltam, addigra már minden tanárom tudta, hogy a szakdolgozatomat majd a honfoglalás előtti török-magyar kapcsolatokról akarom írni – hiszen eleve ezért kezdtem altajisztikát tanulni a szegedi egyetemen. Erre készültem az előző három évben, ehhez igazodott fél éves dolgozataim zöme – a fél évente írt „szemináriumi dolgozat” afféle hallgatói kis tanulmányocska volt, fölkészülés a későbbi kutatói létre: önálló munkára épült, rendes irodalomjegyzékkel, jegyzetekkel, miegymással, kellett valami kis önálló kutatási eredményt is tartalmaznia, bármilyen aprócskát. Természetesen a tanszék vezetője, Róna-Tas András is pontosan tudta, mit tervezek szakdolgozati témának, éppen ezért, amikor azon a szeptemberi délutánon azt kérdezte tőlem, nem érdekelne-e ebben a fél évben a „székely rovásírás”, némiképpen meglepődtem. Mert hát a negyedik év elején már illett elkezdni a szakdolgozatot, legalábbis az előkészítést, és nem akartam időt vesztegetni, olyan témákra meg pláne, amikről fogalmam sem volt.

Márpedig fogalmam sem volt, mi az a „székely rovásírás” – reguláris tanulmányainkban azért nem esett szó róla, mert mi ótörök, esetleg középtörök szövegekkel foglalkoztunk, a székely írással pedig magyar szavakat írtak le. Így aztán arra sem tudtam azonnal válaszolni, hogy érdekelne-e. De elsőre nem hangzott rosszul. Minthogy az „etimológiai gyakorlatok” című tárgyon rég túl voltunk – demonstrátorként éppen negyedévtől már tanítottam is –, és különben is, gimnazista koromtól kezdve mások számára érthetetlen szenvedéllyel vonzódtam a szavak eredetének és történetének megismeréséhez, azt természetesen tud-

tam, hogy a *betű, ír és szám* szó a magyarba a honfoglalás előtt, török nyelvből került – így első gondolatom ez volt: csak nem a székely írás ősenek átvételével együtt? A furcsán kinéző betűkhöz bármelyik orientalista-tanonc gyorsan hozzászokik, mi is olvastunk már addigra mindenféle – manicheus, ujjur, arab – írásos szöveget, és persze az orhoni feliratokkal kezdtük. Ráadásul előző évben volt egy nagyon izgalmas óránk – ha az etimológiákkal ápoltsá bensőséges kapcsolat után ez még meglepné a kedves Olvasót, elárulom, hogy a török összehasonlító hangtörténetért is odavoltam, tehát sajátos magándefinícióm van az „izgalmas”-ra –, na tehát egy kifejezetten izgalmas szemináriumon végigkövettük azokat a módszertani lépéseket, ahogyan Róna-Tas tanár úr az avar korból származó, számos jelet tartalmazó nagyszentmiklósi kincs és a frissen talált, szintén avar kori szarvasi tűtartó feliratait próbálta megfejteni. Mindent összevetve egész reménytelinek látszott az ismeretlen téma, így aztán valami olyasmit válaszoltam, hogy „jó, megnézem”, és nem különösebben hosszú beszélgetés után átsétáltunk a szomszéd szobába, a könyvtárba.

A szegedi Altajisztikai Tanszék könyvtárának alapja Németh Gyula hagyaték könyvtára volt. „Gyula bácsi” fényképe kint lógott a falon, nemcsak írásait ismertük, hanem számos anekdotát hallottunk róla – Németh Gyula 1918-tól 1965-ig volt az ELTE Török Tanszékének egyetemi tanára, a nyolcvanas években kevés olyan turkológus volt, akit ne tanított volna. 1976-ban halt meg, gazdag életművet hátrahagyva. Könyvtárát 1978-ban a szegedi egyetem vásárolta meg, és az akkor már négy éve altajisztika szakos képzést folytató Altajisztikai Tanszéki Csoportnál (később tanszékénél) helyezte el – az új egyetemi könyvtár megépültével annak Keleti Különgyűjteményébe került. Mi viszont még benne nőttünk föl: nagy áldás volt, hogy egy nemzetközi hírű gyűjtemény vett körül, a négy és fél ezer kötetet kívül mintegy ötezer különnyomattal. Különösen ez utóbbiakért és a régebbi kiadású munkákért voltunk hálásak, ezekhez más könyvtárakban lehetetlen

volt hozzájutni, de ettől függetlenül is jó volt kézbe venni, lapozgatni a régi könyveket. Óráinkat a könyvtárszobában tartották, és ugyanott készültünk, olvastunk, általában a többi egyetemi óránk közötti szünetekben is oda mentünk tanulni, vagy egyszerűen csak beszélgetni, teázni. Szóval meghitt viszonyban voltunk Gyula bácsi könyveivel.

A szürke, márványmintás kartonnal átkötött, nagy alakú kötet a táblától balra, alulról a második polcon volt, a különlenyomatok fölött. Tanár Úr ezt ajánlotta első, tájékozódó olvasmánynak a székelyek írásáról.

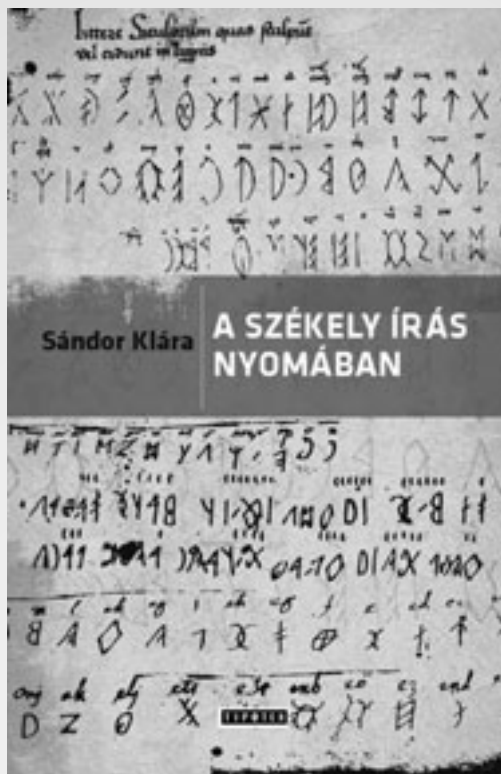
Az ismerkedés a ma már kis sé nehézkesnek tűnő tudományos prózastílus és a tömény tartalom ellenére is jól sikerült: Sebestyén Gyula könyve, *A magyar rovásírás hiteles emlékei* elvarázsolta. Krónikák részleteit, humanisták tudós leveleit, hamisítók leleplezett szélhámosságait ismertem meg, és kiderült, hogy a székely írásnak csaknem minden emléke kalandos történetű. Az egyiket állítólag az a lovász írta, akit Vad Szelim szultán tartott fogva éveket, a magyar követség többi tagjával együtt. Egy másik papírra másolva fennmaradt ugyan, de nem tudjuk, melyik csíki falu templomában volt eredetileg, a harmadik könyvnek készült, de nem derült ki, nyomdába került-e valaha, szerzőjéről gyakorlatilag semmit nem tudunk, a negyediket egy olasz gróf másolta le és küldte Bolognába, mikor Thököly ellen harcolt Erdélyben... Miért nincsenek korábbi emlékek, és miért csak a székelyek használták ezt az írást? Hogyan és mikor került hozzájuk, vannak-e további, fölfedezetlen emlékei, a már ismertek megvannak-e még eredeti helyükön? Izgalmas kérdések, megoldandó problémák tömkelege bontakozott ki – jóformán csak az.

A következő pénteken igennel válaszoltam.

*

És ezzel lavinát zúdítottam a nyakamba. Kutatói pályámon csaknem minden vonatkozásban a székely írás volt az „első”, annak ellenére, hogy soha nem volt kizárólagosan ez a kutatási területem. Előbb tudományos diákköri dolgozatot és szakdolgozatot készítettem ebből a témából, majd egyetemi doktori értekezést, kandidátusi disszertációm a Bolognai Rovásleírásról 1991-ben megjelent – első – könyvem lett. A székely írásról tartottam első előadásomat a Kőrösi Csoma Társaság Szegedi Tagozatában, erről beszéltem életem első magyar és első nemzetközi konferenciáján, ebből született első magyar és első angol nyelvű publikációm, ehhez kötődik az első konferencia, amelyet szerveztem, és az első kötet, amelyet szerkesztettem. Életem első tévészerelése is a székely íráshoz kapcsolódott, a tudományos ismeretterjesztést is ezzel kezdtem.

A kutatói pálya megszokott feladatainak teljesítésénél persze jóval többet jelent a székely írással való foglalkozás. Jelenti a „varázslatos”, „vadregényes” és „elbűvölő” Székelyföld bejárását, nem is egyszer – a jelzőket azért

tettem idézőjelbe, mert közhelyesek, ami igen nagy kár, mert Székelyföld történetesen tényleg varázslatos, vadregényes és elbűvölő. Akkor is az, ha az ember leveleszi a rózsaszín szemüveget, és látja a gazdasági bajokat, a szegénységet, a szétbarmolt városközpontokat, érzi a politikai feszültségeket, mert a táj attól még lélegzetelállító marad, mert szinte minden falun ott tapad a magyar kultúrának és történelemnek egy-egy nevezetes darabkája, mert az erődtemplomok és freskók olyan módon és töménységben jelentik meg a magyar középkort, ahogy Magyarországon ritkán találkozunk vele. Jelenti a székely írással kötött barátság segítőkéz lelkészek, tanítók és családjuk megismerését. Jelenti Bolognát, az első egyetem árkados városát, elmerülést egy nyomasztó gazdagságú kéziratgyűjteményben, amely egy 17–18. századi poli-

hisztor munkáját, tudását őrizte meg. Jelenti egy soha nem feledhető nap emlékét a szárhegyi ferences kolostorban.

Jelenti az „igazi”, terepen megélt fölfedezés izgalmát. 1992 nyarán nemcsak azokat a templomokat jártam végig, amelyekben akkor ismert feliratokat láthattam, fényképeztem, rajzoltam, de minden olyan templomba is elmentem, ahol a szakirodalom szerint valamikor volt székely írásos felirat, de elveszett. Ezért mentem el Háromszékbe is, Gelencére. Gelence katolikus erődtemploma minden felirat nélkül is érdemes a látogatásra, tömzsi kaputornyával, vaskos kerítésével, a templomkertben dülöngélő sírköveivel, kétsoros freskójával, de én kifejezetten azért mentem oda, hogy megnézzem egy rég elveszett felirat hült helyét: 1941-ben K. Sebestyén József említett egy korábban fölfedezett vakolatföredéket, amelyen székely betűk voltak, de a vakolatdarab is, rajza is elveszett később. A templomba Sántha Tibor, a helyi iskola igazgatója segített bejutnunk. Mikor elmeséltem neki, mi járatban vagyok – azaz nem filosz vagy régészember számára lényegében értelmezhetetlen okból jöttem, megnézni az elveszett felirat helyét –, csodálkozva mutatta meg az egyik falképen Mária könyökénél azt a pár jelet, amelyről a helyiek régen tudtak, a szakirodalom meg egyáltalán nem tudott, noha, mint később kiderült, a jelek már a 19. század végén előkeverültek, amikor Huszka József föltárta a templom falképeit. [L. folkMAGazin 2011/5, 12. o.] A felirat nyúlfarknyi, egy bizonyos Pál pap nevét örökíti meg, de készítője a firkálás évét is mellé írta – 1497 –, és így a legkorábbi, pontos évszámmal datálható emlék. Ráadásul már ott helyben látszott, hogy az évszám vagy hiteles, mert korabeli szokás szerint félbevágott nyolccassal jelzi a négyet, vagy kiváló tudású és körültekintő hamisítója volt, aki még ilyesmire is ügyelt, de akkor meg miért nem egy egész székely eposzt karcolt a falra, ha már egyszer szenzációt akart kelteni. A feliratról 1996-ban, mai mércével mérve elképzelhetetlenül hosszú „átfutási idő” után jelent meg végre a közlemény a Magyar Nyelvben.

Akkortájt jelent meg az Erdélyi Múzeumban is egy írásom, tulajdonképpen egy programcikk arról, amit akkor a legfontosabb lépéseknek tartottam a kutatás folytatásában: hogy mielőbb szükség van alaposan megrostálni, de minél teljesebb emléktárra; hogy a székely írás eredetéhez csak akkor juthatunk közelebb, ha előbb az emlékek alapos filológiai kritikájával földerítjük az emlékek egymáshoz való viszonyát, az írás változatait, visszabontjuk az ábécé belső történetét, és rekonstruáljuk legkorábbi állapotát; hogy a székely írás használatának története legalább olyan fontos, mint a betűk története, és hogy a mai használat antropológiai vizsgálatára is szükség van.

A „programcikk” végül egy-másfél évtizedre szóló búcsú lett. Ki akartam szabadulni a magamra omlasztott hőtömeg alól, és végre valóban a nyelvi változással akartam foglalkozni, hiszen ez a világ bővült el már gimnazistaként: miért és hogyan változik a nyelv, mit mesél el a régiek életéről? Aztán kiderült, hogy a maiak életéről is olyan dolgokat mesél a nyelv, amit más forrásból nem tudnánk, így jutottam a nagyon korai nyelvtörténeti érdeklődéstől a nyelv evolúciós elméletéig, benne a nyelv társas beágyazottságával, nyelv, kultúra, társadalom, hatalom viszonyával, a magyar iskolákban intézményesen, sőt előírás szerint zajló nyelvi diszkriminációval, s ezekből leágazó melléktémaként a 21. századi, hálózott társadalom kommunikációjával, a csángók nyelvi jogainak lábba tiprásával.

Másfél évtized után kiderült, hogy nem lehet szabadulni a székely írástól, hiszen ha a nyelv és a nyelvet fizikailag megjelenítő írás mai kulturális jelenségeit vizsgáljuk, fölvertezzve immár az antropológiai nyelvészet szemléletével, akkor lépten-nyomon belebotlunk a székely írásba is, meg a székely írás keltette társadalmi vitákba is. A mai használat értelmes elemzése viszont lehetetlen a székely írás történeti használatának, művelődéstörténeti vonatkozásainak ismerete nélkül – és máris ott voltam, ahol 1996-ban abbahagytam.

Nem tűnt könnyűnek a választás, mivel is kezdjem. Pár éve készülök már arra, hogy folytassam az 1996-ban fölfüggesztett munkát. A székely írásról tervezett kötethez készített bevezető tanulmány azonban akkorára nőtt, hogy behabzsolta a tervezett anyakötet kezdeményeit, és önálló életre kelt – ebből született a hunhagyományról és a korai magyar történelem nomád háttéréről szóló könyv, a *Nyelvrokonság és hunhagyomány* [Typotex Kiadó, Budapest, 2011]. Az nyilvánvaló volt, hogy a székely írás művelődéstörténete olyan gazdag, hogy biztosan nem fér el egyetlen kötetben – ezért kellett (volna) végiggondolnom, hogy mivel kezdjem, a székelyföldi feliratokkal vagy a kéziratos emlékekkel. Minthogy mindkettő egyformán érdekes, nehéz lett volna a választás, de a könyvvé nőt „bevezetés” csaknem eldöntötte helyettem: a hunhagyomány tárgyalásának természetes folytatása, ha a korai kéziratos emlékeket vesszük sorra. Csakhogy egy ilyen kötet könnyebb

Ń	a, á	Ń	m
X	b)	n
↑	c	D	ny
H	cs)	o, ó
†	d	Q, k	ö, ő
Ŕ	zárt ë	Ń	p
Ŕ	e, é	H, /	r
0	f	Λ	s
Λ	g		sz
†	gy	Ŕ, Ŕ	t
Ŕ, Ŕ	h	X, X	ty
Ń	i	Ŕ	u, ú
Ń	j	Ŕ	ü, ű
◊	k	M	v
Ŕ	ak	H	z
Λ	l	Ŕ	zs
0	ly	Q, Q	mb
		Ŕ, Ŕ, Ŕ	nt

követéséhez jól jött volna, ha Olvasóimnak tudok egy olyan könyvet ajánlani, amelyben egyben megtalálják a szükséges háttérismereteket – de nem könnyű a székely írást illetően megbízható ismertetésekhöz jutni, különösen nem egybegyűjtve. Van néhány lexikon-szócikk, két-három rövid, pár oldalas általános bemutatás, de egyébként sokszor nehezebben előkeríthető tudományos cikkek tömegét kell elolvasni a hiteles kép kialakításához. Elérhető közelségben leginkább csak laikus „monográfiák” állnak rendelkezésre, különböző mértékben keverve tényeket, álmokat, ábrándokat, hipotéziseket és félreértéseket. Az interneten terjedő információk zöme tévhit, a kedvelt tájékoztatói pontként használt Wikipedia ide tartozó szócikkeinek jelentős része jelenlegi ál-

lapotában – 2013 őszén – szintén egészen biztosan nem minősül komolyan vehetőnek.

Így aztán a 15–16. századi emlékek kalandos történeteinek bemutatásával még várnom kell kicsit. Ez a kötet – terveim szerint csak első lépésként – a székely írás általános ismertetését tartalmazza. Azzal kezdjük majd, hogy egyáltalán miért érdemes foglalkozni ezzel az írással – tapasztalataim szerint sokan nem értik, mi szükség erre –, miért volt sokáig a magyar bölcsészettudomány mostohagyereke. Mit jelent az, hogy a székely írás betűírás, és főnyciai eredetű, ahogy sokan büszkén hirdetik; hogyan illeszkedik a török írások közé; milyen jellegzetességei és emlékei vannak, mit tudunk eredetéről és használatáról.

Néhány fejezet akkor lesz igazán jól követhető, ha Olvasóim ismeri a történeti székely ábécé jeleit – ez egy székely írásról szóló könyvben nyilván nem meglepő. A mai ábécé ismerete is segít valamelyest, de csak korlátozottan, sőt olykor talán még kifejezetten zavaró is lehet, mert a ma használt ábécék többsége sok szempontból eltér a történeti székely ábécétől. Segítségül mellékelünk egy ilyen rekonstruált ábécét a kötethez, rögtön ez után az előszó után. Nem kötelező persze megtanulni, de ismerkedni mindenképpen érdemes vele, és nem olyan rettentően nagy munka fejben tartani sem egy betűírás ábécéjét – és akkor még lapozgatni sem kell majd...

Végül köszönetet szeretnék mondani a formálódó könyv előolvasóinak, akik végigkövették a kézirat születését: Zsádon Bélának, kollégáimnak, Monok Istvánnak és Zvara Edinának. Köszönettel tartozom Ilia Mihály tanár úrnak nemcsak azért, hogy ennek a kötetnek is előolvasója volt, hanem azért a megtisztelő érdeklődésért is, amelylyel szakdolgozatom megszületése óta követi és támogatja munkámat. Köszönöm a szerkesztők, Horváth Balázs és Jutai Péter türelmét és gondos munkáját. Jutai Péternek külön köszönettel tartozom a történeti székely betűkészlet digitális előállításáért.

A kötet megvalósítását a „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című, TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú pályázat is támogatta.

Egy moldvai csángó hegedűs dallamkincse – III.

B OSZTÁLY:

Tánczene – Strofikus dallamok

Ezek a dallamok is periodizáló egységekből állnak, de az előző csoporttól élesen elhatárolja őket a következetes, AABB szerkezetű kettős tagolódás. Minden ilyen dallam megfelel egy-egy kötött szerkezetű, szintén kettős tagolódású táncfajtnak, amely lehet körtánc, páros tánc, vagy páros táncsalalótt körtánc.¹

A megfelelés persze legfőbb egy falun belül egyértelmű, hiszen egy dallamhoz máshol más tánc kapcsolódhat vagy fordítva. Az adott tánc kísérőzenéjét mindig ez az egyetlen strófa alkotja. A csángók táncai közül a legtöbb ilyen, s ezt a csángó adatközlők is kiemelik: „Mind ilyenek vótak nálunk a táncok: négy rész – kettő sz kettő – kettő sz kettő.” (Gy 8). Ezt a határozott kijelentést az indokolhatja, hogy a környékbeli románoknál már a 20. század elején visszaszorultak az effajta táncok.² Ezért a szabályozott szerkezetű táncok gazdag, élő hagyományát a csángó táncművelés régies megkülönböztető jegyének tekinthetjük. A strofikus dallamok eredete különböző lehet. Néhányuk motívumismétlő dallamból meredett strófává, például a *Banu Mărăciine* vagy a *ruseasca* valószínűleg korábban, a *de doi* később. Másrészt vannak köztük Kárpát-medencei eredetű, eleve strofikus dallamok.

B/1. Kárpát-medencei kapcsolatokat mutató dallamok

B/1.a. ÖTFOKÚ ERESZKEDŐ DALLAMOK

A moldvai csángók táncdallamai közül ez a csoport mutatja a legfeltűnőbb kapcsolatot a Kárpát-medencei magyarság zenéjével. Népzeneink nagyívű ereszkedő rétegének egyik legjellegzetesebb csoportjához, a „páva”-dallamcsaládhoz sorolható. Ez a dallamcsalád igen elterjedt az erdélyi hangszeres zenében, magyaroknál és románoknál egyaránt. Példáink legközelebbi változatai Székelyföldön, Gyimesben és a bukovinai székelyeknél találhatók. Moldvában nemcsak a magyarosnak nevezett táncok dallamai tartoznak ide, hanem a *fredeluş*, a *de doi* két legelterjedtebb dallama,³ és sok hora-dallam is.⁴ Ez a Kárpát-medencei dallamkör tehát a csángók közvetítésével jelentős hatással volt az egész moldvai hangszeres zenére.

Pt 12. *Serény magyaros* – A táncot két férfi és két nő alkotta kis körökben járták. A dallam a magyaros dallamkör gyors tempó-

jú, jellegzetesen szinkópás ritmusú darabja.⁵ Gazdag magyar szövegű vokális rokonsága van, még olyan falvakban is, ahol a tánc nem ismert.

Pt 13. *Fredeluşu* – A serény magyaros dallamának közeli változata, amely a Tatros- és Tázló-völgyi székelyes csángó falvakban és a moldvai románoknál is használatos. A hozzá kapcsolódó tánc valószínűleg új keletű.⁶ Gábor Antal sokkal szegényesebben játsza, mint a serény magyarost, nyilván ritkábban használta.

Pt 14. *Öreg magyaros* – A dallamhoz kapcsolódó Kárpát-medencei jellegű vonulós párostáncot csak Klézse környékén táncolják. Ez az egyetlen az itt közölt táncok közt, amelyben énekelni is szoktak, ami szintén magyaros vonás.⁷

Pt 15. *Ardeleanca* – A dallam rokonsága Regát szerte elterjedt, de elnevezései általában erdélyi illetve magyaros jellegére utalnak. Magyar nyelvterületen is kiterjedt rokonsága van, pl. „Megfogtam egy szúnyogot” szöveggel.

B/1.b. HEXACHORD DALLAM

Pt 16. *Banu Mărăciine* – A leginkább e néven ismert csoportos férfitáncot erdélyi román értelmiségi körök alkották meg a 19. században, s innen terjedt el az egész román nyelvterületen. A táncnév Vasile Alecsandri (1821–1890) költeményének hőisére, egy legendás középkori szörényi (olténiai) bánra utal.⁸ Ión hexachord dallamának változatai már 16–18. századi magyar és nyugat-európai dallamgyűjteményekben is megtalálhatók.⁹ A moldvai csángók páros táncsalalótt körtáncot járnak erre a dallamra. Sok vokális változata is előkerült Moldvából.¹⁰

B/1.c. MAGYAR NÉPIES MŰDALOK

A moldvai magyarok zenéjében a magyar új stílus dallamai és a népies műdalok viszonylag kis részt tesznek ki. Már a harmincas évek anyagában is találunk ilyeneket, de nagyobb arányú elterjedésük az 1948-tól néhány évig működő magyar tannyelvű iskolák működésének köszönhető.¹¹

Pt 17. *Csárdás* – A csángók az újabban elterjedt csárdást kötött, strofikus formában, néhány népies műdal csonkult változatára járták. A népies műdalok rendszerint a vokális anyagban is csonka formában élnek.¹² Tánczeneként az eredeti strófa harmadik és negyedik sora kétszer-kétszer ismétlődve alkotja a moldvai strofikus táncdallamokra

jellemző AABB formát. Példánkban ilyen átdolgozásban követi egymást két közismert népies dal („Fekete cserepes...”, „Az a szép...”). Nem tudni, hogy Gábor Antal így, füzérben használta-e ezeket a dallamokat, vagy egyszerre csak egyet. A második dallamot a környék sok cigányzenésze is ismeri, sőt olykor magyarul el is tudja énekelni.

B/2. Kelet-európai kapcsolatokat mutató dallam

Pt 18. *Rusca, ruseşte, ruseasca* – A táncnév Moldva-szerre elterjedt, Bákótól északra több periodikus dallamhoz is kapcsolódik.¹³ Példánk dallama Ukrajnában széles körben népszerűsített (de elsősorban kelet-ukrajnai jellegű) nemzeti táncdallam, de Erdélyben is megtalálható, tehát bizonyára régóta megszilárdult strófa. Ugyanakkor világosan érezhető benne a motívum-ismétlő eredet, és a valaha kötetlen hangszeres „zenehosszabbító eljárás”¹⁴ alkalmazott kvintváltság. A Bákó környéki csángók csak ezt az egy dallamot ismerik *ruseasca* néven; igen lendületes páros táncot járnak rá.

B/3. Újkori közép-európai kapcsolatokat mutató dallamok

Azokat a dallamokat sorolom ide, amelyek a Martin-féle közép-európai táncrétegnek megfelelőek, a funkciós zene jegyében kialakult nyugat-európai dallamvilágból erednek. Moldvában a közép-európai réteg táncait nem feltétlenül ilyen dallamokra járták, viszont minden ilyen dallamhoz közép-európai jellegű tánc kapcsolódik. Erre a rétegre utaló dallami jegyek tekintem a hangsúlyos szerepű funkciós fordulokat és akkordfelbontásokat, valamint a plagális dallamjárást.

Sokat mond a moldvai tánczene hagyományos hangzásidejáról, hogy Gábor Antal – ahogy a moldvai hegedűsök általában – intonációjával következetesen semlegesíti ezeknek a dallamoknak a funkciós fordulatait. Az eredetileg dúr hangsor hetedik fokát alacsonyan, semleges vagy kis szeptimre intonálja, s így az nem játssza a vezetőhang szerepét, nem szolgálja a domináns funkciót, viszont annál inkább beleillik az egyetlen burdonhangra épülő, funkciók nélküli kíséretbe, lévén az alaphang egyik természetes felhangja.¹⁵

Pt 19. *Braşoveanca* – A táncnév vélt vagy valós erdélyi szász hatásra utalhat. Moldva-szerre ma is népszerű tánc.

Pt 20. *Cărăşel* – Már 1934-ből ismerjük ezt a dallamot egy kalagori furulyástól. A széles körben elterjedt dallam általános formájá-

A dolgozatban szereplő példák (kották, dalszövegek és hangzó minták) megtalálhatók a http://www.folkradio.hu/folk szemle/liptak_moldvaihegedus/index.php weboldalon.

tól érdekesen eltér Gábor Antal 1978-ban gyűjtött változata.¹⁶ A dallamnak vokális változatai is vannak. A magyarfalusi énekelt variáns az itt közölt dallam első és negyedik sorának felel meg szinte hangról hangra.

Pt 21. *Polca dreaptă*

B/4. Szélesebb körű regáti kapcsolatokat mutató dallamok

Míg a nem strofikus dallamok nagy részéhez – már a motívumismétlő szerkesztés természeténél fogva is – könnyen találhatunk párhuzamokat Bukovinából, Munténiából, Olténiából vagy akár Dobrudzásból, addig a strofikus dallamok közül csak néhányhoz. Ezek valószínűleg a csángóknál és más regáti tájakon is újabb keletűek.

Pt 22. *Zdrăngăi* – A laiáéval egyező aszimmetrikus ritmusú dallamra forgós párostáncot járnak. ABB szerkezetével ritka kivételt a csángók strofikus táncdallamai között.

Pt 23. *Alunelu* – Martin György szerint „a román tánckincsben mindenütt elterjedt.”¹⁷ A dallam szöveges gyermekdalként, az iskolák útján is terjedt az egész román nyelvterületen.¹⁸

Pt 24. *Pelinița* – Az egész román nyelvterületen ismert, valószínűleg újonnan elterjedt tánc és táncdallam. Bákó környékén batis-ta („zsebkendő”) néven is ismerik. A többi strofikus dallamtól megkülönbözteti és a periodikus dallamokkal rokonítja, hogy három periódusból áll. Ezek sorrendje viszont olyan következetesen kötött, hogy bővült strófának tekinthetjük.

Pt 25. *Sârba studenților* – Klézsről énekelt változatát is ismerjük, valamint egy hozzá hasonló egyszerűbb, gyermekdalszerű dalt.

B/5. A román új dalstílus dallamai

A román népzeneben is megtalálható egy markáns, új keletű stílusréteg, amely sok tekintetben hasonlít a magyar új stílusra. A 20. század elején, Havasalföldön alakult ki, s gyorsan terjedt a többi román lakta vidéken is, úgyhogy e stíluson belül nem beszélhetünk dialektális különbségekről.¹⁹ Ezek a dalok élénk *tempo giusto* ritmusúak, strofikus szerkezetűek, de a strófák sokszor különböző hosszúságú, szabálytalan sorokból állnak, jaj-nóta-szerű refrénekekkel. Dallamvonaluk gyakran kupolás. Szívesen éneklük csoportosan, ennek megfelelően díszítések nemigen fordulnak elő bennük; hangsoruk dúr vagy moll.²⁰

Ez a dallamvilág nyilvánvalóan hatott a moldvai csángók dalaira. Már Lükő Gábor is figyel erre: „egyes, az új magyar stílussal rokon oláh dalok egész Moldvában és Beszarábiában is közismertek, sőt oláh közvetítéssel a moldvai magyarokhoz is eljutottak.”²¹ Érdemes lenne ebből a szempontból vizsgálni a csángó vokális anyagban. De ez a réteg megjelenik a moldvai tánczenében is. A román új stílus fülbemászó dallamú, olykor heteropodikus, hosszan kitarított hangokkal tagolt strófái persze meglehetősen elütnek a motívumismétlő és a vágásritmusú dallamoktól. Elterjedésük az utóbbi évtizedekben legnépszerűbb két táncra, a *sârbára* és a *hora marera* korlátozódik. Nem véletlenül, hiszen e táncok motivikus egységei rövidek, csoportos összképük pedig a páros változatok miatt viszonylag kötetlen.

Pt 5. *Sârba*, 17-48. ütem. A vidék egyik legismertebb *sârba*-dallama, különböző variánsokban él. Hangszeres formában újabb kori népszerűségét valószínűleg főként Ion

Drăgoinak köszönheti, de korábban is ismert lehetett. Magyar szövegű, kisebb terjedelmű vokális változatát már 1933-ban megtalálja Lükő Gábor Lujzikalagorban. A támlapra írt megjegyzések szerint „lakodalmi nóta” – „viszik a menyasszony ágyát.”

B/6. Lokális dallamok

Pt 26. *Floricea* – A táncnév igen elterjedt, máshol más dallamokhoz kapcsolódik (v.ö. Sârbu no. 88-97). Példánk dallamát máshonnan nem ismerem.

Pt 27. *Pălăncuța*

Pt 28. *Hangu* – Férfiak körtánc.²² A táncnév zenei kifejezésből, a magyarból átvett hang szóból ered, amely a románban alaphangot, burdonhangot jelent. Gábor Antal a koboz vonatkozásában is használja a kifejezést: „a hangot verte” (Gy 5).

Pt 29. *Tulumba* – Összetettebb, periodikus változatai is ismertek, különösen a Tázló mentéről. Hegedűn játszott variánsainak közös jegye a jellegzetes e-moll hangnem. Példánk, a klézsei és a rekecsini botosánkához hasonlóan, egyszerű négysoros strófa, amelynek esetlegességét dallami kétarcúsága is mutatja. Első periódusa erősen motívumismétlő. Második periódusa, amely – nyilván határozott dallama és az általa jól érthetően megvalósított e-g gerinchangváltás miatt – minden változatban fölbukkan, motívumismétléstől függetlenedett vágásritmusú sorpár.²³

Pt 30. *Azonosítatlan táncdallam*

Pt 31. *De doi* – Gábor Antal szerint Kalagorban nem táncolták. Főként a kárpáti, hegyvidéki régióra jellemző, szinkópás ritmusú tánc, rokona a gyimesi kettős, az észak-munténiai, dél-erdélyi *breaza* vagy *ungureasca*.²⁴ Bákó megyében, ahol *mocăneasca*, *de doi mocănește* néven is ismerik, még a 20. század közepén is tetten érhető nyugat-keleti irányú terjedése. Bogdánfalvi adatközlőnk elmeséli, hogyan tanulta meg a Tázló-völgyi cigány muzsikusoktól a falujukban addig ismeretlen táncot, hogyan kellett vele feltűnést és hozta divatba (Gy 8). Több dallam kapcsolódhat hozzá,²⁵ a legismertebbek ötfokú ereszkedő dallamok. Gábor Antal motívumismétlő dallamát nem ismerem más forrásból, lehetséges, hogy az egyetlen motívum variálásával és kvintváltással ő maga alakította ki ezt a strófát.

C osztály:

Hangszeren játszott vokális dallamok

Pt 32. „*Úgy meg vagyok keseredve...*” – Ebbe az osztályba több felvételt is sorolhatnánk, de kérdéses, jellemzőek-e ezek Gábor Antal zenészi gyakorlatára, vagy inkább csak a gyűjtő kérését tükrözik. Megelégszem itt egy jellemző példával, amely nyilvánvalóan

MUHARAY UDVAR

Művészetek Völgye
2014.
július 25.-augusztus 3.
Valley of Arts

A Muharay udvar az élő magyar népművészet fóruma. Szereplői, a vendéglátó házigazdák, hagyományait maig megtartó, népművészetükben gazdag magyar falvak lakói. Programunk olyan sokszínű és változatos, mint amilyen sokszínű népművészetünk! A bukovinai magyar falvak és Bag, Gencsapáti, Gödöllő, Hosszúhetyű, Kapuvár, Tura, Veresegyház hagyományörző táncegyüttesei zenekarai mellett, meghallgathatják a mese-mondók tréfás-pajzán történeteit. Meghívotuk és bemutattuk országunk legkiválóbb táncos „adatközlőit”, de vendégünk a táncművészetünk reprezentáló Honvéd Táncszínház is. „Fellebbentjük a szoknyát” és megmutatjuk, hogy a parasztasszonyok ruhadarabjai nemcsak praktikusak, hanem legalább olyan rafináltak, mint a párizsi kifutók manökenjeinek ruhakölteményei. Népművészetünk azonban nemcsak arra képes, hogy századonként új funkciót kapva újjászülessen, hanem mindig is forrása és ösztönzője a modern művészetnek. Ebből a kapcsolatból született, modern és klasszikus zeneszerzőinket mutatja be a Bececs együttes és a Budapesti Vónósok Kamarazenekar közös koncertje. Klasszikus költőink – Arany János, Petőfi Sándor, József Attila – verseinek is ihletője volt a népköltészet. Elhangzó költeményeiket a színpadon élő háttérként kíséri a zene és tánc. Felidézük régi kertvendéglők, kávéházak hangulatát is, melyekben nyári esténként messzehangzott a verbunkos és a magyar nóta. Ebben segít a Roma Hungaricum Állami Művészegyüttes.

Gábor Antal kedvenc nótája. Több gyűjtés alkalmával éneklé, sok szöveget tud hozzá.

D osztály: Lakodalmi szokásdallamok

Pt 33. A menyasszony fogadása – A nagypataki variáns elnevezése is arra utal, hogy legzetes lakodalmi szokásdallam.

Pt 34. Menyasszonybúcsúztató – Az esküvői szokásrendben Regát szerte a zenészek feladatához tartozik, hogy bizonyos szokásdallamokat, különösen a menyasszonybúcsúztató keservest saját hangszerkísérettel énekeljék is. Mivel a cigányok általában nem tudnak magyarul, ezek a csángó lakodalmakban is román szöveggel hangzanak el. Gábor Antal és Gyöngyös György, mint a zenészmesterség egyik elemét, ezt is megtanulta a cigányoktól: „Verte a kobzát, én hedegültem ki az éneket – énekelünk mind a ketten a szájunkból” (Gy 5).

A menyasszonybúcsúztató szövege és dallama az egész Regátban egységes vonásokat hordoz.²⁶ Példánk dallama azonban feltűnően különbözik az elterjedt változatokétól, s a nagyvívű ötfokú ereszkedő rétegbe sorolható. Más környékbéli falusi zenészeknél nem találtuk meg, csak egyetlen publikált hangszeres változatát ismerem egy bákói cigányzenész nyomán. Távollabbi, vokális változatait a MNT VIII XLVI („Azért, hogy az ingem fótos”) és LII („Fáj a kutyámnak a lába”) típusában találhatjuk.

Pt 35. Kíséret – Gábor Antal szavai szerint: „primilés [a *primi* „fogadni, befogadni”]. Az

ember mikor jött bé a lakadalomba, akkor ezt mondtad [húztad] neki. Jött bé vaj ment ki, akkor ezt húztad. Akármelyik jött, akkor bé kellett fogadd. Mondtad neki a befogadást” (Gy 5). A trunki lakodalom Domokos Pál Péter által közölt leírásában „A vendégeket, amelyek indulnak, hegedűszóval kikísérik.”²⁷

A dallam első periódusa hasonlít az osztórák császári himnusz („*Gott erhalte...*”) dallamára, amely a gyimesi csángóknál is elterjedt lakodalmi marsként,²⁸ de egy gyermekcsomafalvi furulyástól is ismerjük 1911-ből.²⁹ A többször megismételt további rész, amely talán különálló strófát alkot, szintén valószínűleg nyugati eredetű, funkciós fordulatokat tartalmazó plagális dúr dallam.

VII. ÖSSZEJZÉS

Gábor Antal dallamkincsének bemutatásával elsősorban ahhoz kívánok hozzájárulni, hogy a moldvai csángók hangszeres dallamanyagáról hűbb és informatívabb képet alkothassunk. Ennek érdekében a legfontosabb feladatunk, hogy a csángó anyag jellemzéséhez kidolgozzunk egy új szempontrendszert, amely e kultúra sajátosságait figyelembe véve túllép a „román-magyar”, „régijű” kategóriákon. Dolgozatomban megkísértem egy ilyen szempontrendszert Bartók alapvetéséből kiindulva, a később kibontakozó néptánc- és hangszeres népzenei kutatást – Martin György, Sárosi Bálint, Pávai István eredményeit – figyelembe véve

összeállítani, s Gábor Antal dallamkincsére alkalmazni.

Az osztályozás feltárta, hogy a vizsgált anyagban – a magyar népzene túlnyomó részével ellentétben – nem általános a strofikus szerkezet. Alaprétege a motívumismétlés elvén, a népzeneben ismert legősibb elven nyugszik. Ez az elv az utóbbi századokban leginkább a balkáni, kisázsiai hangszeres hagyományokra jellemző, de ugyanakkor korszakokon, régiókon és természetesen etnikumokon átívelő, közös európai örökségként is szemlélnünk kell, amelynek fontos Kárpát-medencei vonatkozásai vannak. A motívumismételő építkezés Gábor Antalnál megvalósulhat kötetlen, periodikus vagy strofikus formában. A formát leginkább a dallamhoz kapcsolódó tánc tulajdonságai határozzák meg. A motívumismétléssel kialakult egységek mellett megjelennek olyan stabil, vágánsritmusú sorpárok is, amelyek nem mutatnak egyértelműen motívumismételő eredetet. Ezek rokoníthatók többek között a Kárpát-medencei kanásztáncritmusú zenével.

Történeti rétegeket leginkább a strofikus dallamok körében különíthetünk el. Markáns csoportot alkotnak a Kárpát-medencei kapcsolatokat mutató ötfokú ereszkedő, valamint az újkori közép-európai kapcsolatokat mutató plagális, funkciós dallamok. Fölbukkan egy-egy régi hexachord, kelet-európai elterjedtségű, illetve a román új dalstílushoz sorolható dallam, valamint két magyar népies műdal. A többi dallam kisebb része szélesebb regáti kapcsolatokat mutat, nagyobb részük pedig jellegzetes lokális dallamnak tartható; ezeket egyelőre nem elemeztem történeti szempontból, bár sejthető, hogy az előbbi csoport dallamai újabb keletűek. A hangszeren játszott vokális dallamok és a lakodalmi szokásdallamok közt is megjelenik a motívumismételő, az ötfokú ereszkedő és az újkori közép-európai réteg.

Az egyes dallamok közötti rokonságot dolgozatomban csak fölvázolni tudtam. Nem tértem ki részletesen arra sem, hogy melyik mennyire tekinthető hagyományosnak, azaz több nemzedék óta használt, variált, továbbörökített dallamnak a csángóknál. Ezek pontosítása fontos feladat lenne a további kutatásban, több román publikáció bevonásával. A csángó hangszeres kutatás terén az igazi áttörést az fogja jelenteni, amikor a bukaresti Néprajzi és Folklor Intézet Bákó megyei anyaga is tanulmányozható lesz. Mindemellett úgy gondolom, hogy dolgozatom megfelelő segítségül szolgálhat a csángó hangszeres dallamkincs egyéb szegmenseinek feldolgozásához.

Lipták Dániel

1. Martin: „Magyar táncdialektusok”, 277.
2. Sárbu i.m., 31.
3. Balogh i.m., no. 78 illetve 82.
4. Pl. Prichici, i.m., 66, Suceava megye; Sárbu i.m., no. 202, Drăgoi repertoárjából.
5. Pávai: Zene, vallás, identitás, 147-153, 180.
6. Németh i.m. 13.
7. Németh i.m. 12f.
8. DTM; Martin: „A magyar és román táncfolklór”, 402.
9. Pávai Az erdélyi és a moldvai, 161.
10. Pl. Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjamin: Csángó népzene III. Budapest, Zeneműkiadó, 1991: no. 14 (Klézse), no. 15 (Bogdánfalva).
11. Pávai: Zene, vallás, identitás, 166.
12. Uott.
13. Pl. Prichici i.m., no. 41, 63.
14. Sárosi i.m., 69.
15. V.ö. Németh i.m. 8.
16. Szintén Gábor Antaltól, de egy későbbi gyűjtésből közöl egy kevésbé egyéni változatot Balogh i.m., no. 96.
17. Kallós Zoltán – Martin György: A gyimesi csángók táncélete és táncai. Szentendre, D’ sign Kft., 2005. 40. o.
18. DTM.
19. Brăiloiu, Constantin : „A román népzene.” In: Gunda Béla szerk.: Emlékkönyv Kodály Zoltán hatvanadik születésnapjára, Budapest, Magyar Néprajzi Társaság, 1943. 300. o.
20. Pl. Alexandru, Tiberiu: Antologia muzicii populare românești I-II. EPE 01220-25 LP-sorozat. Bukarest, Electrecord, é.n. II/3b.
21. Lükő i.m., 87.
22. Különböző változatait leírja Sfirlogea: 15 jocuri populare, 24-47, 72ff.
23. V.ö. pl. Sárosi i.m., no. 11 (Gyergyóalfalu).
24. Kallós – Martin i.m., 33.
25. Pl. Balogh i.m., no. 78, 81, 82.
26. Brăiloiu i.m., 303.
27. Domokos i.m., 474.
28. Virágvolgyi Márta: Gyimesi népzene II. Második, javított kiadás. Budapest: Magyar Művelődési Intézet, 2000 [Népzenei füzetek] : no. 37.
29. BR 12816.

MONDJ VALAMIT

mondj valamit amitől
elhiszem, amit
hinni akarok,
hogy elmúlni könnyű,
lenni nehéz,
közhely, tudom, tudod.

hagyd életben
ami hagyható,
egy kis hazugság,
egy fél talpnyi való
legyen a vigasz,
ha vigasz kell,
bár nem kell.

mert erősek vagyunk
és eszelősek,
csak az örült éli túl
ha minden megvadul
körötte s
tények viaszfalát
egy álom szabja át,
ettől lesz erős és
még erősebb.

mondd ezt,
mondd hogy
minden rendben,
mondd, hogy
ne mondjam,
hogy mit mondjál bennem.

SODRÁS

csobog a látomáspaták
viszi a látomásokat
amitől sok parányi szem
feszül a lágyító vizen

amott a legvígabb halak
sürögnek zagyva ár alatt,
de páran víztükör-üveg
mögé is nyitnának szemet,

remélve, v-ívva kábulón
tovább a szűkülő valón
eléri végül mindenik
aszályos csendek partjait

FELEJTÉS

Ha jótékony fátylak elrongyolódnak
átlát a szem: a jóslat is hamis,
s amit rég sejtett, az ősi mítosz,
valósnak tűnt, de hamis volt az is.

Mit kezdjen vele, aki rájön,
kivel közölje, ki nem süket?
Így is van már elég gondja,
keresztnyi terhe mindenkinek.

Érti, tartja és elhallgat vele,
hallgat soká, s a fátylon át
a bíbor köd s a fals hitek közt,
fölszívódik a nyers világ.

mindenki gyászol valakit, aki elment,
vagy akit elhagyott.

ilyenkor szomorú a tavasz
a rügyek, a fásult csillagok.

úgy nehéz újat álmodni,
ha a régi álmok vére még
ki se folyt mind, meg se alvadt.

sokszor mintha valami
szánt szándékkal törölné el
a vélt hatalmad.

s valahogy mégis jó lenni,
hordozva kint és veszteséget.

nem valami nagy szám, ha csak ennyi,
mondta anyám, ha ennyi az élet.

valaki jön tán s majd vigasztal
míg vigasztalódik,
s több álom rügyezik tavasszal.

idő s gyász is könnyebben múlik
ha valaki visszajön
ha valaki marasztal.

AKI VAGYOK

Gyalog, hajón vagy szárnyakon,
lehet nappal vagy éjsötét,
délen búsong vagy északon,
ki elhagyja a mesterét.

Lant hamis, a penna száraz,
kontrasztalan, fakó a kép,
tátog s guvadt szemmel áll az,
ki elhagyja a mesterét.

Már a madárdal sem ének,
tapint s vér festi be kezét,
semmi sem üdvös szemének,
ki elhagyja a mesterét.

Az árva nem árvább nála,
nincs, ki nehezebb keresztel
araszol a Golgotára,
mint kit elhagyott a Mester.

megint eluntad a várakozást,
talán egy percen múlt az egész,
pedig kis türelemmel az örökkévalóság
gyér tenyerére is felérsz

elhagytad a hitedet, s nincs új,
még ha keleti vallás is mutatja,
nincs ösvény, amerre elindulj,
átsöpör arcodon a maradás huzata

végül is, mit veszítettél, s mit nyerhetted volna?
olyan ő, akár a többi,
öleden a haja szétbomolva,
elméje éles, de nem emberfölötti

távol a remény, tán azt akarod,
hogy a zsugorodó szívből kimerítsen
egy ujjnyit az aljról, hol a keserűség
mérgei gyűltek, és mégse értsen?

ha a várakozásban nincs örömed,
s nem teljesíted követeléseit a szépnek,
ezzel a testtel kell maradnod,
míg a feledés gyümölcsei beérnek

Nem lecserélni, támogatni!

Idén április 25. és 27. között rendezték meg a XXVI. Zalai Kamaratánc Fesztivált. A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színházban három versenyprogramban negyven versenyszám volt látható, majd a díjazottak gálája zárta a fesztivált. Az alábbiakban az egyik zsűritag írását közöljük, amely eredetileg a tanckritika.hu weboldalon jelent meg 2014. május 3-án.

„Furcsa ország furcsa művészete a néptánc.” Ez egy egymondatos magyar helyzetértékelés a XXI. század tízes éveiből.

Nincs a világon még egy olyan nemzet, amelyik annyi népdalt és néptáncot gyűjtött volna össze régiója múltjából, mint a magyar, ez tény. És nincs még egy olyan ország, amelyik e gazdagságból is csapdát építene magának, amelybe önként és boldogtalanul bele is ugrik; ez részben feltételezés. Ahol nincs nagy nemzeti gyűjtemény, amelyben a folklórkincs tudományosan rendszerezve is van, ott kisebb ugyan a büszkeség foka, de kevesebb a gond is: nem kell töprengeni azon, hogyan őrizzük-ápoljuk féltett kincseinket, és nem kell görcsösen féltetni azt minden újraértelmezési kísérlettől és minden olyan felhasználási módtól, amely a hagyományt – feltárt szabályrendszerét rugalmasan kezelve – alpanyagként kezeli. De furcsa hely Magyarország azért is, mert itt a regnáló politikai erő ideológiájában a nemzettudatra épít, de e szellemiség legfőbb őreit szabályosan kiéhezteti. Furcsa hely az, ahol – mindenki örömeire! – jut erő és forrás nemzeti büszkeségünk esetenkénti kirakatba helyezésére (a *Fölszállott a pávára*

Moussa Ahmed: Csuda pestiek (Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes – fotó: Majnik Zsolt)

ra gondolok), de nem jut pénz a néptáncművészet csekély számú hivatásos művelőjének munkakörülményeire, egzisztenciájára és jövőképeire, valamint az országos háló-

zatban tömegbizist teremtő, nélkülözhetetlen amatőr mozgalom elégséges támogatására. De furcsa az is, hogy az említett „amatőrök” egy része annyira konzervatív szem-

„Ne legyetek tahók a színpadon!”

Beszélgetés Novák Ferencsel

- Hogyan indult el annak idején a Zalai Kamaratánc Fesztivál?
- A hatvanas években előbb a szolnoki fesztivál indult, amelynek nagy sikere lett. Orsovsky István, aki akkor a zalai együttes vezetője volt, kitalálta, hogy legyen egy kamaratánc-fesztivál is. Hat táncos lehetett egyszerre a színpadon, hat lány, vagy hat fiú, vagy három pár. Az első két-három fesztiválon nem voltak kategóriák, tehát hagyományos néptánc-feldolgozások és dramatikus művek is versenyeztek egymással.
- Rögtön, már az elsőn indultál verseny-koreográfiával?
- Igen, de már nem emlékszem, mivel. Kaptam is díjat minden fesztiválon, de a nagydíjat egyszer sem hoztam el. Amikor először írták ki két kategóriában a versenyt, a *Kőműves Kelemennel* elnyertem a dramatikus kategória koreográfusi első díját.
- De ez csak egy kivonata lehetett a híres, nagy *Kőműves Kelemen-előadásodnak*...
- Ez volt az alapja a későbbi Szörényi-Bródy darabnak. Szörényi Levente látta a koreográfiámat, és beleszeretett a mozgásvilágába, beleszeretett abba az ötletbe, hogy „emberi testek táncával” történik a várépítés, és amikor lehull a fal, ez a tánc esik szét. És nagyon beleszeretett az asszony elveszejtésébe, abba, hogyan „ölöm meg” a nőt a színpadon. Minderre felhívta Marton Laci figyelmét, aki aztán az első változat rendezője lett. A *Kőműves Kelemen* Szörényi Levente és Bródy János Sarkadi

Imre egy befejezetlen drámája alapján írta [*Pesti Színház, 1982; zenés színpadra átdolgozta Ivánka Csaba*]. Sarkadi drámáját először Paál István rendezte meg [*Kőműves Kelemenné, Szegedi Egyetemi Színpad, 1974*], amit nagyon sok vita követett.

Visszatérve a fesztiválra, már a hetvenes években is forró hangulatú összejövetelek voltak. Kevesebb volt a táncos, de a versenyzőkön kívül a teljes szakma eljött, nagy, hajnalig tartó viták zajlottak.

- A fő téma már akkor is a hagyományörzés és újítás ellentéte volt?
- Ez a vita a nyolcvanas évek második feléig hevesen folyt, és én máig büszke vagyok rá, hogy írtam egy tanulmányt, amelyet az amatőr néptáncgyűttesek szövetségének konferenciáján terjesztettek, majd tananyag is lett a szombathelyi főiskolán. Most nemrég pedig újraközölték a *folkMAGazinban* két folytatásban [2012/3-4]. Akkor ez az írás egy kicsit lecsendesített mindenkit. Még ki is békültek emberek, akik összevesztek, mert rájöttek, hogy teljesen értelmetlen a vita. Ugyanis mind a kettőre szükség van. Csodálatos a néptánc-anyanyelvünk, ezt mindenkinek meg kell tanulnia, ápolni, gyűjteni kell, tudományosan fel kell dolgozni, de ha nem hozunk létre ugyanúgy saját műveket, mint a kortárs írók, zeneszerzők, képzőművészek, akkor ez a szakma, ez a művészet kimarad valamiből. Nekünk is el kell mondanunk a véleményünket a világról. Ha széttör-

Varga János: „Hejj, regő rejtem...” (Zalai Zörömbölők Táncegyüttes – fotó: Majnik Zsolt)

léletű, hogy hagyományörzőbb akar lenni a hagyományok hivatásos, sokoldalúan képzett őrzőinél, míg egy másik részük például mutat felszabadultan bátor kísérletezésből.

De hasonló a helyzet „felsőbb szinten”, a hivatásosoknál is. Egyesek állandó támadások keresztüztüében sem adják fel a folyamatos megújulásért vívott harcot, míg mások a ga-

gyi beáramlásának is boldogan teret engedve, show-táncá szimplifikálják a néptáncot, sajnos nem ritkán az oldalfüggetlen, szavazatgyűjtő politika számító támogatását élvezve.

Furcsa helyzetben van a magyar néptánc, mert szakmai körökben mindenki azt mondja, hogy – a fent jelzett ellentmondások dacára – ennyi ember az országban soha nem táncolt ilyen jól. A XXVI. Zalai Kamaratánc Fesztivál megszéppent zsűritagjai viszont az első versenyforduló után mégis tanácstalanul dörzsölgették a homlokukat, mondván, ha ilyen lesz a többi forduló is, kinek fognak díjat adni. De gyorsan megnyugtatók minden nyugtalanzkodót, a verseny végére úgy feljött a színvonal, mint nagy esők után mélyföldön a talajvíz.

Visszatérve az örök „hagyományörzés vs. megújulás” vitához, amely a múlt század hatvanas évei óta tematizálja a zalaegerszegi és a szolnoki néptáncfesztiválok történetét. Érthetetlen, hogy a szembenállók – tisztelet az e szimptomában nem szenvedő néhány kivételnek – miért nem képesek a csőlátásból kigyógyulva, egymás tudását akceptálva és felhasználva, közös érdekek mentén egymáshoz közelíteni. (Lehet, hogy a közöset mindig felülírják az egyéni érdekek?) A *Fölszállott a páva* szakmai szervezői például már a kiírással távol tartották a versenytől az innovációs kísérleteket. Ezzel szemben igen beszédes az ideai zalai fesztiválról

jük a szótárt, és újra összerakjuk, azzal is ápoljuk az anyanyelvet. Úgy fogalmaztunk a vitában, hogy a különbség az: a tiszta forrást mutatom be, vagy a tiszta forrásból merítve létrehozok műveket, amelyekben elmondom a véleményemet a világról. Írókkal, költőkkel is nagy vitáim voltak. Egyszer azt mondtam két Kossuth-díjasnak: vegyétek elő a *Kriza János*-gyűjteményt, vagy *Kallós Zoltántól* a *Balladák könyvét*, mindennap másoljatok ki egy balladát, és írjátok alá a neveket. Mert tőlem azt akarjátok, hogy másoljam le az adatközlőt, vigyem színpadra az anyagot, majd mondjam azt, hogy én vagyok a koreográfus. Iszonyatosan fontosnak tartom azokat az együtteseket, amelyek a tiszta forrást mutatják be, hiszen ők a szótárok, sőt, az értelmező szótárok, amelyekből nekem alkotnom kell.

Aztán a rendszerváltás idején ezek a viták lecsitultak, és nekem az a bajom, hogy most mintha újra felerősödnének. Fantasztikusan jó dolog, hogy van ez a *Fölszállott a páva*. El is mentem legutóbb, és beültem a zsibongóba a táncosok közé. Azt tapasztaltam, hogy a fiatalok igazán csak az autentikus néptáncot becsülik. Csodálatosan táncolnak, a tánc minősége és technikája ilyen fejlődésnek talán még soha nem indult. De voltam tavaly a szolnoki fesztiválon, utólag megnéztem a legutóbbi zalai fesztivál anyagát is, láttam dramatikus számokat is. Szóval, a koreográfusok, akik egyben oktatók és együttesvezetők is, csodálatosan megtanítják a fiatalokat táncolni, magasabb minőséget hoznak létre, ráadásul tömegméréteken, de a dramatikus koreográfiákkal iszonyatosan nagy baj van. Alapvető dramaturgiai problémákat látok, amelyek mögött – azt hiszem

– tánc- és néprajzi műveltségen túli alapvető hiányosságok vannak. Elsősorban a hiányzó színházi, zenei és irodalmi ismeretekre gondolok. És ha beszélgetek ezekkel a harminc-negyven év körüli alkotókkal, ez a sejtésem sajnos be is igazolódik. Nem járnak színházba, koncertre, alig olvasnak.

– *Az autentikus táncok előadásának minőségét általában csak dicséred. Csodálkoznék, ha nem lennének ezen a téren is kritikus észrevételeid...*

– Az elmúlt tizenöt év pozitívuma, hogy fantasztikusan megtanították a táncosokat táncolni. Viszont el is ragadtatták magukat. Mindent kicsikarnak, amit virtuozitásnak látnak. Például a 120-as metronómtempójú kalotaszegi legényest 160-asban táncolják. Elvész a figurák szépsége. Olyan dübörgéseket rendeznek, amelyek nem minden tánchoz illenek. Nem akarok durván fogalmazni, de *Pesovár Ernőt* idézem, aki vagy tizenkét évvel ezelőtt ezt mondta: „Emberek, ne legyetek tahók a színpadon!”. Ezt én is tartom. És észre kéne venni, hogy az autentikus formák rettenetesen elfáradtak a színpadon. Műformákat kéne létrehozni. Hogy csak egy példát mondjak, *Timár Sándor* a *Szlavóniai leánytáncban* kitalált egy műformát, de attól a tánc még szlavóniai maradt. Vagy *Foltin Jolán* „Szerelem, szerelem”-je, amelyet nemrég újra láthattunk, fantasztikus darab, egy kitalált műforma, de közben valódi karikázó. És ettől még autentikus marad.

Az interjút Kutszegi Csaba készítette, megjelent a www.tanckritika.hu-n 2014. április 19-én.

Farkas Tamás: *A gyergyai hármás* (Tabán Táncegyüttes – fotó: Majnik Zsolt)

készült alábbi statisztika: a harminchat versenyszám közül autentikus kategóriába huszonhárommal, míg az innovációt jobban preferáló táncszínházi kategóriába csak tizenhárommal indultak a benevezett alkotók. Ennek ellenére koreográfusi díj autentikus számnak csak négy, míg táncszínháziaknak hat jutott. A zsűri nem ítelt oda kiemelt nívódíjat, és az arra szánt összeg átcsoportosítása után ezt az arányt alakította ki. Ez azért annyit csak jelent, hogy a megújulási szándék a néptáncban sem ördögtől való. Pláne, ha azt is hozzávesszük, hogy a szaktekintélyekből álló zsűri majdnem összes tagja az autentikus néptánc elkötelezett híve és

felkészült ismerője. Persze, hozzátartozik az igazsághoz az is, hogy a kategóriákat a legtöbb alkotó – nagyon helyesen – nem szigorúan értelmezi. Előfordult, hogy a zsűri autentikus kategóriában indított számot inkább táncszínházinak vélt és fordítva. Ez egyébként biztató jelenség, mert az olvasható ki belőle, hogy autentikus alapvetésben gondolkodó alkotók is keresik a megfontolt továbblépés lehetséges irányait, és ez a belső önfejlődés ugyanolyan fontos, mint a társművészetek, jelesen a kortárs tánc szemléletének és eszköztárának beemelése, adaptálása a néptáncba. Itt kell hangsúlyosan megjegyezni, a megújult, kortárs nép-

táncra nem az autentikus helyett, hanem az autentikus mellett van szükség. Tehát az innovációval nem kiszorítani, eltakarítani, lecserélni kell az autentikust, hanem meg támogatni. Ugyanis mindkettőre szükség van, mert biztos jövője csak annak a művészeti ágának van, amelyik nemcsak múlttal bír, hanem a jelenről is tud adekvát képet tükrözni. A ma élő embert pedig húsba vágón már nem a csúrdöngölés és a juhmérés problematikája érinti meg (ezen legfeljebb nosztalgizálni tud), hanem – ugyanúgy, mint a százötven éve élt felmenője – saját korának égető kérdéseire vár sajátos választ a művészetektől. Csak a korszerű színpadi néptáncművészet eleven létezése tudhatja hosszú távon is nélkülözhetetlenné tenni az autentikus alapokat.

Bár egyértelműen kiemelkedő produkciója nem volt az idei fesztiválnak, azt a díjazás is egyértelműen tükrözi, hogy a legjobb autentikus koreográfia a Farkas Tamás készítette *A gyergyai hármás* volt (Tabán Táncegyüttes), míg ugyanezt az elismerést a táncszínházi kategóriában a Juhász Zsolt koreografálta *Találkozások – In memoriam Gy. K.* (Bihari János Táncegyüttes) érdemelte ki. Az előbbiben a táncolás és éneklés igen magas színvonala, tiszta előadásmódja mellett különösen szimpatikus, hogy a hangszer megjelentése, szereplésük szinte dramaturgiai rendezőelvként működik, és megszűri régmúltunk hangulata elevenedik meg komplex színpadi képekben. Juhász Zsolt Györgyfalvay Katalin emlékét úgy idézi meg, hogy egyszer sem utal konkrétan a legendás alkotóra és pedagógusra, hanem elvont, cselekmény nélküli kép-hang-látvány-tánc kompozícióval idézi meg szellemiségét, nem túlzás állítani, mesterien. Lehengerlő volt Moussa Ahmed *Csuda pestiek* című koreográfiája az Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes előadásában. A Kovács Márton – Bognár József szerzőpáros *Kockázatok és mellékhatások* című darabja, amely a Mecsek Táncegyüttes szerepelt, a kitűnő táncok mellett frenetikus humorával és szellemes, szatirikus élével tarolt. A táncszínházi kategória díjazottjai közül még feltétlenül említést érdemel Ágfalvi György néptánc-alapokra épülő remek kortárs tánc, a *Semmiből a semmibe* (Csepp Táncműhely) és Sánta Gergő *Hecc* című koreográfiája, amely rendkívüli technikai tudást és előadói felkészültséget igénylő, izléses, értékes szórakoztató alkotás. Ez utóbbi, a Honvéd Táncműhely előadásában bemutatott produkció a fesztiválalapító Orsovsky István emlékére alapított koreográfusi díjat kapta meg. Az idén először átadott díj a múlt, az elődök tiszteletének szép példája.

Kutszegi Csaba

XXVI. Zalai Kamaratánc Fesztivál

Orsovsky István koreográfusi díj:

Sánta Gergő: *Hecc* (Honvéd Táncműhely)

Autentikus néptánc kategória, koreográfusi nívódíj 1. fokozat:

Farkas Tamás: *A gyergyai hármás* (Tabán Táncegyüttes)

Autentikus néptánc kategória, koreográfusi nívódíj 2. fokozat:

Moussa Ahmed: *Csuda pestiek* (Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes)

Autentikus néptánc kategória, koreográfusi nívódíj 3. fokozat:

Kádár Ignác – Nagypál Anett: „A románoké” (Ajka-Padrágút Táncegyüttes)

Varga János: „Hejj, regő rejtem...” (Zalai Zörömbölők Táncegyüttes)

Táncszínházi kategória, koreográfusi nívódíj 1. fokozat:

Juhász Zsolt: *Találkozások – In Memoriam Gy. K.* (Bihari János Táncegyüttes)

Táncszínházi kategória, koreográfusi nívódíj 2. fokozat:

Ágfalvi György: *Semmiből a semmibe* (Csepp Táncműhely)

Kovács Márton – Bognár József: *Kockázatok és mellékhatások* (Mecsek Táncegyüttes)

Táncszínházi kategória, koreográfusi nívódíj 3. fokozat:

Nemes Szilvia: „Légy jó mindhalálig!” (Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes)

Ifj. Zsuráfszky Zoltán: „Sebes vándor” (Corvinus Közgáz Néptáncegyüttes)

Szólótáncos díj: **Kádár Ignác, Merczel Sára**

Együtteses nívódíj:

Somogy Táncegyüttes, Zalai Táncegyüttes, Bihari János Táncegyüttes

Zenei nívódíj: **Szokolai Dongó Balázs**

Zenei különdíj: **Radics Ferenc, Lakatos Róbert**

A Hagyományok Háza különdíja: **Angyalföldi Vadrózsa Táncegyüttes**

Ágfalvi György: Semmiből a semmibe
(Csepp Táncműhely – fotó: Majnik Zsolt)

Juhász Zsolt: Találkozások – in memoriam Gy. K.
(Bihari János Táncgyűttes)

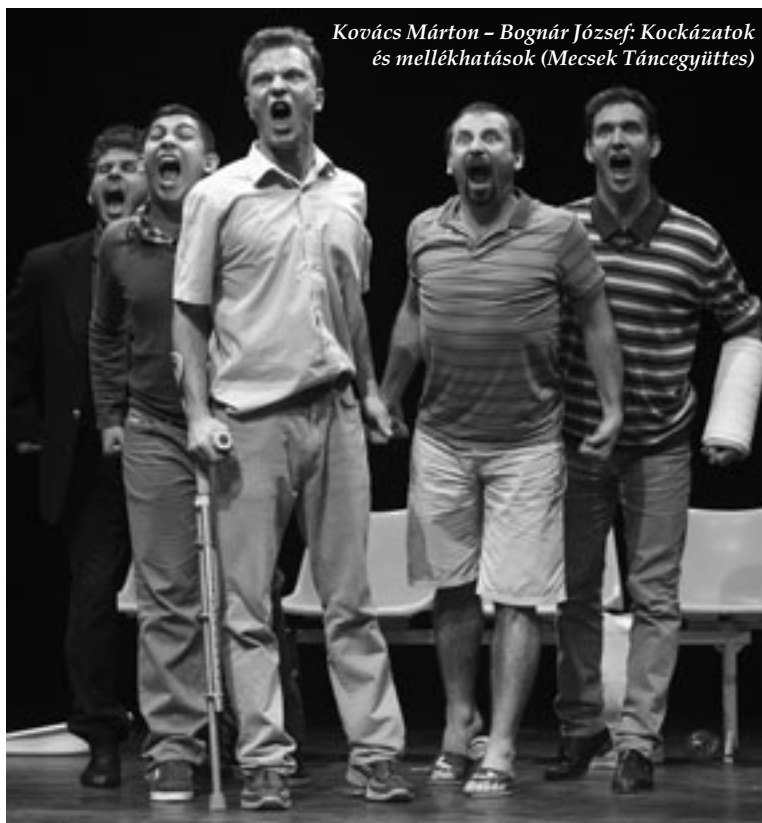
Sánta Gergő: Hecc
(Honvéd Táncműhely)

Sánta Gergő: Hecc
(Honvéd Táncműhely)

Kovács Márton – Bognár József: Kockázatok
és mellékhatások (Mecsek Táncgyűttes)

Támpontok színpadi néptánckritikához

Ertl Péterrel beszélgettem pár éve. Véleménye szerint, bár vannak nagyon értékes koreográfiai és a szakma szépen halad, a sajtóban általában hiányzik az a szakértő, objektív és építő kritika, ami a további kibontakozást, a helyes útvonalak keresését megkönnyítené.

Természetes dolog egy adott mű értelmét, értékét és hitelességét megvizsgálni. De hogyan lehetne ezen túlmenően is a kritikusok munkáját segíteni?

Alapvető és ideillő tényezőnek tartom René Girard mimetikus elméletét (mimesis), pontosabban a „példakép” fontosságát. Szerinte az életben mindent utánozva – példaképet követve – tanulunk. Vonatkozik ez a gyermek első szavaira, de ugyanúgy a művészi alkotásra. Ezért gondoltam, hogy egy-egy színpadi koreográfia kiértékeléséhez hasznos támpont lenne meghatározni, hogy az alkotó – tudatosan vagy tudat alatt – milyen példaképet választott magának.

Persze, nem lehet minden példaképet elképzelni, de szerencsére vannak a színpadi néptánc terén meghatározó típusok, amelyek a kritikus számára kiindulópontként szolgálhatnak. Ezeknek csoportosításában nagy segítségemre volt Novák Ferenc egy régebbi tanulmánya, amelyben Tóta meghatározta a fő irányokat. [A néptáncmozgalom művészeti irányzatai. Népművelési Intézet, 1979. – lásd még folkMAGazin 2012/3-4] Az Ő gondolataival kezdem, bár valamelyest eltérek tőlük.

*

„TISZTA FORRÁS”

A modell itt maga a hagyomány, amely olyan viszonyban áll a színpadi előadással, mint a valóság egy dokumentumfilmmel.

Theresa Buckland, angliai etnokoreológus, az egyik Dunamenti Folklóresztiválon zajló tanácskozáson érdekes véleményt közölt ezzel a modellel kapcsolatban. Szerinte az igazán jó színpadi bemutatása a folklórnak az, amelyik a nézővel el tudja feledtetni, hogy színpadi bemutatót lát. Tehát olyan, mintha a néző hirtelen egy falusi ünnep vagy táncos szokás közepében találná magát.

Persze, a színpad mindig szigorú korlátokat állít. De ebben a modellben szerintem éppen ez a kihívás: képes-e a koreográfus arra, hogy az eredeti hagyományban elmélyülve – de a színpad törvényeit tiszteletben tartva – olyan művet alkosson, amely a tiszta forrásba úgy ad betekintést, hogy azt a színpadon is hűen tükrözi. És itt nem csak az adott dialektus korrekt visszatáncolásáról van szó, hanem a tánc típus mélyebb tiszteletéről. Hogy például a koreográfus egy szolisztikus legényest ne csoportos tömegtáncként vigyen a színpadra! Vagy, hogy egymástól eltérő, az eredeti környezetben egymás mellett sohasem található tánc típusokat vagy dialektusokat ne sorakoztasson egymás mellé!

A kritikus munkája tehát ebben az esetben sem könnyű. Rengegeteg kell tudnia az előadott hagyományról, különben a kritikája felszínes vagy erősen szubjektív lehet és így nem sokat ér.

„ÉGI MÁS”

„Nem a való hát: annak égi mássa / Lesz, amitől függ az ének varázsa.” Arany János *Vojtina ars poetikája* című, platóni ihletésű versének sorai jelmondatként szolgálhatnak – és szolgálhatnak – egyik legfontosabb koreográfiai irányzatunk számára. (Platón szerint csak az ideák bírnak valódi léttel, minden földi dolog csupán ezek tökéletlen képmása.) Az eszményítő realizmus széles skálájú művészi munkának ad teret a hagyományos tánc idealizált megjelenítésétől kezdve elvontabb, de még a hagyományt idéző művekig. Viszont nem tartozik ide az olyan koreográfia, ahol a néptánc csak mint a mű-

Ifj. Zsuráfszky Zoltán: „Sebes vándor”
(Corvinus Közgaz Néptáncegyüttes – fotó: Majnik Zsolt)

vészi mondanivaló eszköze jelenik meg. A lényeg mindig az, hogy ebben a modellben feltételezve van az alkotó művész, a platóni démiurgosz, aki művében megteremti (és persze nem csak megteremti, hanem meghatározza!) az „égi más”.

A kritikus munkája ebben az esetben sem könnyű, hiszen ahhoz, hogy kiértékelje, az adott műnek mennyire sikerül megközelítenie a valóság eszményi mását, alaposan ki kell vallatni az alkotást. Először is: észlelhető-e a koreográfus művén keresztül a valóságot? Azután: eltalálta-e az „égi más”? (Mert ez szubjektív dolog, és lehet, hogy a kritikusnak más a véleménye, mint az alkotóé.) Végül: a társulat képes volt-e megfelelő szinten interpretálni a művészi látomást?

„BARTÓK–KODÁLY”

Jól ismert magyar modell. Száz év alatt szinte fogalom- vagy szimbólum státuszt nyert, és mint a jelképeknél általában, ennél is fennáll a téves interpretáció vagy akár a visszaélés veszélye. (*Kutszegi Csaba például ezt írta a MÁNE „Szarvasének” című darabját méltató kritikájában: „... ne tegyünk le arról, hogy táncban is létrejöhet Bartók Bélához hasonló teljesítmény! [...] Ez lehetne a nemzeti tradíció komolyan vételének a sine qua non-ja.” Eltekintve attól, hogy a „sine qua non” és a feltételes „lehetne” kifejezések használata valahogy kényszerházasság egy mondaton belül, itt az első probléma pontosan a bartóki*

modell jelképes, átgondolatlan használata. A második bökkenő az a szinte botránnyosan leereszkedő szemlélet, ami szerint a bartóki modell alkalmazása nélkül nem lehet a nemzeti tradíciót komolyan venni. *L. folkMAGazin 2013/3. 12. o.*) Ezért fontos, hogy alaposan megfigyeljük Bartók és Kodály zenei munkásságát. Ők nem a hagyományt akarták a klasszikus zene eszközeivel nemesíteni, hanem éppen fordítva, a klasszikus zenét szándékozták megtermékenyíteni, a hagyománnyal inspirálni. Nem hagyományos zenét művelő muzikusokkal akarták zenei ideáljukat elérni, hanem a klasszikus zene kereteit elfogadva a „magas” művészetnek új ihletet adni.

Ezt a folyamatot a színpadi táncban úgy lehetne pontosan rekonstruálni, ha egy ballet vagy egy kortárs társulat koreográfusa a néphagyományból merítene ihletet egy művéhez, amit a társulattal előad. Tehát a probléma ennből a szempontból már annál az általános tévhitnél kezdődik, amely szerint a Bartók–Kodály modell megvalósítása az amatőr vagy a hivatásos néptáncgyűttesek feladata volna. Ennél a modellnél a kritikusnak elsősorban azt kellene kiértékelnie, hogy a klasszikus társulat a saját nyelvén milyen szinten tudja ezt a művet sikerre vinni. Fontos szempont az is, hogy a hagyományos tánc milyen módon tudja a klasszikus művészetet megtermékenyíteni, és hogy a koreográfus „bartóki–kodályi” alaposítással és szaktudással nyúlt-e a hagyományhoz, vagy csak „liszti” felületességgel.

„KORTÁRSIZMUSZ”

Ez az irányzat szoros rokonságban áll az előbbivel. Közös alapvonaluk a „tisztá forrással”, illetve a hagyományos néptánc-koreográfusokkal szembeni elégedetlenség, türelmetlenség. A hangsúly itt nem az eredeti hagyományon van, hanem a koreográfus művészi kreativitásán. Az irányzat példaképei általában a kortárs táncművészetből származnak, de képviselői persze többé-kevésbé a hagyományos néptánc nyelvezetet használják. Míg az előbbi „Bartók–Kodály irányzat” fő célja egy új nemzeti táncművészet megteremtése, itt ilyen igény nincs. A cél a hagyomány modernizálása és az egyetemes kortárs tánc eszközeivel való feldúsítása. Ezt az irányzatot talán a *world music* analógiáját használva lehet megérteni.

A kritikus munkája ez esetben is bonyolult, mert a hagyományos táncból kortárs színpadi táncművészetet csinálni – fából vaskarika. Tehát a kritikai vizsgálat tárgya pont az lehet, mennyiben sikerült a műben ezeket az ellentmondásokat feloldani. A kortárs elemeket tudta-e a koreográfus úgy használni, hogy a hagyományt eközben tiszteltben tartsa?

„A HAGYOMÁNY MINT ESZKÖZ”

Az ebben az irányzatban szült koreográfiáknak az a meghatározó közös vonása, hogy a hagyományos néptáncot csak mint nyelvet használják – nyelvként, amivel az alkotó művész a hagyományos paraszti kultúrához alig vagy egyáltalán nem kapcsolódó mondanivalóját előadhatja.

A kritikus ezekben az esetekben milyen kérdéseket tehet fel? Elsősorban azt, hogy illik-e a mondanivalóhoz a hagyományos tánc, létezik-e más táncnyelv, ami alkalmasabb lenne, amivel jobban meg lehetne valósítani a művészi szándékot?

Nemes Szilvia: „Légy jó mindhalálig!” (Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes – fotó: Majnik Zsolt)

Külön említést érdemel egy mindinkább divatos színpadi „bravúr”, a különböző táncnyelvek egy műben való vegyítése. Ez hihetetlenül nagy kihívás a táncosok számára. Olyan, mintha egy színjátszó társulatnak többnyelvű színdarabot kellene előadni. Ilyen esetben fontos kritikai kérdés, hogy képes-e az előadó társulat vagy együttes a különböző táncnyelvekkel megbirkózni, illetve ezeket (például a hagyományos falusi táncot, kortárs táncot, klasszikus balletet, más kultúrák táncait stb.) ugyanabban az előadásban anyanyelvi szinten eltáncolni.

„SHOWBIZ”

Ezen „irányzat” célja egyrészt a népszerűség, de még inkább a kasz-szasiker. Példaképe bármi lehet, ami ezt elérhetővé teszi. Ha a siker és a haszon a cél, akkor – kritikusként – kétféleképpen lehet reagálni. Kívülről nézve lehet azt mondani, hogy ez nem illik a hagyományhoz, soha sem volt annak része, tehát az egészet el kell ítélni. Ha viszont a célt elfogadjuk, akkor azt lehet megvizsgálni, hogy az adott mű ahhoz képest sikeres-e vagy sem. Ha a mű valamely nemzetközi sikerszámot vesz mintául, akkor ki lehet értékelni, hogy technikailag eléri-e modellje színvonalát.

VÉGSZÓ A KRITIKUSI ELŐÍTÉLETRŐL

Az előítélet emberi dolog. Tökéletes kritikus objektivitás nincs. Ezért roppant fontos az őszinteség. A kritikus vallja be esztétikai hovatartozását saját magának, de az olvasóinak is. Miért fontos ez? Említettem, hogy a kritikus számára két lehetőség van: egy mű értékeit modellen kívülről nézve vagy azon belül vizsgálni. Ha az író nincs tisztában a saját előítéleteivel egy-egy mintául szolgáló sémával kapcsolatban, akkor szinte lehetetlen elfogultság nélküli kritikát írni az adott műről. Akarva-akaratlanul az adott modell művészi felfogását és nem a művet magát fogjuk kritizálni. (Például *Vida Virág, aki feltehetőleg a kortárs modell híve, a MÁNE amerikai turnéján előadott hagyományos néptánc-műsorról írt cikkében energiája közel felét arra pocékolja, hogy panasolja a kortárs elemek hiányát és mentegetőzzön miattuk. Ez elég bizarr álláspont, amikor hagyományos néptánc-műsorról van szó!* *L. folkMAGazin 2013/5. 14. o.*)

Dreiszigler Kálmán

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 The Semiotics of Symbols on Carved Wooden Grave Markers of Kalotaszeg and Székelyföld Regions of Transylvania. The shapes and symbols carved on these grave markers indicated the age, sex and marital status of the person buried there, without need for words and written inscriptions. The article is divided into pragmatic analysis, and semantic and syntactic analysis. Includes bibliography. By Sáfrányné Molnár Mónika.

Page 6 The Hungarian Academy of the Arts held a special meeting in the village of Salföld on May 8-9, 2014. Located in Hungary's renowned Káli Basin, Salföld is just 3 km from Lake Balaton and is well-known as an artist's community. The weekend included lectures on local history and geography, tour of the traditional local architecture, exhibition of work by local artists, a literary evening, screenings of films shot in the Káli Basin, jazz concert and street theatre performance. Report by Kóka Rozália.

Page 8 Report on the Eurofonik Festival held on April 11-12, 2014 in the conference center in Nantes, France. Focus of the festival was world and folk music. Mainly French musicians were present, but there were also musicians from the UK, Bulgaria, Norway, and Mongolia. Open workshops in traditional choral singing were also offered in the afternoon. One of the most well-remembered bands was Les Freres Guichen from Bretagne (two guitars, one accordion). By Fehér Anikó.

Page 12 The Hungarian Museum of Ethnography – Interview with Dr. Kemecsi Lajos director. The museum, presently located at Kossuth tér across from Parliament in Budapest, is planning to move to a new location to be built on 56-osok tere (on Dózsa György út previously known as “Felvonulás tér”) next to the city park. The new museum building is due for completion by March 15th 2018. The archives and restoration workshops are to be moved gradually and sooner to a separate central warehouse location on Szabolcs utca in Budapest. The museum plans to stay open throughout the transition period. By Grozdits Károly.

Page 16 Bede-Fazekás Zsolt's story – Part II. Zsolt was born in 1961 in Győr, Hungary. He was an actor and theatre director in Győr until the end of the 1980s. From the beginning of the 1980s, the Hungarian secret police began a sequence of surveillance and intimidation because of his supposed anti-government activities. At the end of the '80s he and his wife defected. They were granted asylum in Regina, in Canada's Saskatchewan Province. As part

of the arriving immigrant program, they were obliged to stay for 6 months in Regina and attend English language classes. After 6 months they moved to Toronto. Zsolt and his wife have ever since lived and worked in Toronto. First he worked as a gardener, then went on to do graphics work. He acted in Hungarian theatre in Toronto, eventually bought the Hungarian bookstore, organizes and supports Hungarian cultural events in Toronto and has a Hungarian radio program. Since arriving in Canada, he and his wife have raised 3 children who all speak Hungarian. As told to Kóka Rozália.

Page 20 Olsvai Imre (April 2, 1931–February 19, 2014) was a folk music researcher and composer. He was Kodály Zoltán's youngest student, earned two degrees from the Liszt Academy of Music, was member of the Hungarian Academy of Sciences folk music research group, collected over 7000 melodies in this region, published more than 20 works and received many awards in recognition of his work. Printed here is a report made with him on his 70th birthday.

Page 22 The 2nd Baranya County solo dance festival was held in Pécs on April 5th, 2014. There were 43 entrants in the children's category, 18 in the youth category and 39 adults performing traditional dances from 7 villages and regions in Baranya County, Hungary. Dances of the Bukovina Székely ethnic group were well represented given the significant number of people from Bukovina living in the region. Jury members: Busai Norbert, Busai Zsuzsanna, Radák János. Sponsored by the National Cultural Fund. Report by Molnár Péter – festival organizer.

Page 35 The Hungarian dance magazine, *Táncművészet*, is being published once again. The magazine began in 1951. Publication was interrupted in October of 1956, then didn't start up again until 1976 with folk dance researcher Maác László as chief editor. Maác led the magazine until he retired in 1990. After the political changes of 1990, a private foundation took on the magazine and Kaán Zsuzsa became editor. When she died in 2010 publication stopped again. In 2013 the Honvéd Ensemble decided to try to revive the magazine. They have succeeded in bringing together local dance companies, professional organizations and cultural funding to insure the continuation of the magazine. Issue XLII. 1. has been published. By Bolvári-Takács Gábor director of the magazine.

Page 36 New publication: Sándor Klára: *A székely írás nyomában* [On the trail of Székely script]. (Typotex Könyvkiadó, 2014. Hungary.

350 pages. ISBN 978 963 279 387 0) Sándor Klára is a Hungarian linguist. What is known as *rovásírás* or *székely írás* – has become somewhat controversial in Hungary, and there is a lot of myth surrounding it. Székely writing is a very old form of script from the Székely region of Transylvania dating back as early as the 1400s. Not enough is known about it. Sándor Klára of the Altaic Department of Szeged University has been researching this subject since before the 1990s. Surviving examples of this writing are found in some old churches in Székelyföld.

Page 48 Thoughts on Reviewing Staged Folk Dance. “Though there are some excellent choreographies and the [Hungarian folk dance] profession is progressing nicely, the press generally leaves something to be desired – for a lack of professional, objective, and constructive criticism...” Discussed here are: the pure source, Bartók and Kodály, ‘contemporary-ism’, tradition as a tool, show business, the critic's prejudices. Dreisziger Kálmán's thoughts – which were inspired by a conversation with Ertl Péter.

Sue Foy
(More English summaries of the articles in this issue and in previous issues can be found at www.folkmagazin.hu)

folkMAGazin

2014/3, XXI. évfolyam, 3. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felelős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Folyóirat-kiadás Kollégiuma

Hátsó borító: Kopjafák a ketesdi temetőben (fotó: Sáfrány József)

Néptáncosok Kellékboltja

2004 óta

divatban
maradni

KUKULLÓ-MENTI SZOKNYA:	10 000 Ft
KUKULLÓ-MENTI HELLENY:	9000 Ft
KÖTÉNY:	2500 Ft
NDI ING:	6000 Ft
FÜZŐS KARAKTERCIPŐ:	14 000 Ft

Néptáncosok kellékboltja
1137 Budapest, Katona József u. 21.
www.neptanckellek.hu

Tóth Zsuzsa, táncpedagógus-hallgató
2013. Szabadtéri Néprajzi Múzeum

5 999548 111840

20143

FOLKMAĞAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap